

ЗМІСТ

Держава і освіта

<i>Круглий стіл. ЦІППО – ЛІДЕР післядипломної педагогічної освіти: палітра досягнень</i>	4
<i>Ольга Виговська. Потенціал минулого – гарантія сьогодення поступу ЦІППО</i>	4
<i>Віктор Олійник. Незалежній Україні – високо освічені керівні кадри закладів і установ освіти! . . .</i>	6
<i>Валентина Семиченко. Актуальні проблеми реформування системи післядипломної освіти.</i>	7
<i>Володимир Пуцов. Цільове управління в системі підвищення кваліфікації педагогічних працівників.</i>	8
<i>Ольга Зайченко. Планування роботи школи</i>	9
<i>Лідія Даниленко. Модернізація навчального плану підвищення кваліфікації педагогічних працівників</i>	10
<i>Валентин Маслов. Психологічна основа моделі компетентності директора школи.</i>	12
<i>Валерій Дивак. Методична робота – складова післядипломної педагогічної освіти</i>	13
<i>Катерина Чернуха-Гадзецька. Атестація середніх закладів в руслі нового бачення</i>	14

Інноваційна школа

<i>Світлана Кириленко. Система інноваційно-дослідної роботи у гімназії</i>	16
<i>Марія Глоба. Проект асоційованих шкіл ЮНЕСКО в Україні.</i>	35
<i>Надія Ананьєва. Організаційно-педагогічні умови функціонування полілінгвістичної гімназії</i>	40
<i>Шоста міжнародна виставка навчальних закладів “Сучасна освіта в Україні – 2003”</i>	49
<i>Із редакційного архіву. Чи можна навчити інноваційній діяльності?</i>	52

Педагогіка школи

<i>Микола Наказний. Методичне забезпечення особистісно зорієнтованого навчання.</i>	54
<i>Сергій Шишкін. Запропонуйте своїм обдарованим учням: нове у трикутнику.</i>	61
<i>Наталія Гонтаровська. Інтеграція системи позаурочної діяльності в освітнє середовище</i>	64
<i>Павла Рогова. Педагогічні бібліотеки України.</i>	69

Управління школою

<i>Іван Осадчий. Основи теорії БМ – систем: інформаційні моделі освітніх систем.</i>	74
--	-----------

ДИРЕКТОР ШКОЛИ ЛІЦЕЮ ГІМНАЗІЇ

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ЖУРНАЛ ДЛЯ КЕРІВНИКІВ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Свідоцтво про державну реєстрацію
Серія КВ № 3826 від 22 листопада 1999 р.

ФАХОВЕ ВИДАННЯ З ПЕДАГОГІЧНИХ ТА
ПСИХОЛОГІЧНИХ НАУК

Постанова Президії

БАК

У К Р А І Н И

№ 5 – 05/4 від 11 квітня 2001 року

Голова Редакційної ради

Василь КРЕМЕНЬ

Головний редактор

Ольга ВИГОВСЬКА

Літературна редакція

та коректура

Олег БАКУН

Відповідальний та

художній редактор

Олексій ВИГОВСЬКИЙ

Фотокореспондент

Наталія БОЙКО

Адреса редакції

01033, Київ-33, а/с 116

E-mail: director@oldbank.com

© О.Виговська, ідея та концепція
© О.Виговський, дизайн та оформлення
© «Директор школи, ліцею, гімназії», 2002
© «Педагогічна думка», 2002

ЗАСНОВНИКИ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ
І НАУКИ УКРАЇНИ
АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ
НАУК УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. М.П.ДРАГОМАНОВА
ВИДАВНИЦТВО
«ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА»

Передплатні індекси:

22953

23974

Члени Редакційної ради

Ірина **БАРМАТОВА**
Марія **БАРНА**
Іван **БЕХ**
Надія **БІБІК**
Володимир **БОНДАР**
Маріана **БОСЕНКО**
Людмила **ВАЩЕНКО**
Борис **ГАДЗЕЦЬКИЙ**
Микола **ГУЗИК**
Лідія **ДАНИЛЕНКО**
Євгенія **ДЕМЧЕНКО**
Петро **ДМИТРОП**
Володимир **ДОВГОПОЛ**
Лілія **ДОНСЬКА**
Олександра **ДУБОГАЙ**
Олександр **ДУСАВИЦЬКИЙ**
Ольга **ЗАЙЧЕНКО**
Валентин **ЗАЙЧУК**
Іван **ЗЯЗЮН**
Олександр **ЛЯШЕНКО**
Людмила **КАЛІНІНА**
Юрій **КУЗНЕЦОВ**
Василь **МАДЗИГОН**
Сергій **МАКСИМЕНКО**
Юрій **МАЛЬОВАНІЙ**
Валентин **МОЛЯКО**
Григорій **НАУМЕНКО**
Віктор **ОГНЕВ'ЮК**
Іван **ОСАДЧИЙ**
Надія **ОСТРОВЕРХОВА**
Оксана **ПЕЧУРА**
Валентин **РОМАНЕНКО**
Світлана **РУДАКІВСЬКА**
Олександра **САВЧЕНКО**
Володимир **СКИБА**
Анатолій **СОЛОГУБ**
Юрій **ТРОФІМОВ**
Геннадій **ФЕДОРОВ**
Василина **ХАЙРУЛІНА**
Наталія **ЧЕПЕЛЄВА**
Олена **ЧИНОК**
Микола **ШКІЛЬ**

Іван Жерносек. Моделювання передового педагогічного досвіду: реалізація прогностичної та моделюючої функцій 87
Ольга Виговська. Особистісно орієнтована педагогіка: віртуальний полілог у структурі творчої педагогічної діяльності. Теорія та практика 92
Єльникова Галина. Моніторинг діяльності керівника 97
Лідія Ніколенко. Особистісно орієнтований підхід у підвищенні кваліфікації педагогів 103
Премія Вернадського 106
Богдан Шеліга. Нотатки директора: про наболіле 107
Файна Ясинська. Ваші запитання – відповіді МОНУ 110
Як заробити учителю школи 112

ТОВАРИ І ПОСЛУГИ ДЛЯ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

Безкоштовний Інтернет для закладів освіти 102
Виставка “Сучасна освіта в Україні-2003” 49

*Журнал рекомендовано до друку Вченою радою
Національного педагогічного університету
ім. М.П.Драгоманова
(протокол № 7 від 30.01.2003 р.)*

УМОВИ ПУБЛІКАЦІЇ В ЖУРНАЛІ «ДИРЕКТОР ШКОЛИ, ЛІЦЕЮ, ГІМНАЗІЇ»

- Статті мають бути написані спеціально для часопису «Директор школи, ліцею, гімназії» (ніде раніше не друковані і не надіслані до інших видань) і відповідати вимогам ВАКУ до наукових праць.
 - Редакція лишає за собою право скорочувати, редагувати статті, а також вносити зміни в назву.
 - За достовірність фактів, дат, назв і точність цитування несуть відповідальність автори.
 - Статті приймаються у вигляді файлів текстового редактора MS Word for Windows (версій 6.0/95, 97 чи 2000) електронною поштою або на дискетах 3,5”.
- Електронна пошта редакції: director@oldbank.com
Адреса редакції: 01033, м. Київ, а/с 116.
- Дискети, рукописи, малюнки, фотографії та інші матеріали, надіслані до редакції, не повертаються.
 - Стаття має бути підписана всіма авторами і супроводжуватися авторською довідкою (вказати повне ім'я, по-батькові та посаду), стислою анотацією.

Повний або частковий передрук матеріалів журналу «Директор школи, ліцею, гімназії» можливий лише за письмової згоди редакції.

Підписано до друку 25.02.2003. Формат 70x100 1/16.
Папір офсетний. 9,1 умов. друк. арк. Наклад 4200.

Передвидавничка підготовка: **О.С.Виговський.**
Видавництво: “Педагогічна думка”, 04053, м. Київ,
вул. Артема 52-а, корпус 2.
Друк: Акціонерне товариство «Книга». Зам. 3-89.

ДЕРЖАВА

І ОСВІТА

Протягом усієї своєї 50-літньої історії ЦППО є визнаним лідером у перепідготовці та підвищенні кваліфікації керівних працівників освіти.

В основі цього лідерства – просвітницька, навчальна, науково-методична, дослідна робота усього колективу.

Віктор ОЛІЙНИК,
ректор ЦППО

Сьогодні пріоритетним стає саме післядипломна освіта, яка безпосередньо впливає на підвищення кадрового, а отже політичного, економічного і культурного рівня суспільства.

Станіслав НІКОЛАЄНКО,
Голова комітету з освіти і науки
Верховної Ради України

Держава
і освіта

ЦППО – ЛІДЕР ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ: ПАЛІТРА ДОСЯГНЕНЬ

ПОТЕНЦІАЛ МИНУЛОГО – ГАРАНТІЯ СЬОГОДНІШНЬОГО ПОСТУПУ ЦППО

**КРУГЛИЙ
СТІЛ**

**Ольга
ВИГОВСЬКА**

Головний редактор журналу «Директор школи, ліцею, гімназії», кандидат педагогічних наук, доцент

Цього року Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти святкує своє п'ятдесятиріччя. Це знаменна дата для усіх освітян і для мене особисто. Мій прихід у інститут (а я пропрацювала в ньому майже десятиліття: з грудня 1974 року по жовтень 1984) збігся за часом із початком цілеспрямованої підготовки резерву керівників загальноосвітніх шкіл. Уперше в Радянському Союзі це було здійснено саме у Києві, в Центральному інституті удосконалення вчителів. В ньому зібралися генератори ідей, які акумулювали енергію свого серця і розуму й спричинили інноваційний рух.

Чим вирізнялися працівники ЦІУВ серед педагогічного загалу того часу? Особливою вдачею, особливим настроєм, неабияким професіоналізмом.

По-перше, ми прагнули самостійно визначати актуальні проблеми, а не лише транслювати їх.

По-друге, для їх вирішення ми організовували динамічні науково-практичні колективи із науковців академічних вузів, працівників республіканського міністерства освіти та носіїв передового педагогічного досвіду. Саме це забезпечувало міжпредметний, комплексний характер розгляду будь-якої проблеми.

По-третє, ми не лише реалізовували актуальні ідеї, а й

супроводжували їх на етапі впровадження.

По-четверте, уважно та дбайливо виявляли паростки нового. Зауважу, що всі новації ретельно досліджувалися, плекались, вирощувалися за критеріями передового досвіду, які були теж розроблені у ЦІУВ, рекомендувалися до картотеки передового досвіду, затим – впроваджувалися.

Працюючи за таким алгоритмом, усі ми зростали як науковці та педагоги-дослідники. ЦІУВ 70-80 років – це, безперечно, кузня науково-методичних кадрів: у стінах інституту вирросло немало відомих вчених – кандидатів і докторів наук, авторів новацій. Секрет успіху – простий: усі в інституті займалися значущою діяльністю, досягали вагомих, зримих результатів, отримували визнання. А це, як відомо, є виключно сприятливими умовами для творчого розвитку кожного працівника – від директора до методиста. До того ж, створює той дух, ті внутрішні сили, той потенціал, який тільки і міг продукувати ідеї, що захоплювали освітянські кола – ширився країною рух новаторів. Зазначу, що ЦІУВ – кузня людей високого духу. В ЦІУВ, як у краплині води, відбивались усі ті явища, що були характерними для загального стану освіти, але ж ЦІУВ став зразком і прикладом для наслідування, бо показав, як можна здолати усе негативне і гальмівне, та піднятись поодиноці і разом до висоти людського ду-

ху! Нагадаю з приводу цього слова Парацельса: *«Лише вершина людини – це Людина!»* У такий спосіб усі ми стали відчувати себе часткою великої родини. Феномен виникнення школи-родини вже відомий, а ось інституту – ще ні! На часі осмислення і узагальнення цього досвіду!

ЦІУВ не був якимось особливим острівцем; весь тодішній освітянський простір насичував дух новаторства. Це був час В.Ф.Шаталова, М.П.Шетініна, Ш.О.Амонашвілі, О.А.Захаренка, С.М.Лисенкової, М.П.Гузики та багатьох інших раціоналізаторів і новаторів. Ми самі були такими, тому й сприяли виникненню руху новаторів. Ці сторінки в роботі методистів усіх рівнів – від районного до всеукраїнського – за своїм внеском у новаторський рух є малоусвідомленими, а тому й неоціненними. Візьму на себе сміливість стверджувати, що вчителів «розкручують» методисти! Вони їх знаходять, відкривають, вивчають; поширюють, впроваджують їхній досвід... В Україні тому й були Сірики, Рижики, Гузики, Шаталови, Дегтярьови, що були методисти, сучасні іміджмейкери, без дружок – не знали б ми і перших!

Тим творчим потенціалом, досвідом, що накопичив тоді кожен із нас, переконана, послуговуються й сьогоднішні працівники ЦППО.

Так було, так є, так має бути! Бо кадри вирішують усе!

А чи можна визначити істинну вагу, роль ЦІУВ-ЦППО в освітянському полі України? Так, якщо її показником вважати кількість тих його працівників і слухачів, які називають інститут своїм.

Із ювілеєм, мій рідний інституте! Низький уклін тобі, твоїм працівникам, твоїм слухачам. Многая літа!

ІСТОРІЯ ІНСТИТУТУ – ІСТОРІЯ ЛЮДЕЙ: МИНУЛЕ ТА СЬОГОДЕННЯ

Історія розвитку Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти АПН України розпочинається з Постанови №4249 Ради Міністрів УРСР і ЦК КП УРСР від 27 грудня 1952 р. *«Про організацію при Міністерстві освіти УРСР Центрального інституту підвищення кваліфікації керівних працівників народної освіти Української РСР»* та Положення про його діяльність, затвердженого МО УРСР від 28. 04.1953 р.

Створюваний інститут мав на меті забезпечити підвищення рівня кваліфікації керівних кадрів освіти та їх ідейно-політичне зростання.

З 1952 р. – головний державний заклад освіти з підвищення кваліфікації керівних кадрів; з 1972 р. – головний науково-методичний центр Міністерства освіти з питань післядипломної освіти; з 1999 р. – вищий навчальний заклад IV рівня акредитації з підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації керівників закладів і установ освіти. Нині Центральный інститут післядипломної педагогічної освіти АПН України – *головний заклад вітчизняної системи післядипломної педагогічної освіти.*

Історично склалось так, що протягом 50-ти років свого існування декілька разів змінювався статус інституту, пріоритети його роботи, основні завдання. За час існування інституту на посаді ректора працювали видатні педагоги: Томашевський В.А. (1953-1954 рр.); Бондар А.Д. (1954-1955 рр.); Гуленко І. С. (1955-1968 рр.); Нікітченко В.П. (1968-1973 рр.); Николаєнко І.В. (1974-1975 рр.); Гончар А.Д. (1975-1979 рр.); Жерносек І.П. (1979-1992 рр.); Мадзігон В.М. (1992-1993 рр.); Дробноход М.І. (1993-1999 рр.); Олійник В.В. (1999р. – по теперішній час).

Фактично навчання в інституті розпочаті 15 травня 1953 року.

Першими слухачами інституту стали: інспектори Міністерства освіти УРСР, завідуючі, їхні заступники, завідуючі секторами та інспектори обласних, міських і районних відділів народної освіти, директори педагогічних училищ і середніх шкіл, їхні заступники, завідувачі кабінетами: методисти обласних і міських інститутів удосконалення вчителів, керівники позашкільних установ системи освіти.

За роки існування в інституті підвищили кваліфікацію понад *десять тисяч* керівників закладів і установ освіти. Заняття зі слухачами проводили видатні вчені, педагоги-майстри.

У цьому закладі працювали відомі академіки: К.К. Хренов, В.В. Пасічник, В.М. Глушков, І.К. Білодід, С.К. Всехосвятський, П.А. Власюк, А.Б. Бродський, Б.Є. Патон, Г.С. Костюк, В.Я. Глушков; професори: І.М. Федченко, М.М. Колесніков, К.Б. Свечін, П.Д. Пшеничний, М.А. Кравченко, М.Д. Ярмаченко; відомі педагоги: М.І. Болдирев, В.М. Колбановський, С.М. Шабалов, С.А. Зиков, П.С. Лейнбенгруб, Л.А. Валін.

НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ – ВИСОКО ОСВІЧЕНІ КЕРІВНІ КАДРИ ЗАКЛАДІВ І УСТАНОВ ОСВІТИ!

Постановою Кабінету Міністрів від 22 липня 1999 р. №1327 на базі ДАККО був створений Центральний інститут післядипломної педагогічної освіти, ректором якого й став я.

Завданням нашого інституту, як головного закладу в системі післядипломної педагогічної освіти, є загальне керівництво науково-методичною роботою з підвищення кваліфікації, перепідготовки резерву керівних кадрів освіти та перепідготовки педагогічних кадрів на певні професії з менеджменту освіти. Відповідно до завдань *утворені такі підрозділи інституту:*

- факультет підвищення кваліфікації та стажування педагогічних працівників;
- факультет по роботі з резервом керівних кадрів освіти;
- факультет перепідготовки педагогічних працівників;
- аспірантура, докторантура.

Реалізація системи фахового зростання педагогічних працівників забезпечується застосуванням варіативних форм навчання (фронтальні, групові, індивідуальні) та різноманітних видів навчання (очні, заочні, екстернативні, дистанційні, пролонговані в часі), а також взаємоузгоджується із системою атестації педагогічних та науково-педагогічних кадрів, тобто є ступеневою.

Наш інститут весь час був підпорядкований Міністерству освіти України, відтепер – Академії педагогічних наук. Це дало можливість розвинути науково-дослідну роботу та посилити науковий потенціал інституту.

На сьогоднішній день в ЦППО працює понад 112 науковців, серед яких 14 докторів наук і 42 кандидати наук, кількість наукових співробітників зросла з 27 осіб у 1993 році до

112 – у 2002, кількість слухачів, що навчалися на курсах підвищення кваліфікації в даному інституті збільшилася від 1800 осіб у 1969 році до 2335 осіб у 2002 році. Бібліотечна база зросла у 10 разів, кількість категорій слухачів зросла з 13 до 40. На сьогодні створена диференційована мережа для навчання слухачів, тобто кожна категорія слухачів складається із основної групи та резерву.

Вивчаючи історію нашого інституту, з'ясували, що система післядипломної педагогічної освіти України залишилась майже незмінною з 80-х років. Вона налічувала так само 27 обласних інститутів післядипломної педагогічної освіти, ЦППО та 8 факультетів вищих педагогічних навчальних закладів.

Ще й на сьогодні актуальними для нас є позитивні надбання з досвіду роботи минулих років, які ми не втратили:

- це система підвищення кваліфікації вчителів-новаторів, їх кількість за 5 років зросла втричі;
- це поповнення картотеки першого педагогічного досвіду, яка налічує понад 1000 найменувань;
- це міжнародне стажування викладачів у різних країнах;
- це запрошення для викладання на курсах підвищення кваліфікації провідних працівників, педагогічних працівників, працівників Міністерства освіти і науки України, Верховної Ради, Кабінету Міністрів.

Усі запрошені викладачі разом з педагогічним складом ЦППО є чудовою високопрофесійною командою, яка працює сьогодні під девізом: “Незалежній Україні – високо освічені керівні кадри закладів і установ освіти” й щоденно творить “добре, розумне, вічне”.

**Віктор
ОЛІЙНИК**

Ректор ЦППО,
кандидат педагогічних наук,
професор

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Відомо, що тривалий час система освіти реформувалась переважно еволюційним шляхом, коли від розробки до впровадження новачій проходив тривалий час. Спроби “зверху” інтенсифікувати цей процес гальмувались перш за все неготовністю педагогічних працівників адекватно відтворити ці новачії на практиці. Суттєво впливала на це і неготовність керівних кадрів освіти до принципових змін, тяжіння до засвоєних, відпрацьованих форм роботи. Сьогодні, коли вся педагогічна галузь реформується на наукових засадах, саме робота з керівниками навчальних закладів усіх рівнів є важливою умовою позитивних зрушень. Певною мірою цей процес вже запущений. Невипадково сьогодні серед аспірантів та пошукувачів ЦППО суттєву частку складають керівники різних рівнів, розгортається система наукових контактів (наукове консультування, створення експериментальних майданчиків тощо).

Але суттєвого поліпшення ситуації можна очікувати лише за умов визначення та вирішення стратегічних проблем. На сьогодні в сфері вирішення наукових і практичних проблем роботи з дорослими до стратегічних напрямів, у першу чергу, слід віднести:

– **Методологічний**, адже нині педагогічна робота не може базуватись на застарілих методологічних засадах.

Визначення пріоритетів розвитку, концептуальних основ не може базуватись лише на зміні проголошуваних лозунгів, необхідне глибоке вивчення передового світового досвіду, оцінка доцільності йо-

го впровадження у вітчизняний педагогічний простір.

Збільшення і ускладнення завдань, що покладаються на систему післядипломної педагогічної освіти, вимагає і відповідних змін у самій системі, особливо її кадрового складу. На сьогодні слід вважати недопустимим низький статус викладача системи педагогічної освіти, що значною мірою викликано поверховим ставленням до його діяльності, наданням післядипломній освіті статусу “другорядної” порівняно з вищою освітою. Це не стимулює приплив до цієї системи висококваліфікованих спеціалістів.

Скларлося “порочне коло” – висококваліфіковані фахівці (провідні вчені, доктори наук, професори) не зацікавлені матеріально й морально йти на постійну роботу в цю систему, а ті кадри, що працюють, не можуть принципово змінити ситуацію на краще.

– **Створення ефективної системи визначення якості професійної підготовки та рівня фахової компетентності**, яка зможе гарантувати, що люди, яким доручено долю мільйонів дітей, є професійно відповідними, що їх рівень зростає відповідно до зрушень, що відбуваються в суспільстві.

– **Введення моніторингових систем**, які дозволяють прослідкувати деформації, недоцільні зміни, що відбуваються як на особистісному, так і на професійному рівні, надати своєчасну допомогу в їх подоланні, у закріпленні і розвиткові позитивних особистісних новоутворень.

Валентина СЕМИЧЕНКО

Доктор психологічних наук, проректор з наукової роботи ЦППО АПН України, професор

ЦІЛЬОВЕ УПРАВЛІННЯ В СИСТЕМІ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Володимир ПУЦОВ

Завідувач кафедри теорії та методики післядипломної освіти ЦППО, кандидат педагогічних наук, доцент

Важливою умовою оптимізації процесу навчання є врахування специфічних цілей і завдань підвищення кваліфікації на всіх етапах його проектування і здійснення. Специфіка системи підвищення кваліфікації диктує необхідність орієнтації процесу навчання на перспективи розвитку галузі, зміни змісту і характеру праці фахівців. Аналіз соціального замовлення системі підвищення кваліфікації щодо оптимізації цілей навчання в закладах післядипломної освіти дає змогу зробити такі висновки:

- цілі науково-методичної роботи педагогічних працівників мають бути прогностично обґрунтовані, враховувати перспективи розвитку галузі;
- цілі навчання слухачів повинні бути максимально конкретними і знаходити своє відображення в посадових кваліфікаційних характеристиках.

Всі педагогічні цілі мають бути висвітлені в навчально-методичних матеріалах: навчально-методичних планах, програмах, рекомендаціях, методичних вказівках. Цільове управління означає використання мети як вихідної позиції і основи будь-яких управлінських дій. Воно вимагає не тільки виконання своїх обов'язків, а й осмислення цілей своєї діяльності, знаходження зв'язків із цілями інших систем, а також з головною метою функціонування процесу навчання системи підвищення кваліфікації.

Формування мети — дуже складний процес і залежить від

багатьох факторів, неврахування яких негативно впливає на кінцевий результат діяльності. Які ж фактори впливають на формування мети підвищення кваліфікації педагогічних працівників? Це, насамперед, такі:

1. Директивні документи про соціально-економічний розвиток України; стратегія розвитку освіти, які дають загальну цільову орієнтацію всієї системи підвищення кваліфікації.
2. Психолого-педагогічні дослідження і дослідження з науково-методичної роботи як фактор підвищення наукового рівня процесу удосконалення підвищення кваліфікації педагогічних працівників.
3. Нові навчальні плани, програми, підручники, посібники, що спрямовують науково-методичну роботу на оновлення та модернізацію її змісту.
4. Інструктивно-методичні матеріали з проблем удосконалення навчально-виховного процесу, де вміщено конкретні рекомендації для відбору змісту роботи з учителями, напрям діяльності педагогів.
5. Сутність змісту передового педагогічного досвіду, який розкриває технологію діяльності педагогів, а також оптимальні зразки організації науково-методичної роботи.
6. Результати аналізу навчально-виховного процесу, який дає можливість визначити труднощі, недоліки в практичній діяльності, потреби щодо поліпшення фахової майстерності.

Неврахування зазначених факторів збіднює зміст науково-методичної роботи, призводить до односторонності, неактуальності, малоефективності.

ПЛАНУВАННЯ РОБОТИ ШКОЛИ

В науці про управління існує два поняття – “дія” і “результат”. Дія – це певні операції, конкретні заходи (наради, педради, збори, екскурсії тощо). Вони проводяться тематично, зовні ефективно, організовано. Проте дія – це тільки засіб для досягнення якоїсь мети, а не сама мета.

Результат – це кінцевий підсумок, задля якого і проводяться заходи, це рівень знань, вихованості учнів, ступінь їх самостійності та розвитку.

Суть управління полягає в умінні планувати результат, цілеспрямовано регулювати процес навчання й виховання, в умінні вибирати такі дії, які б забезпечували при найменших витратах сил, часу і засобів ефективність виконання поставлених завдань та досягнення мети.

Планування – це підготовчий стан кожного управлінського циклу. Розробити план – це значить передбачити комплекс заходів на поліпшення навчально-виховної роботи і її результативності. Обґрунтований конкретний план – один з показників наукової організації праці.

План роботи школи складається з врахуванням плану роботи районного відділу (управління) освіти, рішень і рекомендацій серпневих нарад учителів, кращого досвіду роботи шкіл району. Він повинен бути коротким, чітким документом. В ньому без зайвої деталізації, але конкретно має бути вказано, що, ким і коли повинно виконуватися.

Не може бути установлена якась єдина і обов’язкова для всіх шкіл форма річного плану роботи школи. На сучасному етапі доцільними є:

- *текстова форма річного плану;*
- *графічна форма плану* (календаризований щомісячно);
- *програмно-цільове плануван-*

ня (розробляються окремі цільові програми з актуальних проблем роботи школи: “Абітурієнт”, “Соціалізація особистості”, “Виховання громадянина Української держави” тощо);

- *сітьове планування на основі системності складових та взаємозв’язків між ними;*
- *змішана форма плану* (текстово-графічна, тексто-сітьова, тощо).

Зміст і структура плану роботи школи на навчальний рік залежить від конкретних завдань і особливостей роботи кожної школи. Разом з тим у них повинно бути визначено таке коло питань: мета і основні завдання роботи школи на рік, робота по здійсненню загальної середньої освіти, збереження контингентів; навчально-виховна робота, робота школи з батьками, мешканцями мікрорайону; розстановка педагогічних кадрів та підвищення їх кваліфікації, атестація педагогічних кадрів; керівництво педагогічним колективом; фінансові та організаційно-господарські питання.

Добре продумане планування є важливою умовою раціональної організації роботи школи в цілому, діяльності педагогічного колективу і директора школи зокрема. Основним об’єктом роботи директора школи є педагогічний колектив.

Аналіз роботи керівників загальноосвітніх навчальних закладів доводить, що результативність навчально-виховної роботи залежить не від сумлінності та майстерності окремого педагога, а від організованості й злагодженості у діяльності всього педагогічного колективу, цілеспрямованості, зібраності, зосередженості на вирішенні основних завдань, правильного розподілу часу.

**Ольга
ЗАЙЧЕНКО**

Доцент кафедри менеджменту освіти ЦППО АПН України, кандидат педагогічних наук

МОДЕРНІЗАЦІЯ НАВЧАЛЬНОГО ПЛАНУ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Модернізований навчальний план відрізняється від попереднього тим, що він є диференційованим за рівнем професійної кваліфікації і досвіду працівника. Зокрема, навчальний план підвищення кваліфікації вчителів загальноосвітніх навчальних закладів диференціюється для трьох основних груп слухачів: перша –

Лідія ДАНИЛЕНКО

Проректор з науково-методичної роботи та міжнародних відносин ЦППО, кандидат педагогічних наук, доцент

учителі другої категорії; друга – учителі першої та вищої категорій; третя – “Старші вчителі” та “Вчителі-методисти”. Такий розподіл здійснено нами на підставі змісту загальних вимог до кваліфікаційних категорій та педагогічних звань, зазначених у діючому “Типовому положенні про атестацію педагогічних працівників України” (1993, 1998).

Важливим компонентом оновлення навчального плану підвищення кваліфікації є наявність модулів: соціально-гуманітарного, професійного та діагностико-аналітичного. Кожний модуль має своє значення у програмі, зокрема соціально-гуманітарному і діагностико-аналітичному модулям відведено по 10% від загальної кількості годин, відповідно професійний модуль займає 80% навчальних годин. Весь курс орієнтовано на 216 навчальних годин.

Такий розподіл навчального навантаження, коли на професійний модуль виділяється не менше 80% годин, пояснюється, по-перше, постійним зростанням вимог до рівня професіоналізму сучасного вчителя, а по-друге, бажанням більшості учителів підвищувати свою кваліфікацію за конкретним фахом. На жаль, аналіз ситуації з розподілом годин між модулями навчальних планів у деяких обласних інститутах післядипломної педагогічної освіти дозволяє зробити висновок про недоцільне інколи збільшення годин на вивчення другорядних неактуальних для вчителя питань за рахунок скорочення годин професійного блоку.

В нашому плані у змісті професійного модуля передбачається оновити знання та вміння педагогічного працівника під час виконання інваріантної складової, і навпаки, відновити і поповнити знання та вміння педагога під час вивчення варіативної складової модуля. Інноваційна педагогіка, сучасна психологія, сучасна методологія науки і практики, сучасна методика викладання предмета – ці та інші предмети є провідними в інваріантній складовій фахового модуля. Мета навчального курсу з основ методичної роботи обумовлюється державними вимогами до педагогічних звань “Старший учитель” та

“Вчитель-методист” і зводиться до формування у слухачів умінь працювати з передовим педагогічним досвідом, стосовно роботи з молодими, які ще не мають достатнього досвіду. Слухачі мають отримати базові знання щодо основних правил написання та порядку затвердження методичних розробок, авторських програм, підручників, посібників тощо. Ці знання можуть перейти на рівень практичних умінь виконання випускних творчих робіт і бути підсиленими для факультативних занять та спецкурсів відповідної тематики.

Заняття, що розкривають фундаментальні основи психолого-педагогічних знань, входять до блоку варіативної складової професійного модуля, а саме: до тематики спецкурсів та факультативів за вибором.

Загальну кількість запропонованих для вибору годин на варіативний блок професійного модуля, як і інших, може бути збільшено, в залежності від розширення тематики спецкурсів та факультативів за бажанням та можливостями навчального закладу. Зміст варіативної частини професійного блоку не повинен обмежуватися тільки межами педагогіки, психології та фаху. Специфіка педагогічної професії полягає у тому, що вимагає високого рівня розвитку самої особистості вчителя. Тому питання загального культурознавчого змісту не можуть бути зайвими в тематичі факультативів, спецкурсів. Вельми доцільним є введення до варіативного блоку модуля бліц-курсів з іноземних мов, професійно спрямованих, або розмовно-відновлювального змісту. Запровадження таких курсів на даному етапі може бути *на госпрозрахунковій основі*.

Як бачимо, характерною особливістю оновленого плану підвищення кваліфікації педагогічних працівників в інституті післядипломної освіти є його багатогранна диференціація. Відповідно до визначених груп слухачів

курсів підвищення кваліфікації, що базуються на кваліфікаційних категоріях педагогічних працівників, здійснюється різнопланова диференціація змісту курсів, форм організації навчальної роботи зі слухачами (очна, заочна, дистанційна, екстернатна), форм організації навчальних занять (лекції, семінари, практикуми, тренінги, самостійна робота тощо).

Зупинимося на аспекті диференційованої форми організації навчальної роботи, що відображається у навчальному плані у певному розподілі годин на аудиторну та самостійну роботу слухачів, відповідно до кваліфікаційних категорій (див. табл.).

Потреба у відповідній диференціації обумовлена багатьма об'єктивними факторами, серед яких важливе місце посідає той, що пов'язаний з існуванням прямої залежності між збільшенням кількості годин, відведених планом на самостійну роботу слухача, та ступенем підвищення рівня його професіоналізму. Мінімальний та максимальний показники частки самостійної роботи, рекомендовані даним навчальним планом, регламентовано діючим “*Положенням про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах*” (1993) і становлять 1/3 та 2/3 загальної кількості годин.

Чим вищий професійний рівень фахівця – тим більшою має стати частка форм роботи, що передбачає обмін думками, спільне вирішення навчальних завдань – семінарські заняття (тематичні дискусії, круглі столи).

Види навчальних занять слухачів	Вчителі другої категорії	Вчителі першої та вищої категорій	“Старший вчитель” та “вчитель-методист”
Аудиторна робота	~ 66,7%, 144 год.	~ 50%, 108 годин	~ 33,3%, 72 годин
Самостійна робота	~ 33,3%, 72 год.	~ 50%, 108 годин	~ 66,7%, 144 годин

ПСИХОЛОГІЧНА ОСНОВА МОДЕЛІ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДИРЕКТОРА ШКОЛИ

**Валентин
МАСЛОВ**

Професор кафедри
менеджменту
освіти ЦППО,
доктор
педагогічних наук

При виділенні у професіограмі¹ керівника школи його функціональної компетентності² мають бути враховані і психологічні аспекти (тобто об'єктивно необхідні професійно-психологічні якості, яким повинна відповідати посадова особа), що далеко не

завжди робиться на початку її діяльності, а у майбутньому відображається на якості праці та її результатах. У науково-педагогічній літературі частково розкрито психологічні аспекти управління школою і особливості педагогічної праці, керівництва колективом і т.д. Аналіз основних джерел дав нам змогу визначити *ряд найспецифічніших психологічних якостей, необхідних директору школи*, котрі дозволяють виділити психологічну основу моделі його компетентності:

- стійка соціальна мотивація, зацікавленість у праці, здатність організувати колектив на вирішення завдань, котрі стоять перед школою;
- схильність до аналітично-творчого мислення, абстрагування і моделювання шляхів розвитку педагогічних процесів;
- оперативність мислення, його конструктивність, комунікативні якості;
- здатність чуйно, доброзичливо і коректно взаємодіяти з людьми, чітко організувати своєчасне досягнення поставленої мети;
- готовність до прийняття

нестандартних рішень, вміння раціонально організувати свою діяльність та ін.

Організаційно-пропагандистські якості:

- уміння добре розкрити нове в педагогіці, в доступній і конкретній формі переконати членів колективу в необхідності використання досягнень науки, передового педагогічного досвіду;
- добра пам'ять, здатність володіти об'єктивно необхідною інформацією, пов'язаною зі здійсненням професійної, педагогічної і суспільної діяльності;
- наявність різних видів пам'яті: довготривалої, оперативної, механічної, змістовної.

Вольові якості:

- стійкість у досягненні поставленої мети, здатність до подолання перешкод, що виникають у процесі роботи;
- витримка в складних ситуаціях, рішучість;
- емоційність, здатність до емпатії, глибоке відчуття навколишнього світу, доброзичливість до людей;
- здатність згуртувати людей. Вміння "зарядити" своїми ідеями і задумами інших людей;
- психологічна стійкість у різних ситуаціях.
- подавлення дратівливості, вміння володіти собою;
- готовність до довготривалої трудової напруги і здатність до швидкого переключення з одного виду діяльності на інший.

Примітка редакції.

¹Опис діяльності, притаманної певній професії або посаді, та перелік необхідних для неї знань в науковій літературі часто називають *професіограмою*.

²З моделлю компетентності сучасного директора та з вимогами до його особистості знайомтеся у наступних числах журналу.

МЕТОДИЧНА РОБОТА – СКЛАДОВА ПІСЛЯ-ДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ¹

У дошкільних, середніх загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладах підвищення кваліфікації педагогічних кадрів здійснюється шляхом організації і проведення внутрішкільної методичної роботи, як складової післядипломної педагогічної освіти. Методична робота реалізується через традиційні колективні (масові, групові) та індивідуальні форми її організації. Як свідчить практика, основною організаційною формою колективної (групової) методичної роботи в системі підвищення кваліфікації педагогічних кадрів залишаються методичні об'єднання. Зміст їх роботи, як правило, має носити науково – методичний характер.

Останнім часом значного поширення набули нетрадиційні форми організації методичної роботи: авторські школи, творчі студії, методичні фестивалі, круглі столи, аукціони педагогічних ідей, а також аналоги популярних сучасних радіо- і телепередач. Вони значною мірою осучаснюють та урізноманітнюють співпрацю методистів і педагогічних працівників, викликають жвавий інтерес у педагогів, сприяють покращенню справи підвищення їхньої кваліфікації.

Важливу роль у проведенні методичної роботи відіграють ділові педагогічні ігри та практичні заняття, під час яких детально розглядаються окремі теоретичні положення та ситуації, що наближені до реальних.

Під час проведення методичної роботи мають застосовуватися різноманітні види індивідуальної роботи з педагогами, спрямовані на практичну їх підготовку. У методичній роботі за індивідуальною формою навчання великі надії

покладаються на Інтернет та інші сучасні засоби комунікації, які дають можливість реалізувати дистанційне навчання.

Досить ефективною формою методичної роботи є відвідування навчальних занять і позакласних заходів, однак проводиться вони повинні лише на добровільних засадах й за умови, що вчитель, або інший педагогічний працівник має бажання ознайомити колег із власним педагогічним досвідом.

Аби привернути увагу до проблем діяльності методичних кабінетів, Міністерство освіти і науки України разом з Академією педагогічних наук України наказом від 11 липня 2002 року за № 396/48 оголосили огляд-конкурс на кращу організацію методичної роботи з педагогічними кадрами. Переконані, що його проведення сприятиме активізації діяльності методичних кабінетів, поліпшенню умов роботи методичних працівників, їхній творчій пошуковій діяльності.

В Україні діяльність методичних кабінетів, а відтак і методичну роботу з педагогічними кадрами координують регіональні інститути післядипломної педагогічної освіти.

Вважаємо, назва “методичний кабінет” на сьогодні вже дещо застаріла і не відображає всієї різноманітності їхньої діяльності, а також не відповідає високому статусу, який повинен мати методист у районі чи місті. Тому є потреба замінити її на “методичні центри”, як це вже зроблено у м. Києві та в ряді інших регіонів, для цього змінивши чинне Положення про методичні кабінети.

Валерій ДИВАК

Проректор ЦППО АПН України, кандидат педагогічних наук, доцент

¹У статті враховано ідеї працівників Науково-методичного центру середньої освіти і науки Міністерства освіти і науки України, а саме: Завалевського Ю.І., директора Центру, та Г.М.Литвиненка, першого заступника директора Центру.

АТЕСТАЦІЯ СЕРЕДНІХ ЗАКЛАДІВ В РУСЛІ НОВОГО БАЧЕННЯ

**Катерина
ЧЕРНУХА-
ГАДЗЕЦЬКА**

Старший викладач
кафедри менеджменту освіти
ЦППО

На хвилі демократизації управління в наше життя ввійшли нові для освіти види контролю, такі як: ліцензування¹ та атестація. Звернемось до проблеми атестації загальноосвітнього навчального закладу, яка є актуальною щодо свого змісту і форм. Постає питання: “А чим атестація відрізняється від інших форм контролю?” Завдання атестації подібні до завдань комплексних перевірок. Раніше вони називались фронтальними перевітками, потім вивченням стану діяльності школи. Змінювалась словесна оболочка, але форми і методи вивчення лише частково вдосконалювались, ставали більш науково виваженими. Сутність поняття атестації зрозуміле практикам управління й через процедуру атестації педагогічних кадрів.

Напрошується аналогія і щодо атестації загальноосвітнього закладу. Завдання нового часу суттєво відрізняються від завдань дня вчорашнього: атестація як вид державно-громадського контролю має нести в собі і новий зміст.

Можна запропонувати таку її модель, в якій має бути чітка структурованість загальноосвітніх навчальних закладів за рівнем ефективності, продуктивності праці і відповідно до цього — вилка оплати праці.

Процедура самоатестації навчального закладу набуде

сенсу, бо через неї педагогічний колектив заявить про свій статус перед громадськістю, владними органами, та буде прагнути зайняти своє місце в ринкових умовах.

Матеріали самоатестації навчального закладу стають інформаційно-аналітичною основою для його атестації.

Можна запропонувати (за книгою Г.А. Дмитренка, В.В. Олійника, О.Л. Ануфрієвої) формулювати критерії оцінки діяльності навчального закладу аналогічно до мети освіти. Вибір останньої задається навчальним закладам ззовні, суспільством, через запити батьків, громадські організації, владні структури. Їм не байдуже, як молоде покоління засвоює норми суспільної моралі, якого рівня інтелектуального розвитку досягає, яке його здоров'я і фізичний розвиток. Це і будуть критерії атестації навчального закладу.

Атестація навчального закладу має відбуватися 1 раз на 10 років і може здійснюватися як обласною, так і районною комісією в залежності від того, на який рівень претендує заклад.

Такий підхід спонукатиме всіх в регіоні до співпраці заради Дитини. Міжвідомча атестаційна комісія сприятиме оперативному вирішенню освітніх проблем державними і громадськими організаціями.

Засвідчивши певний результат, середній навчальний заклад отримує атестаційний лист. По кількості показників високого і належного рівня встановлюється перша, друга, третя категорії, що диференціюють оплату праці педагогічних працівників. Атестація — це державно-громадський звіт освітян перед суспільством.

Примітка редакції. Про ліцензування — читайте у наступному номері.

Підготовлено Ольгою Виговською за матеріалами виступів учасників Першого міжнародного симпозіуму “Проблеми розвитку післядипломної педагогічної освіти в сучасному суспільстві”, проведеного за ініціативи ЦППО АПН України.

ІННОВАЦІЙНА ШКОЛА

Ми можемо створити спільну інтегративну площину для освіти дорослих у різних країнах світу: обміняватись досвідом, збагачуватись, підвищувати загальний рівень педагогічних працівників. Хоча ми децю обмежені державними кордонами, але освіта їх не визнає, і тому сподіваємося на плідну співпрацю заради вирішення завдань, поставлених перед державами і народами у XXI столітті.

Станіслав НІКОЛАЄНКО,
Голова комітету з освіти і науки
Верховної Ради України

СИСТЕМА ІННОВАЦІЙНО-ДОСЛІДНОЇ РОБОТИ У ГІМНАЗІЇ

Інноваційна
школа

З досвіду роботи експериментального навчального закладу Рівненської державної гуманітарної гімназії з поглибленим вивченням іноземних мов.

**Світлана
КИРИЛЕНКО**

Завідуюча відділом виховної роботи НМЦ середньої освіти МОН України

Сучасний період соціально-економічного розвитку суспільства докорінно змінив вимоги до рівня вихованості, озброєності знаннями, формуванням характеру молоді людини, яка вступає в самостійне життя. Яким шляхом вести дитину до удосконалення власного «я»? Як організувати процес виховання та навчання учнів? Такі і подібні запитання хвилюють директора Рівненської державної гуманітарної гімназії з поглибленим вивченням іноземних мов, заслуженого вчителя України, віце-президента Асоціації шкіл України Умурзакову Тамару Федорівну.

Уже впродовж 17 років вона є директором спочатку ЗОШ №7, а згодом, з 1994 року, гуманітарної гімназії з поглибленим вивченням іноземних мов. Здібний адміністратор та організатор, талановитий вчитель, вона зуміла правильно визначити пріоритетні напрями розвитку навчального закладу. Саме тому *головними завданнями роботи колектив гімназії визначив:*

- всебічний розвиток індивідуальності дитини на основі виявлення її задатків, здібностей формування інтересів і потреб;
- виховання гімназиста як вільної, демократичної, національно свідомої, життєво і соціально компетентної особистості, здатної самостійно приймати відповідальні рішення в різноманітних життєвих ситуаціях;
- формування в учнів уміння і бажання вчитися, виховання потреби і здатності до навчання протягом всього життя, вироблення умінь практично і творчо застосовувати здобуті знання;
- досконале володіння іноземними мовами;
- формування світогляду, мислення, пам'яті, почуттів та емоцій гімназистів, їх ціннісних орієнтацій засобами іноземної мови;
- надання можливості учням ознайомитись з історією, географією, традицією, побутом, реаліями англо та німецькомовних країн;
- участь у міжнародних програмах;
- формування в учнів позитивних мотивів навчання.

Саме пріоритет особистісно-гуманного підходу до навчально-виховних проблем відрізняє гуманітарну гімназію від інших навчально-виховних закладів Рівненської області.

У функціонуванні закладу першочерговим завданням Тамара Федорівна вбачає створення всіх необхідних умов для всебічного і творчого розвитку особистості: обладнано 53 кабінети, є 2 спортивні зали, бібліотека і читальний зал, басейн, працюють художні колективи: драматичний, бального та народного танцю, естрадної пісні, хорові колективи, творчі групи “Екосвіт”, “Краєзнавець”, “Творчість” та інші. Вчительський та учнівський колективи тісно співпрацюють з вищими закладами освіти. Професорсько-викладацький склад постійно надає науково-методичну допомогу учителям та учням гімназії, а саме: керують секціями МАНу, творчими групами учителів, допомагають у підготовці учнів до олімпіад різних рівнів, що дає можливість їм досягти певних успіхів.

Головна методологічна позиція педагогів полягає у тому, щоб учень розвивався як індивідуальність. Саме у цьому напрямі — на дітей допитливих, неспокійних, здатних до творчого ризику, самостійного пошуку інформації, чутливих до протиріч, з умінням передбачати наслідки, будувати гіпотези, з великим прагненням пізнати і реалізувати себе — спрямовує роботу педагогічного колективу директор гімназії.

Цілеспрямована робота вчителів гімназії із найбільш здібними і обдарованими учнями дозволяє їм перемагати не тільки в олімпіадах, але і вести науково-дослідницьку роботу, брати участь разом із студентами у науково-практичних конференціях ВНЗ, з якими співпрацює гімназія, секцій МАНу. Лише у 2000/2001 н.р. призерами та переможцями секцій МАНу стали 14 учнів, причому не тільки з гуманітарних предметів, а і з правознавства, інформатики, біології, фізики та інших предметів.

Індивідуальні заняття відкривають

учителю й учню можливості глибокого взаємопізнання, встановлення духовного контакту, винайдення оптимальних форм засвоєння матеріалу, а це, в свою чергу, сприяє зростанню рівня знань, їх систематизації, виробленню навичок інтелектуальної праці.

За час роботи викристалізувалось **нове бачення гімназії як школи самовираження, самоствердження, самореалізації особистості.** Доказ цьому — навчання випускників у 36 вузах України та зарубіжжя, причому вступ до ВНЗ випускників гімназії становить щорічно 100%.

КАДРИ ВИРІШУЮТЬ УСЕ

Директор добре розуміє, що на шляху становлення гімназії як цілісного навчального закладу важливу роль відіграють кадри. На сьогодні в школі працюють 3 заслужені вчителі України, 14 відмінників освіти України, 14 учителів-методистів, 13 старших учителів, 39 учителів вищої категорії. Рівень творчого зростання педагогічного колективу подано на діаграмах на стор 18.

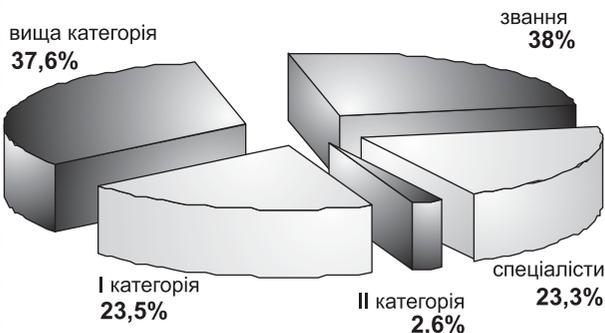
Велике значення в гімназії надається удосконаленню педагогічної майстерності вчителя, класного керівника, підвищенню рівня його культури, розвитку мислення. В гімназії розроблено модель підвищення педагогічної майстерності вчителів, яку можна подати в такому вигляді (див. схему 1).

Забезпечує навчально-виховний процес у гімназії ось такий *вчитель*: доброзичливий і чуйний; знає психологічні особливості обдарованих дітей, розуміє їхні потреби та інтереси; має досвід роботи в закладах для дітей молодшого та дошкільного віку (зокрема й з власними дітьми); має високий рівень інтелектуального розвитку; має широке коло інтересів і вмінь; готовий до виконання найрізноманітніших обов'язків, пов'язаних із навчанням обдарованих дітей; володіє почуттям гумору (але без нахилу до висміювання); самокритичний, готовий до пере-

Рівень творчого зростання педколективу гімназії

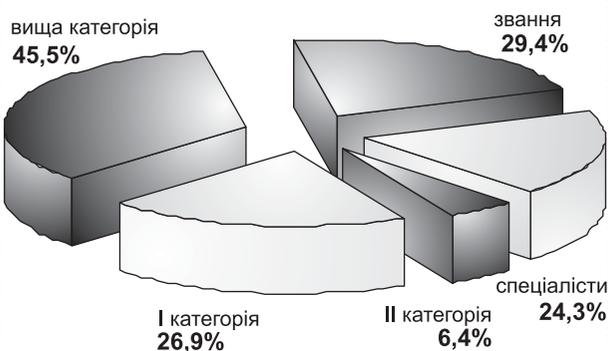
1999/2000 н.р.

Загальна кількість вчителів - 77

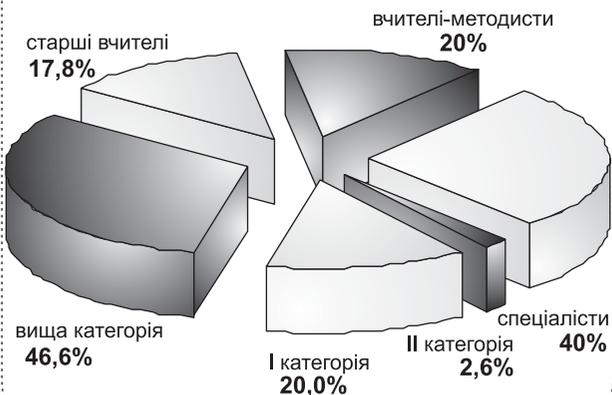
2000/2001 н.р.

Загальна кількість вчителів - 78

2001/2002 н.р.

Загальна кількість вчителів - 80

гляду своїх поглядів і постійно самовдосконалюватися; має творчий особистий світогляд; має добре здоров'я і життєздатність; має спеціальну та післявузівську підготовку до роботи з обдарованими дітьми й бути готовим до подальшого оволодіння спеціальними знаннями.

ШКІЛЬНА НАУКОВО-ДОСЛІДНА ЛАБОРАТОРІЯ

Свою діяльність шкільна науково-дослідна лабораторія інноваційних виховних технологій здійснює відповідно до Положення Міносвіти і науки України про науково-дослідну роботу.

Педагоги і науковці науково-дослідної лабораторії працюють із провідними науковцями Науково-методичного центру середньої освіти Міносвіти і науки України, Інституту проблем виховання АПН України.

Головна мета – реалізація державної політики в галузі освіти і виховання, використання ідейного багатства українського народу, досягнень вітчизняної і світової педагогіки.

Цілі – дослідження, впровадження та методичний супровід змісту, методів, технологій та засобів виховання гімназистів.

Фундаментальний напрям дослідження – громадянське виховання учнівської молоді;

Прикладний – національно-патріотичне, превентивне, художньо-естетичне, екологічне виховання; інноваційні технології методичної роботи з педагогічними кадрами.

Основні види діяльності:

- науково-дослідна і на-

- вчально-методична;
 - видавничо-інформаційна.
- Функції НДЛ:**
- виконання науково-дослідних робіт у галузі особистісно-орієнтованого виховання;
 - науково-методичне та програмно-нормативне забезпечення громадянського виховання, формування духовної культури гімназиста;
 - проведення теоретико-методологічних, проблемно-цілевих семінарів, занять школи класного керівника, наукових симпозиумів, науково-практичних конференцій.

За період роботи шкільної науково-дослідної лабораторії інноваційних виховних технологій педагогами і науковцями розроблено і успішно впроваджуються: концепція громадянського виховання гімназиста; цільова творча програма розвитку особистості учня, програма факультативного курсу *“Самовиховання особистості школяра”* та інші. Головним є забезпечення належного рівня інтелектуального, духовно-морального, соціально-культурного та фізичного розвитку учня на основі природних задатків і здібностей.

ВИХОВНИЙ ПРОЦЕС У ГІМНАЗІЇ

На відміну від інших шкіл у гімназії зміст виховного процесу визначається як базовий і варіативний. *Учні самі вибирають ті форми і види діяльності, які відповідають їхнім інтересам, сприяють самовизначенню і творчій самореалізації.*

У виховному процесі ми виділяємо три компоненти. **Перший – мотиваційно-ціннісний.** Шляхом різного стилювання, усвідомлення значимості різноманітних

Схема 1

Наказом Міносвіти і науки України Рівненській державній гуманітарній гімназії надано статусу експериментального навчального закладу з проблеми *“Розвиток виховної системи школи в контексті самореалізації особистості учня”*. Цьому передувала пошуково-дослідна робота творчої лабораторії класних керівників, яка згодом перейшла у ґрунтовну дослідно-експериментальну роботу педагогів і науковців. Наказом управління освіти і науки Рівненської облдержадміністрації у гімназії відкрито філію Науково-дослідної лабораторії Рівненського державного гуманітарного університету, науковим керівником якої є Дем’янюк Т.Д., професор, завідувачка кафедри теорії і методики виховання.

Науковими консультантами є академік, доктор психологічних наук І.Д. Бех, професор, доктор педагогічних наук В.М. Оржеховська, завідувачка відділу виховної роботи Науково-методичного Центру Міносвіти і науки України С.В. Кириленко.

Схема 2

Структурно-логічна модель виховного процесу Рівненської держаної гуманітарної гімназії.

ПРОБЛЕМНА ТЕМА: "Розвиток виховної системи в школі в контексті самореалізації особистості гімназиста"

МЕТА: виховання громадянина-патріота, здатного розбудувати Україну, творити себе і своє життя.

Створення виховуючого середовища на основі демократизації і гуманізації шкільного життя, переорієнтації внутрішнього світу дитини на збагачення індивідуального досвіду самопізнання, самооцінки, саморозвитку, самовизначення, самореалізації; допомога учням у соціально-політичному і громадянському їх змужінні

Розвиток інтелектуальної, емоційно-почуттєвої та вольової сфери особистості

Впровадження активних форм і видів діяльності

Використання інтелектуально-естетичних засобів дозвіллевої системи

Гармонізація сімейно-шкільного виховання

Науково-методичне забезпечення процесу

ЗАВДАННЯ

ОСНОВНІ ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Оновлення парадигми виховання засобами використання вітчизняної і світової педагогіки

Системно-цільове планування виховного процесу гімназиста

Реалізація творчої програми громадянського виховання особистості гімназиста

Формування інноваційного стилю діяльності педагога-куратора класного учнівського колективу

ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ

видів діяльності гімназист виховує в собі захопленість, яка є однією з передумов творчості. В центрі уваги дослідження шляхів розвитку особистості є ті її риси, які посилюють мотивацію інтересів і потреб, почуття обов'язку, відповідальності та усвідомлення творчого саморозвитку. **Другий компонент – змістовно-технологічний. Третій – процесуальний.** Тут пріоритетним є створення педагогічних умов для самореалізації, емоційного комфорту мікро-середовища, соціальне схвалення творчої поведінки, вироблення потреби в активно-творчій діяльності.

Модифікація змісту, форм і методів виховання здійснюється шляхом:

- переосмислення і переоцінки власного досвіду;
- нового розуміння цінностей;
- активного формування інноваційного стилю діяльності педагогів;
- нормативно-правового забезпечення різноманітних форм роботи.

Розвиток виховної системи школи розглядається як взаємодія освітньо-виховних, організаційно-педагогічних, методичних та матеріально-технічних компонентів, які створюють умови для розвитку особистості, становлення громадянської свідомості і самосвідомості гімназиста.

Перехід на оновлену парадигму виховання дозволив внести суттєві зміни в організацію і зміст навчально-виховного процесу, використати прогресивні концепції, запровадити проблемно-пошукові методи, досяг-

нення вітчизняної і світової педагогіки (див. схему 3).

Дослідження показують, що найефективнішою є така структурно-логічна модель виховного процесу (див. схему 2 “Структурно-логічна модель виховного процесу”), яка передбачає чітку постановку мети, завдань та визначення основних педагогічних умов і шляхів розвитку сучасного школяра. *Принципова новизна її в тому, щоб відійти від примусу до реалізації змісту без психічних перенапружень, щоб зберегти емоційне благополуччя гімназистів, оптимістичне їх ставлення до життя.*

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДНО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ

Результати першого етапу дослідно-експериментальної роботи показують, що виховна система гімназії є однією із найскладніших систем, яка підпорядкована досягненню чітко визначеної мети і одночасно виявляє здатність до самоорганізації, видозмінення в процесі функціонування.

Сьогодні, на формуючому етапі дослідно-експериментальної роботи, ми працюємо над розкриттям проблем духовності, стимулюванням духовно-практичної діяльності особистості гімназистів, прагнемо, щоб освоєння духовних цінностей мало активний характер. Педагоги і вихованці включилися в роботу за програмами ПРООН/ЮНЕЙДС “Рівний-рівному”, “Сприяння про-світницькій роботі серед молоді України щодо здо-

рового способу життя”. Вважаємо, що лише таким шляхом можна захистити серце дитини від гримас життя, зміцнити моральне та фізичне здоров'я вихованців, виховати громадянина України, життєво і соціально компетентної особистості, здатної здійснювати самостійний вибір та приймати відповідальні рішення (див. схему 4).

Схема 3.

Головне, що відрізняє гімназію від інших типів навчальних закладів, — це особлива філософія, цінності, мета і підготовленість вихователя. Зміст освіти не стільки поглиблений, скільки розширений.

РОБОТА З ОБДАРОВАНИМИ

Центром концепції розвитку гімназії є творча особистість, індивідуальна робота з обдарованими дітьми, які вирізняються насамперед підвищеним рівнем розумового розвитку. Вони різко виділяються в середовищі ровесників високим інтелектом, що є наслідком як природних задатків, так і сприятливих умов виховання. Організуючи навчально-виховний процес, вчителі гімназії при навчанні обдарованих дітей використовують різноманітні методи навчання, які передбачають: надання допомоги обдарованим учням в отриманні знань; врахування рівня інтелектуального та соціального розвитку дитини, різних можливостей, виявлення основних та послідовних варіантів у розвитку її здібностей, перехід від перцептивного рівня пізнання до вищих понятійних рівнів.

Акцентується увага на використанні творчих методів навчання, які спрямовані на:

- можливості, що раніше були невизначені або невикористані;
- повагу до бажання дітей самостійно працювати;
- вміння утримуватися від втручання в процес творчої діяльності;
- надання дитині свободи вибору;
- індивідуалізація навчальної програми залежно від особливостей учня;
- створення умов для конкретного втілення творчої ідеї;
- заохочення до роботи над проектами, пропо-

Схема 4.

Структурно-логічна модель

педагогічної взаємодії класного керівника і вихованця, спрямованої на становлення його особистості

- зиціями самих учнів;
- уникнення будь-якого тиску на дітей;
- підкреслення позитивного значення індивідуальних відмінностей;
- схвалення результатів діяльності учнів;
- надання можливості загального внеску в роботу групи;
- повагу потенційних можливостей учнів, які відстають;
- демонстрацію ентузіазму;
- надання авторитетної допомоги дітям, які висловлюють іншу думку;
- організацію безпосереднього спілкування звичайних дітей із обдарованими;
- отримання максимальної користі від захоплення дітей;
- терпимість (хоча б тимчасову) до безладдя;
- вміння переконувати та пропагувати;
- здібність до самоаналізу.

РИСИ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ (на думку вчителів)

Педколектив гімназії виділяє такі *найхарактерніші риси* творчої особистості.

Їй не властивий конформізм. Саме незалежність суджень дає їй можливість знаходити шляхи, якими, через страх виглядати смішно, не насмілюються йти інші люди.

Творча людина, хоч і відверта з навколишніми, і користується певною популярністю, та все ж *важко входить у життя соціальної групи.*

Творча особистість *лише тоді сприймає загальноприйнятні цінності, коли вони*

ОБДАРОВАНІ ДІТИ:

ознаки, що виявляються спостереженням

Психологи Рівненської державної гуманітарної гімназії визначили *ознаки, за якими можна виявити обдарованих дітей методом спостереження, зокрема:*

- Обдаровані діти, як правило, *дуже активні і завжди чимось зайняті.* Вони прагнуть працювати більше за інших або займають себе самі, причому часто справами, які не відносяться безпосередньо до уроку, частково це стосується і предмету, до якого у них є здібності. При поверхневому розгляді здається, що активності цих дітей не вистачає на всі предмети. Їм необхідна особлива увага, щоб розвивати їх хист у заданому напрямку, не примушуючи їх перенапружуватись і не дозволяючи почуттю незадоволеності перешкодити їх прагненню займатися тим, до чого вони схильні.
- Вони *настирливо прагнуть досягти поставлених перед ними цілей.* Цим вони можуть драгувати вчителя, тому що хочуть знати все більш детально і потребують додаткової інформації. Мінімум, що можна зробити для цієї підвищеної потреби в інформації, це вказати додаткову літературу.
- Вони *хочуть вчитись і добиватись справжніх успіхів.* Навчання приносить їм задоволення, і вони набувають знань, не сприймаючи заняття як насилля над собою.
- Завдяки численним вмінням вони *здатні краще інших займатися самостійною діяльністю.* Особливо часто це виражається в самостійній роботі з літературою, проведенні експериментів з фізики, хімії.
- Вони *вміють критично розглядати оточуючу їх дійсність і прагнуть проникнути в суть речей і явищ.* Вони не задовольняються поверхневим поясненнями, навіть якщо ті і здаються достатніми їх ровесникам.
- Вони *здають багато запитань і зацікавлені у вичерпній відповіді на них.*
- Урок особливо цікавий *тоді, коли використовується дослідницький метод.* В той же час інші учні вважають за краще вивчити добре сформульований навчальний матеріал.
- Завдяки частому зверненню до засобів масової інформації, вони в більшості випадків *вміють швидко виділити найбільш значимі відомості, самостійно знайти важливі джерела інформації.* Більш, ніж інші, вони зацікавлені в самостійному отриманні знань.
- Порівняно зі своїми ровесниками вони *краще вміють розкривати відносини між явищем і суттю, індуктивно і дедуктивно мислити, маніпулювати логічними операціями, узагальнювати.*
- Багато з них *ставлять перед собою завдання, виконання яких вимагає багато часу.* Такі завдання спрямовані на застосування здібностей цих дітей в їх професійній діяльності, на досягнення видатних результатів, та творчу реалізацію їх обдарувань.

ПАМ'ЯТКА ВЧИТЕЛЮ ЩОДО РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

Психологи гімназії розробили *пам'ятку вчителю щодо роботи з обдарованими дітьми*.

- Постійно працюйте над вихованням почуттів у дітей, особливо обдарованих, які найбільш ранимі і тому чутливі до всього, що торкається їхнього "Я".
- Допомогайте обдарованим дітям виробити адекватну Я-концепцію і самооцінку, розвивати емпатію.
- Забезпечуйте сприятливу емоційну атмосферу, адже емоційний досвід набувається дитиною в процесі взаємодії з людьми.
- Дотримуйтеся порядку і дисципліни, обдаровані діти, як і всі інші, повинні твердо знати межу допустимих поведінок.
- Скеруйте енергію і творчість обдарованих дітей в потрібне русло, щоб їх праця приносила користь.
- У роботі з обдарованими дітьми використовуйте дослідницький метод, це активізує їх роботу.
- Розвивайте здібності дітей, широко використовуйте метод самостійного набуття знань;
- Привчайте обдарованих дітей працювати спільно; це дасть їм змогу легше адаптуватися до соціальних умов.
- Заохочуйте працю дітей, це стимулює їх.
- Тісно співпрацюйте з батьками обдарованих дітей з тим, щоб найбільшою мірою розвинути здібності кожної дитини.

ПАМ'ЯТКА БАТЬКАМ ОБДАРОВаних ДІТЕЙ

Класні керівники у своїй роботі використовують пам'ятку батькам обдарованих дітей.

- Створіть безпечну психологічну атмосферу дитині в її пошуках, куди вона могла б повернутись у разі своїх розчарувань і невдач.
- Підтримуйте здібності дитини до творчості і проявляйте співчуття до ранніх невдач. Уникайте негативної оцінки творчих спроб дитини.
- Будьте терпимі до несподіваних ідей, поважайте допитливість, питання та ідеї дитини. Намагайтесь відповідати на всі питання, навіть якщо вони вам здаються безглуздими.
- Залишайте дитину одну і дозволяйте їй, якщо вона того бажає, самій займатись своїми справами. Надлишок опіки може обмежити творчість.
- Допомогайте дитині вчитись будувати її систему цінностей, не обов'язково засновану на її системі поглядів, щоб вона могла поважати себе і свої ідеї поряд з іншими ідеями і їх носіями. Таким чином і її будуть цінити інші.
- Допомогайте дитині задовольняти основні людські потреби, оскільки людина, енергія якої зкована основними потребами, менше здатна досягти висот самовираження.
- Допомогайте їй справлятися з розчаруваннями і сумнівами, коли вона залишається одна в процесі незрозумілого ровесникам творчого пошуку: нехай дитина збереже свій творчий імпульс, знаходячи нагороду в самому собі і менше переживаючи про своє визнання оточуючими. Воно, нехай і не швидко, але прийде.
- Поясніть, що на багато її питань не завжди можна відповісти однозначно. Для цього потрібен час, а з її боку – терпіння. Дитина повинна навчитися жити в інтелектуальній напрузі, не відкидаючи ідей, які її створюють.
- Допомогайте дитині цінити в собі творчу особистість. Однак її поведінка не повинна виходити за рамки пристойного.
- Допомогайте дитині глибше пізнати себе, щоб не пропустити короточасну ідею. Проявляйте симпатію до її перших невпевнених спроб виразити таку ідею словами і зробити зрозумілою для оточуючих.

збігаються з її власними.

Вона не догматик, її уявлення про життя та суспільство, а також про сенс власних вчинків можуть бути неоднозначними.

Еклектична, допитлива, вона постійно прагне об'єднати дані з різних галузей.

Полюбить бавитися, в голові роїться безліч чудернацьких ідей, зберігає дитячу здатність дивуватися та захоплюватися.

Мрійник, може бути "безглуздим" через те, що запроваджує в життя власні "нісенітні" ідеї, одночасно інтегруючи ірраціональні аспекти своєї поведінки.

УПРАВЛІННЯ ЯК ФАКТОР ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ ЗАКЛАДУ

Однією з умов підвищення ефективності навчально-виховного процесу є *управлінська діяльність гімназії*. У сфері цієї діяльності пріоритетними факторами, що впливають на якість роботи навчального закладу є: створення надійної системи інформаційного забезпечення; поліпшення прогностично-планової діяльності; втілення в практику вимог наукової організації праці; контрольно-аналітична робота на основі діагностичних методів; вдосконалення управлінських структур.

Недостатня результативність у роботі будь-якого навчального закладу пов'язана з відсутністю управління інноваційними технологіями. *Першим кроком* нововведень в управлінні гімназією є *чітке визначення мети, прогнозованість бажаного результату*.

Це відбувається на основі діагностики та аналізу стану справ у навчальному закладі, виявлення сильних і слабких сторін, що дозволяє зробити зміни в роботі педагогів, учнів, адміністрації. *Важливим етапом є оцінка оточення навчального закладу (позитивного і негативного), прогнозування можливого впливу на результат нововведення.*

Далі формується мета, розробляється програма розвитку гімназії, яка передбачає пошук та аналіз вже існуючих, створення власних наукових, методичних розробок, технологій, досвіду, що впроваджуватимуться і сприятимуть досягненню таких позитивних змін, які відповідали б поставленій меті.

Важливим є і складання плану дій з апробацій та впровадження нововведень, визначення засобів, методів, виконавців, часу, створення необхідних умов. При цьому важливо забезпечити надходження інформації, налагодити контроль, самоконтроль, зворотний зв'язок. Управління нововведеннями передбачає використання модернізованих методів управління:

- *вербальних* – індивідуальні (консультації, бесіда), групові (інструктаж, нарада, збори);
- *дослідницьких* – вивчення передового досвіду, анкетування, порівняння досягнень, друкування напрацювань;
- *ілюстративно-показникових* – моделювання структури організації навчально-виховного процесу (побудова графіків, таблиць, вивчення рівня

Аналіз результатів навчальної діяльності за семестр проводиться **на рівні дирекції** таким чином:

1. Збір даних.
2. Аналіз (графік успішності).
3. Педрада – наказ по гімназії (управлінське рішення).

На рівні кафедр:

1. Результати контрольних зрізів з предметів (збір даних).
2. Аналіз результатів (порівняння оцінок (таблично), аналіз помилок).
3. Засідання кафедри (рекомендації вчителю).

На рівні психолога, класних вихователів:

1. Збір даних (анкетування, тестування, збір оцінок).
2. Аналіз ситуації (таблиці успішності, таблиці діагностики).
3. Класні збори, батьківські збори.

На рівні учня:

1. Збір даних через комісії парламенту.
2. Аналіз на засіданні комісії.
3. Інформація в шкільній пресі і на сесії парламенту.

Аналіз уроку.

- Рівень дирекції: відвідування, аналіз, графік.
- Рівень заступника з методичної роботи кафедри: (аналіз стану, робота на кафедрі).
- Рівень психолога: аналіз ситуації з психологічної точки зору (анкетування, діагностування).
- Рівень учня: анкетування.

ВИДИ КОНТРОЛЮ

Оперативний. Плановий. Самоконтроль.
Види контролю за обсягом:
 Фронтальний. Тематичний. Оглядовий. Вибірковий.

Види контролю за метою:
 Попереджувальний. Поточний. Підсумковий.
Види контролю за об'єктом:
 Персональний. Класно-узагальнюючий. Предметно-узагальнюючий.

Основні види контролю за функціями:
 Константуючий. Навчальний.
Технологія здійснення контролю, що відповідає констатуючій і навчальній функції (див. табл. 2, 3):
I етап – діагностуючий.

Вивчити матеріали попереднього контролю.
 Діагностика результатів, змісту роботи і умов на нинішньому етапі (самоаналіз, контрольні зрізи, бесіди тестування, анкетування).

Розробка програми надання допомоги.
II етап – методично-корегуючий період.
 Взаємовідвідування уроків, консультації, творчі відрядження.

Цільові курси, семінари-практикуми, інші групові форми.
 Самоосвіта.

III етап – підсумково-оцінювальний.
 Ознайомлення з результатами.
 Прийняття рішення (наказ, який дає можливість бачити творчий ріст вчителя).

Система підсумкового аналізу успішності за семестри, контрольні зрізи в графіках з глибоким аналізом дають змогу контролювати рівень знань та стан викладання предметів.

знань і вихованості учнів);

- *технічно-технологічних* — активне застосування технічних засобів.

Інноваційна діяльність з учнями в гімназії здійснюється шляхом: диференціації навчально-виховної діяльності; індивідуалізації процесів навчання і виховання; створення сприятливих умов для розвитку нахилів і здібностей кожного вихованця; комфортності навчально-виховної діяльності; психологічної безпеки, захисту вихованців; віри в учня, його сили і можливості; прийняття школяра таким, яким він є; забезпечення успішності навчання і виховання; обґрунтування рівня розвитку кожного учня; зміни цільових установок гімназії.

СТИЛЬ УПРАВЛІННЯ ГІМНАЗІЄЮ

Діяльність такої складної динамічної системи, як навчальний заклад, є дуже ба-

Табл. 1.

<p>Аналіз результатів навчально-виховного процесу</p>	<ul style="list-style-type: none"> - рівень навченості учнів; - рівень навичок самостійної навчально-пізнавальної праці; - рівень творчого розвитку; - рівень інформованості; - моральна вихованість; - фізичний розвиток; - вираження рівня навченості і вихованості в практичній діяльності.
<p>Аналіз умов</p>	<ul style="list-style-type: none"> - підготовленість вчителя; - психологічні умови; - організаційно-педагогічні; - матеріально-технічні; - санітарно-гігієнічні.
<p>Аналіз змісту роботи</p>	<ul style="list-style-type: none"> - підготовка і проведення уроків, позакласної роботи; - спрямування навчальної діяльності на реалізацію мети навчання; - вчительсько-учнівська документація; - система виховної роботи, співробітництво із самоврядуванням; - реалізація основних функцій управління школою.

гатогранна. І, безумовно, перед адміністрацією кожного навчального закладу постає **питання керівництва цією складною системою.**

У кожного керівника свій **стиль управління**, який впливає з власного бачення проблеми, з власного досвіду, з особливостей навчального закладу.

Але кожен адміністратор має на меті одне — ефективно керувати навчальним закладом.

Останнім часом в педагогічній пресі приділяється цьому питанню дуже багато уваги.

Спочатку кілька слів про **принципи аналітичної діяльності**. Дирекція гімназії прагне в аналітичній діяльності керуватись такими принципами.

Системність аналітичної роботи, тобто намагання аналізувати і результати навчально-виховного процесу, і зміст роботи, і умови навчально-виховного процесу.

Науковість. Приступаючи до аналізу будь-якого аспекту діяльності, потрібно мати чіткі алгоритми вивчення даного питання, які базуються на досягненнях психолого-педагогічної науки.

Принцип поєднання перспективного та щоденного аналізу. Дирекція намагається прогнозувати розвиток гімназії, а для цього проводиться аналіз багатьох чинників, які впливатимуть на цей розвиток.

ПРОГРАМА РОЗВИТКУ ГІМНАЗІЇ

Аналіз навчальної діяльності проводиться за такими напрямками:

Табл.2.

- Аналіз результатів діяльності класного колективу.
- Аналіз роботи вчителя.
- Аналіз уроку (результативність, форми проведення та інші аспекти).
- Аналіз діяльності та взаємодії “класний колектив – учитель – класний керівник.”
- Аналіз ведення документації.
- Аналіз стану викладання предмета.
- Аналіз умов навчально-виховного процесу (див. табл.1).

Для того, щоб успішно аналізувати роботу закладу за цими напрямками, дотримуючись усіх вищезгаданих принципів, **необхідно було створити відповідну базу.** І ось впродовж останнього навчального року у *гімназії був створений кабінет контролюю-аналітичної роботи.* **Мета створення такого кабінету** – зібрати в одному місці всі можливі матеріали, які б давали можливість провести будь-який необхідний аналіз із наукової точки зору, а також всі матеріали, що є результатами такого аналізу.

На даний момент таких матеріалів зібрано чимало, і в гімназії є всі необхідні алгоритми для вивчення основних моментів. Також є чимале зібрання матеріалів, що є результатом аналізу, як правило – це таблиці (див. табл.2), схеми, алгоритми, накази, деякі з них представлені на стендах. Весь матеріал систематизований – зроблена відповідна картотека.

Щодо використання трьох основних типів органі-

№ п/п	Зміст перевірки	Методи і форми перевірки
1.	Виконання вчителем Статуту і Правил внутрішнього трудового розпорядку.	Спостереження уроків, виховних заходів. Аналіз навчально-виховної роботи вчителя.
2.	Підготовка вчителя до уроків і позакласних заходів.	Перевірка планів роботи вчителя.
3.	Виконання вчителем навчальних програм, норми контрольних, практичних і письмових робіт.	Аналіз класного журналу, зошитів учнів.
4.	Якість уроків, їх навчальна, розвивальна та виховна роль.	Відвідування і аналіз 8-10 уроків. Аналіз успішності за класним журналом.
5.	Стан знань, умінь і навичок учнів. Уміння застосовувати ці знання на практиці.	Спостереження на уроках, вивчення зошитів, журналів, щоденників. Проведення контрольних робіт, усне опитування.
6.	Виховання інтересу до предмета.	Анкетування, співбесіда з учнями.
7.	Як вчитель навчає вчитись?	Завдання типу: скласти план, зробити аналіз відповіді, статті, скласти тези, робота з довідковою літературою.
8.	Виховання учнів у ході навчання, позакласна робота з предмета.	Спостереження на уроках, відвідування гуртків, факультативів.
9.	Виховання свідомої дисципліни. Робота над правилами для учнів.	Спостереження на уроках, відвідування гуртків, факультативів.
10.	Виконання єдиних вимог до усної і письмової мови, організація позакласного читання.	Перевірка всіх зошитів учнів, техніки читання, вивчення читацьких формулярів.
11.	Робота вчителя з попередження неуспішності.	Індивідуальна робота з учнями. Проведення додаткових занять. Вивчення причин неуспішності. Аналіз додаткових знань. Аналіз класного журналу.
12.	Робота вчителя з батьками учнів, громадськістю.	Співбесіда з батьками, анкетування.
13.	Самоосвіта вчителя.	Співбесіда з вчителем.
14.	Результати навчально-виховної роботи вчителя.	Підсумки опитування, контрольних робіт. Бесіда з активом класу, загальне враження.

зованих структур управлінських систем (М.М. Поташник): лінійної, функціональної, лінійно-функціональної — перевагу надають останньому.

Лінійно-функціональна структура характеризується як субординацією, так і координацією, тобто, як горизонтальними зв'язками, так і вертикальними. Якщо за горизонтальні зв'язки прийняти функціональні обов'язки, то за вертикальні — рівні, на яких розглядаються ці функціональні обов'язки.

В лінійно-функціональній структурі виділяється 4 рівні:

1. Рівень дирекції.
2. Рівень предметних кафедр.
3. Рівень психолога, класного керівника.
4. Рівень учня. (Див. вріз на с.25).

Адміністрація гімназії працює над удосконаленням структури управління в режимі розвитку роботи гімназії.

МОДЕРНІЗАЦІЯ ВНУТРІШКІЛЬНОЇ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ РОБОТИ

Удосконалення навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі пов'язано з необхідністю модернізації внутрішкільної науково-методичної роботи, її вдосконалення на інноваційній основі. Йдеться насамперед про залучення педагогів-практиків у творчу діяльність та дослідницько-експериментальну роботу і формування в них нових підходів до організації науково-методичної роботи, нового розуміння педагогічної творчості. *Дослідно-експериментальна діяльність шкільного педагога розглядається як форма педагогічної творчості — з одного боку, і як умова позитивного розвитку шкільної навчально-виховної системи — з іншого.*

Усі форми внутрішкільної науково-методичної роботи за умов реформування змісту загальної освіти передбачають розбудову української національної школи, спрямовану на встановлення раціонального співвідношення між гуманітарними та природничо-математичними складови-

ми, належне науково-методичне, методичне та інформаційне забезпечення; широке впровадження досягнень науки та культури, нових технологій навчання; запровадження системи варіативного навчання та виховання відповідно до особистих потреб і здібностей учнів; реформування змісту виховання, наповнення його культурно-історичним надбанням українського народу.

Адміністрація гімназії визначає **головні вимоги до науково-методичної роботи в школі:**

- Відповідність системи внутрішкільної науково-методичної роботи сучасному соціальному замовленню суспільства і держави школі за умов її національної розбудови.
- Науковість науково-методичної роботи.
- Комплексний характер науково-методичної роботи.
- Системність, послідовність, наступність, безперервність, масовість науково-методичної роботи.
- Творчий характер науково-методичної роботи, максимальна активізація діяльності педагогів.
- Конкретність науково-методичної роботи, врахування особливостей конкретної школи, вчителя, диференційований підхід до педагогів.
- Спрямованість науково-методичної роботи на виділення головного, суттєвого в підвищенні кваліфікації педагогічних кадрів.
- Єдність теорії та практики за загальної практичної спрямованості науково-методичної роботи.
- Оперативність, гнучкість, мобільність науково-методичної роботи.
- Колективний характер науково-методичної роботи за розумного співвідношення загальношкільних, групових та індивідуальних форм і видів методичної роботи та самоосвіти педагогів.
- Створення сприятливих умов для ефективної науково-методичної роботи, творчих пошуків педагогів. Відомо, що одним із важливих

шляхів підвищення педагогічної майстерності вчителя є методична робота. В гуманітарній гімназії ця робота являє собою цілісну систему взаємопов'язаних дій і заходів, спрямованих на всебічне підвищення професійного рівня педагогічного колективу в цілому, на розвиток ініціативи і творчості кожного вчителя зокрема, і в кінцевому рахунку – на підвищення результативності навчально-виховного процесу, досягнення оптимальних результатів у навчанні, вихованні, розвитку. Виходячи з цього, розроблено структуру науково-методичної роботи.

Всією науково-методичною роботою в гімназії керує науково-методична рада, до складу якої входять науковці вузів, керівники творчих груп, дирекція, завідувачі кафедр. Основними завданнями ради є:

- вивчення діяльності гімназійних кафедр і пропаганда досвіду кращих із них;
 - вивчення й аналіз стану навчально-виховної роботи, методичної майстерності педагогічних кадрів і на цій основі визначення основних напрямів методичної роботи з ними;
 - аналіз результатів вивчення стану викладання і якості знань, умінь і навичок учнів, рівня їх вихованості, внесення відповідних коректив і рекомендацій у навчально-виховний процес;
 - аналіз підсумків шкільних, міських, обласних, республіканських олімпіад, конкурсів, змагань тощо;
 - вивчення і пропаганда досвіду кращих учителів у досягненні стабільних, позитивних результатів у навчально-виховному процесі;
 - надання допомоги кращим учителям в організації дослідницько-експериментальної роботи в гімназії.
- Науково-методична рада працює згідно з планом роботи, засідання проводиться один раз на місяць. Охопленість методичною роботою вчителів у гімназії досить висока (див. табл. 3). Традиційними в гімназії є науково-практичні конференції.

Один раз на рік у гімназії проводяться педагогічні виставки.

Важлива ланка методичної роботи *відводиться творчим групам.* На базі гімназії працюють такі творчі групи:

- Науково-дослідна лабораторія інноваційних виховних технологій із розробки проблеми “Розвиток виховної системи школи в контексті саморегуляції особистості гімназиста”. Керівник Дем’янюк Т.Д., завідувача кафедрою теорії і методики виховання РДГУ, кандидат педагогічних наук, професор.
- Розвиток аналітичного мислення школярів в умовах системно-розвиваючого навчання. Керівник Малафіїк І.В., завідувач кафедрою педагогіки РДГУ, кандидат педагогічних наук, професор (див. вріз на стор. 30).
- Застосування сугестопедії у навчально-виховному процесі. Керівник Пальчевський С.С., доцент кафедри педагогіки РДГУ, кандидат педагогічних наук (див. цей же вріз).
- З основ школознавства. Керівник Поліщук О.І., методист інституту післядипломної освіти.

Важлива ланка в системі науково-методичної роботи – робота над науково-методичною темою “Самовираження, самоствердження, самореалізація особистості”. Доречно навести приклад роботи над науково-методичною темою в гімназії (див. схему 5).

Відповідно до проблемної теми гімназії кожна кафедра має свою тему, співзвучну з гімназійною (див. вріз на с. 32)

ГІМНАЗІЙНИЙ МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР

Важлива роль в організації методичної роботи *належить гімназійному методичному центру.* Тут зосереджені фахові журнали, газети; створена картотека методичної літератури домашніх бібліотек вчителів, роботи над проблемною темою гімназії та кафедр, відкритих уроків вчителів

ТВОРЧІ ГРУПИ ВИКЛАДАЧІВ ГІМНАЗІЇ

Проблема 1: Розвиток аналітичного мислення школярів в умовах системно-розвиваючого навчання.

Керівник групи: завідуючий кафедрою педагогіки професор І.В. Малафійк.

Склад групи: заступник директора гімназії, завідуючі кафедрами, викладачі.

Строки діяльності групи: вересень 2000 – червень 2001 року.

Періодичність занять – 2 рази на місяць.

Основні завдання творчої групи:

- підвищення професійної культури викладачів гімназії;
- освоєння технологічних аспектів використання можливостей системно-розвиваючого навчання для підвищення рівня розумового розвитку, зокрема рівня теоретичного, аналітичного мислення;
- поширення досвіду системно-розвиваючого навчання.

Програма роботи творчої групи:

- Мислення як опосередковане відображення дійсності. Мислительні дії та операції – 2 год.
 - Образне та аналітичне мислення, їх особливості та відмінності для дітей різних вікових груп – 2 год.
 - Програма розвитку аналітичного мислення у школярів: цілеспрямованість, діагностичність, предметність, наступність, педагогічна і психологічна діяльність – 2 год.
 - Розвиток аналітичного мислення у школярів середньої вікової групи засобами навчального процесу з предметів фізико-математичного та гуманітарного циклів на основі системно-розвиваючого навчання.
 - Розробка технологічних аспектів до конкретних тем навчальної програми – 4 год.
 - Розвиток аналітичного мислення у школярів старшої вікової групи в умовах системно-розвиваючого навчання.
 - Практикум із розвитку аналітичного мислення школярів в умовах системно-розвиваючого навчання – 4 год.
- Як результат роботи творчої групи видано методичний посібник із досвіду роботи.

Проблема 2: Члени творчої групи під керівництвом Пальчевського С.С. працюють над цікавою і мало вивченою темою. До роботи в групі залучені психологи, вчителі географії, історії, біології, хімії, фізичного виховання, англійської мови. Є певні результати роботи цієї групи. Так, у журналі “Фізичне виховання в школі” в статті “Сугестопедичні підходи до фізичного виховання на уроках фізичної культури” описано досвід вчителя фізичного виховання Макарчука В.В. Вчитель географії Сокіл Т.К. уклала методичний посібник “Сугестопедія на уроках географії”.

гімназії; зібраний інформаційний каталог перспективного педагогічного досвіду вчителів гімназії. Оформлені матеріали: “Нові інформаційні технології”, “Сучасний урок”, “Вчителю-початківцю” тощо. В кабінеті — матеріали з практики роботи творчих груп, атестаційні матеріали, матеріали з формів і методів роботи на уроці, матеріали науково-практичних конференцій, видавничі матеріали вчителів.

У 1994 році в Рівненській державній гуманітарній гімназії з поглибленим вивченням іноземних мов було створено науково-методичний центр (НМЦ) з іноземних мов (див. схему б), одним із завдань якого є розробка системи інноваційно-дослідницької роботи викладачів із впровадження новітніх технологій для навчання іншомовному спілкуванню.

Державний стандарт з іноземної мови, затверджений колегією Міносвіти України, чітко окреслив суть предмета “Іноземна мова”: це є не лише система мови, але й мовленнєва діяльність, мовленнєва взаємодія засобами мови, культура народу – носія мови, а також певні мовні, лінгвокраїнознавчі та суто країнознавчі знання.

Державний стандарт визначив, крім того, призначення іноземної мови як освітньої галузі – слугувати засобом спілкування завдяки сформованим комунікативним умінням.

Творчі пошуки шляхів вирішення проблеми привели до створення кафедр

англійської та німецької мов, які стали основними осередками організації методичної роботи вчителів іноземних мов гімназії.

На засіданнях кафедри розглядаються теоретичні та практичні питання викладання англійської мови, аналізуються нестандартні демонстраційні уроки вчителів, постійно проводиться огляд методичної, спеціальної та психолого-педагогічної літератури та зарубіжної методики. Перевага надається активним формам роботи: ділова гра (проектна методика в роботі з підручниками Оксфорд Юніверсіті Прес), участь в уроці-суді над літературними героями, методичний репортаж про технологію роботи з підручником Хедвей, аукціон ідей щодо контролю домашнього читання на старшому етапі навчання. Регулярно розглядаються питання стану та результативності роботи з обдарованими дітьми та учнівські науково-дослідницькі роботи, а також рекомендації психолога щодо виявлення обдарованих дітей.

На сучасному етапі робота кафедри англійської мови спрямовується на вивчення проблеми контролю знань у викладанні англійської мови з практичним спрямуванням на створення достатньої лінгвістичної компетенції та психологічної готовності до іншомовної комунікації.

В гуманітарній гімназії для проведення проміжного, рубіжного або підсумкового контролю використовуються тести навчальних досягнень учня в ово-

лодінні іншомовною мовленнєвою діяльністю на певному ступені навчання. Тому, з метою виявлення

Табл.3.

Робота кафедр	100%
Школа молодого вчителя (міська)	6,2%
Робота в творчих групах:	78,6%
а) системно-розвиваючого навчання	12,5%
б) впровадження елементів сугестії на уроках	25%
в) з питань громадянського виховання	31,3%
г) створення алгоритмів самостійної роботи учнів на уроці	10%

Схема 5.

проблеми об'єктів та рівня контролю, об'єктивних критеріїв контролю мовної діяльності учнів, проблеми тестування, а також з метою удосконалення методики застосування систе-

ми контролю, самоконтролю, взаємоконтролю та самокорекції та різних ступенях вивчення англійської мови при НМЦ створено творчі групи, які працюють над теоретичною та практичною стороною вирішення проблеми, над якою працює кафедра.

Результатом роботи творчих груп є створення посібника "Тестові завдання з різних видів мовленнєвої діяльності при навчанні німецької мови для різних вікових груп" та розробка тестових завдань, які застосовуються на практиці вчителями іноземних мов гімназії як на уроках, так і в позаурочний час при підготовці учнів до олімпіад та виконання тестових завдань у секціях МАН.

За останні 3 роки в гімназії проросли перші паростки сугестопедичної навчальної системи у викладанні іноземних мов. Сьогодні викладачі гімназії активно застосовують елементи сугестопедії на уроках англійської та німецької мов та у викладанні курсу гідів-перекладачів шляхом групування матеріалу за темами та його глобалізації. Невід'ємними частинами уроків іноземної мови стали музичні паузи-релаксації, введення і закріплення лексичних одиниць методом навіювання, інтенсифікації навчального процесу. І при цьому максимально розкриваються резервні можливості пам'яті, а навчання майже не викликає втоми.

На базі гуманітарної гімназії працює міська творча

ПРОБЛЕМНІ ТЕМИ КАФЕДР

Словесники. Розвиток творчих здібностей учнів у процесі вивчення мови та літератури.

Зарубіжна література та мистецтво. Особистісно-орієнтований підхід у викладанні зарубіжної літератури та предметів естетичного циклу.

Англійська мова. Психологічні особливості іншомовної комунікації в умовах гімназії гуманітарного профілю.

Німецька мова. Самовираження, самореалізація особистості учня в процесі оволодіння фоновими знаннями та культурою народу, мова якого вивчається.

Природничі науки. Самовираження, самореалізація гімназистів на уроках природничих наук.

Суспільні науки. Самовираження, самореалізація гімназистів на уроках суспільних наук.

Трудове навчання. Мотивація навчально-пізнавальної діяльності та самовираження особистості в процесі творчості.

Фізичне виховання. Самовираження, самореалізація особистості на уроках фізичного виховання.

Точні науки. Самовираження, самореалізація особистості вчителя та учня при викладанні точних наук.

Початкове навчання. Формування творчої особистості, її самовираження та самореалізація в умовах навчально-виховного процесу.

Кафедри складають план роботи за такими розділами:

- Короткий аналіз роботи за попередній рік.
- Основні напрями роботи в новому навчальному році.
- Організація самоосвіти вчителів.
- Тематика засідань кафедри.
- Результативність роботи кафедри.
- Графік проведення позакласних заходів.
- Організація роботи з обдарованими дітьми.

Кожен вчитель теж працює над власною самоосвітньою темою. Основними напрямами самоосвітньої роботи вчителів гімназії є:

- особистісно-орієнтоване навчання;
- тематичний облік знань, умінь та навичок учнів;
- поєднання родинної і шкільної співпраці в системі громадянського виховання.

група з вивчення і застосування сугестопедичної системи при вивченні іноземних мов під керівництвом кандидата педагогічних наук С.С. Пальчевського. В журналі "Іноземні мови" опубліковано статтю з досвіду роботи вчителя англійської мови гімназії Загладкіної К.Є. з даного питання.

Одним із найяскравіших досягнень сучасної методики є визнання права вчителя на вільний вибір засобів навчання.

З 1997 року викладачі гуманітарної гімназії розпочали навчання англійській мові за альтернативними підручниками Оксфорд Юніверсіті Прес. У 1998 році на базі гімназії була створена міська творча група під керівництвом вчителя англійської мови гімназії Пісецької С.В., метою якої стало вивчення та узагальнення педагогічного досвіду з питань використання комунікативного методу навчання англійській мові.

В системі роботи за підручниками ОЮП особливої уваги вчителі надають "проектній методиці".

Сьогодні викладачі гімназії мають неабиякий досвід роботи з підручниками ОЮП. Це стало можливим завдяки прискіпливому вивченню теоретичних засад комплексу ОЮП, творчому пошуку вчителів, діловим іграм, наданню методичної допомоги членами творчої групи, моделюванню фрагментів уроків, їх аналізу та самоаналізу.

Викладачі англійської мови гімназії – активні учасники семінарів-практикумів з питань проектної

методики, дають демонстраційні уроки, щедро діляться набутим досвідом з учителями міста й області.

Серед навчальних дисциплін, що вивчаються як у середній, так і у вищій школі, важко, мабуть, знайти іншу таку дисциплі-

Схема 6.

Директор школи, ліцею, гімназії № 12003

ну, при викладанні якої ідея використання різноманітних технічних засобів навчання знаходила б такий же активний відгук, як у практиці викладання іноземних мов.

У практиці гуманітарної гімназії вчителі англійської мови найчастіше використовують програму *Choice Master*.

Що стосується позакласної роботи з іноземних мов, то в цьому напрямі головна увага приділяється самореалізації та самовираженню особистості гімназиста засобами іноземної мови, підвищенню рівня знань з предмета та розширенню світогляду учнів. Тут також переважають активні форми: інтелектуальні ігри, подорож до Країни книжок, поетична вітальня, театралізовані шоу, музичні альманахи, конкурси на краще знання граматики та літератури англійськомовних країн, вікторини тощо. Розробки найкращих позакласних заходів знаходяться в НМЦ. Викладачами гімназії випущено посібник із позакласної роботи

“Весела година” англійською мовою.

Кафедра активно співпрацює з кафедрою романогерманської філології РДГУ, а також із кафедрою англійської мови та теорії і практики перекладу РІС КСУ, з якими щорічно підписується угода про співпрацю.

Вчителями кафедри видано посібник із країнознавства України англійською мовою “Голос моєї землі”, розроблено програму для вивчення спецкурсу “Гіди-перекладачі” та посібник з технічного перекладу для учнів 10-11 класів.

РЕЗУЛЬТАТИ УЧНІВ ГІМНАЗІЇ

Однак, *найголовнішим для вчителя є успіхи його учнів, їх міцні та глибокі знання. За роки існування гімназії учнями завойовано велику кількість призових місць в олімпіадах з англійської та німецької мов (див. вріз на стор. 34).*

В цілому робота з обдарованими дітьми проводиться у тісному контактi із психологічною службою гімназії, що, безумовно, сприяє досягненню поставлених цілей.

Підсумовуючи, можна сказати, що дирекція, викладачі гімназії з поглибленим вивченням іноземних мов шукають та знаходять шляхи і засоби організації такого процесу навчання і виховання, який дав би учням змогу максимально розкрити свої здібності і реалізувати їх у сучасному суспільстві.

РЕЗУЛЬТАТИ УЧНІВ ГІМНАЗІЇ

Міські олімпіади – 56 призерів;
Обласні олімпіади – 42 призерів;
Всеукраїнські олімпіади – 5 призерів.

Результативність участі учнів у роботі МАНу з англійської філології також висока:
міська секція МАН – 14 призерів;
обласна секція МАН – 8 призерів.

Не відстає від старших учнів і юне покоління. В міській олімпіаді “Юне обдарування”, яке щорічно проходить в нашому місті серед учнів 3-х класів, учні гімназії завжди в призерях:
міські олімпіади – 5;
всеукраїнські олімпіади – 1.

ПРОЕКТ АСОЦІЙОВАНИХ ШКІЛ ЮНЕСКО В УКРАЇНІ

Інноваційна
школа

Україна, приєднавшись до міжнародного Проєкту асоційованих шкіл (ПАШ) ЮНЕСКО в 1967 р., спрямувала свої зусилля на впровадження нових ідей і пропозицій для міжнародної співпраці в галузі освіти.

Сьогодні в Україні бере участь у проєкті 40 учбових закладів різних типів: загальноосвітні школи, гімназії, ліцеї, школи-інтернати, спеціалізовані школи з поглибленим вивченням іноземної мови, навчально-виховний комплекс “школа – дитячий сад”, а також професійно-технічні училища. Першим учасником проєкту стала Слав’яногорська загальноосвітня школа Донецької області.

У своїй діяльності асоційовані школи керуються міжнародними актами про захист прав дітей, законами України в сфері освіти, матеріалами ЮНЕСКО, зокрема, Всесвітнього форуму освіти (Заключна доповідь, Дакара, Сенегал, 2000 р.). На допомогу педагогічним колективам розроблено і затверджено зразкове положення про асоційовані школи ЮНЕСКО в Україні.

Координація роботи ПАШ здійснюється Національною комісією України у справах ЮНЕСКО через Міністерство освіти і науки України та координаційну раду. Склад координаційної ради обирається щорічно на загальних зборах учасників ПАШ.

Реалізуючи ідеї та принципи ЮНЕСКО, учас-

ники ПАШ певною мірою сприяють формуванню філософії сучасної освіти. Асоційовані школи ЮНЕСКО, поглиблюючи гуманістичні аспекти освіти, наповнюють її ідеями культури світу, демократії, толерантності, взаєморозуміння, міжкультурних зв’язків, захисту навколишнього середовища, причетності до розв’язання світових проблем.

Головними пріоритетами національної освіти є:

- особистісно-орієнтоване навчання;
- оновлення змісту навчання і структури освіти;
- формування загальнолюдських і національних цінностей;
- забезпечення рівних можливостей і сприятливих умов навчання для всіх.

У своїй діяльності учасники ПАШ, по змозі, реалізують як пріоритети національної освіти, так і принципи ЮНЕСКО.

Виконуючи одну з основних задач ПАШ – забезпечення якісної освіти, ці школи відрізняються високим рівнем організації навчального процесу, реалізацією інноваційних підходів у навчанні, розробкою навчально-методичних матеріалів, мотивацією навчальної діяльності, гармонізацією взаємовідносин між вчите-

Марія ГЛОБА

Головний спеціаліст департаменту міжнародної співпраці Міністерства освіти і науки України, координатор Проєкту асоційованих шкіл ЮНЕСКО в Україні від МОНУ

Директор школи, ліцею, гімназії № 12003

**Чим же
характерні
навчальні
заклади —
учасники
ПАШ?**

**Беручи
участь у
ПАШ, школи
мають більші
можливості:
тематичні,
інформаційні,
комунікаційні,
технологічні**

лем і учнями, розвитком самоврядування, залученням до науково-дослідної роботи. Багато шкіл є експериментальними майданчиками Академії педагогічних наук і Міністерства освіти і науки України. Наприклад, приватна загальноосвітня школа “ЛЕЛЕКА” (“Альтернатива, Ініціатива, Спорт, Творчість”) м. Вінниця працює за темою “Культура світу через світову культуру”, загальноосвітня середня школа № 6 м. Біла Церква працює над проблемою впровадження педагогіки толерантності в навчально-виховний процес.

Інспекторські перевірки, проведені місцевими органами управління освітою, свідчать, що якість освіти в цих школах, як правило, вище порівняно зі школами, що не беруть участі в проекті.

2003 рік має важливе історичне і визначальне значення для асоційованих шкіл ЮНЕСКО. Міжнародний проект відзначає 50-ліття.

Досвід роботи асоційованих шкіл ЮНЕСКО України серед 15 країн світу в листопаді 2002 р. вивчався експертами ЮНЕСКО. Було проведене незалежне дослідження роботи шкіл ПАШ, що допомогло оцінити ефективність і вплив проекту на школи, які беруть участь у ньому, а також допомогти ЮНЕСКО в розробці нових заходів для підвищення ролі асоційованих шкіл у поліпшенні якості освіти, виявити слабкі сторони ПАШ і продумати шляхи вдосконалення роботи. Результати роботи будуть подані на розгляд Міжнародному конгресу, прис-

вяченому 50-літтю Проекту асоційованих шкіл ЮНЕСКО (серпень 2003 р., м. Окленд, Нова Зеландія).

Що думають самі учасники ПАШ, оцінюючи свою діяльність?

Причиною приєднання до проекту для багатьох шкіл було впровадження нових педагогічних технологій, інноваційних форм і методів роботи, переконання в необхідності залучення дітей до діяльності, спрямованої на збереження світу на планеті, на захист навколишнього середовища, на захист прав людини, на вивчення культур інших народів.

У більшості шкіл у реалізації проекту беруть участь **76-100%** вчителів і учнів, але є школи, де цей показник нижче — **50-75%**.

Діяльність у рамках ПАШ є частиною річного плану навчального закладу. Науково-методичні кафедри і учнівські парламенти пропонують включити в план свої заходи.

Чим же характерні навчальні заклади — учасники ПАШ?

Беручи участь у ПАШ, школи мають більші можливості: тематичні, інформаційні, комунікаційні, технологічні.

На думку самих шкіл — учасників ПАШ, це:

- використання освітніх інновацій, що базуються на цінностях культури світу;
- розвиток особистої відповідальності, толерантності, екологічного мислення і поведінки;
- навчання через конкретну дію;
- різноманітні методи вив-

чення Декларації толерантності, прав людини, світової культурної спадщини;

- впровадження Конвенції про права дітей у повсякденне шкільне життя;
- створення середовища для всебічно розвинутої особистості, коли учні мають більш активну позицію для розв'язання складних задач;
- святкування міжнародних дат ООН;
- зміцнення зв'язків з іншими навчальними закладами, країнами, участь у семінарах і конференціях.

Участь шкіл у проекті сприяє реалізації 4-х основ освіти XXI сторіччя: “вчитися жити разом”, “вчитися діяти”, “вчитися бути”, “вчитися пізнавати”.

Здійснюючи роль катализатора в поширенні ідей ЮНЕСКО, ПАШ ініціювали проведення Всеукраїнських науково-практичних конференцій:

- *“Культура світу”, жовтень 2000 р., м. Одеса;*
- *“Збереження архітектурних пам'яток Львова – перлини світової спадщини ЮНЕСКО”, квітень 2000 р., м. Львів;*
- *“Полікультурний простір Житомирщини очима молодих: минуле, теперішній час, майбутнє”, жовтень 2001 р., м. Житомир.*

Активізація роботи у напрямках ПАШ дозволила провести в січні 2003 р. в рамках декади “Культура світу і ненасильства в інтересах дітей планети” міжнародну конференцію ПАШ “Так! Культурі світу і ненасильству”, на базі школи “ЛЕЛЕКА” м. Вінниця, в якій брали участь

і представники школи № 1016 м. Москви.

З 1999 р. сім загальноосвітніх навчальних закладів почали роботу в рамках проекту ЮНЕСКО *“Світова спадщина в руках молодих”*. У процесі реалізації цього проекту школа “ЛЕЛЕКА” м. Вінниця взяла участь у форумі асоційованих шкіл ЮНЕСКО у Великому Новгороді (Росія) і поділилась отриманим досвідом з іншими школами України.

Велике значення для збереження і вивчення національно-культурної спадщини і розширення міжнародної співпраці мало внесення історико-архітектурних пам'яток України в Список всесвітньої спадщини, як то: архітектурний ансамбль “Софія Київська”, “Киево-Печерська Лавра”, історичний центр м. Львова, а також внесення українських біосферних заповідників у Міжнародну мережу біосферних заповідників ЮНЕСКО (“Чорноморський”, “Асканія Нова”, “Карпатський”, “Дунайський”, “Шатський” та інші). Вперше в світі в нашому регіоні за безпосередньої участі України створений транс-прикордонний тристоронній Польсько-словацько-український біосферний заповідник “Східні Карпати” і румуно-український біосферний резерват “Дельта Дунаю”.

Цей багатий арсенал культурної і природної спадщини разом з усіма його проблемами був об'єктом для дослідження учнями ПАШ і прикладення їх зусиль для його збереження.

Про участь у ПАШ Першої гімназії м. Черкас читайте в цьому номері журналу, с.40.

Участь у напрямках *“Людина і навколишнє середовище”*, *“Інші країни і культури”*, *“Вивчення світових проблем і ролі ООН”* і їх розв’язання розширює рамки шкільних програм, сприяє формуванню в особистості планетарного мислення.

Деякі школи активно беруть участь у проектах у всіх 4-х напрямках, визначених ЮНЕСКО, більшість же навчальних закладів організовують роботу в 1-2 напрямках. Так, цікавий досвід роботи Дніпропетровського медичного ліцею-інтернату у напрямі *“Людина і навколишнє середовище”*. У рамках договору з Празькою екологічною гімназією здійснюється спільний проект *“Розробка шляхів інтернаціональної екологічної освіти і виховання здорового покоління, здатного вирішувати екологічні проблеми”*. Празька гімназія поділилася технологією переробки використаного паперу і виробництва паперу з вторсировини.

Беручи участь у міжнародному проекті *“Енергія, навколишнє середовище, розвиток: роль освітніх систем”*, навчально-виховний комплекс № 107 м. Дніпропетровська підготував 5 науково-методичних розробок з впровадження в шкільні програми основ екологічного виховання, провів серію соціально-важливих акцій з питань енергозбереження, ініціював видання регіонального еколого-публіцистичного журналу *“Свята справа”* (спільно з Дніпропетровською обласною спілкою охорони природи). Також розроблено і впроваджено в навчальний план авторський спецкурс *“Енергія, навколишнє середовище, розвиток”* (автор – Горячев В.К.) і випробовується програма щодо забезпечення системи безперервної екологічної освіти і виховання з 1 по 11 класи.

Одночасно з поглибленим екологічним вихованням, велику увагу приділяється формуванню цивільної позиції учнів у сфері прав людини. У школі працює учнівська група *“Права дітей – права людини”*, розвиває демократичні принципи самоврядуван-

ня шкільний учнівський парламент, координує міжнародні зв’язки школи *“Центр друзів ЮНЕСКО”*. У рамках міжнародних проектів ЮНЕСКО *“Твій час”*, *“Світова спадщина в руках молодих”* здійснюються партнерські відносини з асоційованими школами Норвегії, Німеччини, Індії, Нідерландів, Англії, США. Зокрема, підписано договір про спільну роботу з американською школою м. Де-Мойн, штат Айова. Участь у проекті дозволила ввести в учбові плани такі спецкурси, як *“Організація Об’єднаних Націй і права людини”*, *“Основи екологічного законодавства”*, *“Екологічна етика”*, *“Основи цивільної освіти”*.

У спеціалізованій школі № 121 (м. Одеса) вивчення теми *“Права дитини – права людини”* методом *“рівний – рівному”* допомогло висвітлити проблеми дітей в Україні та світі. У жовтні 2001 р. вихованці школи брали участь у регіональній конференції *“Сучасна школа і Конвенція ООН “Права дитини”*. У результаті був розроблений навчальний курс *“Права дитини – права людини”*, надрукований в науково-методичному журналі *“Наша школа”* (квітень, 2001 р.). Накопичений досвід дозволив розвинути окремий напрям у роботі школи з проблем толерантності.

Напрямом діяльності Кам’янець-Подільської школи № 1 є реалізація пілотного проекту *“Мир і взаєморозуміння між народами”*.

Ліцей міжнародних відносин № 51 м. Києва в рамках року України в Росії в квітні 2002 р. презентував свої проекти на міжнародній науково-практичній конференції з проектно-дослідницької діяльності *“Знання без кордонів”* у Москві. Темі проектів були найрізноманітніші: *“Світ і особистість”*, *“Історія інформатики для допитливих”*, *“Інтерактивний погляд на курс фізики”*, підсумковий проект за темою *“Засоби масової інформації”*: презентація навчального телевізійного каналу *“Backspace”* (англійська мова). За підсумками цієї конференції ліцейсти зараз працюють над спільними міждисциплі-

нарними проектами з учнями Московської недержавної школи “Марина”.

Участь асоційованих шкіл у міжнародних акціях знаходить своє продовження в Україні. Так, у 2000 році, який був проголошений ЮНЕСКО початком декади культури світу, відбувся Всесвітній парламент дітей у Парижі, в якому взяли участь і школярі з України. У результаті, з ініціативи Ольги Чалої, учениці ліцею міжнародних відносин № 51 м. Києва, був створений Міський і Всеукраїнський парламенти дітей.

Реалізуючи в 2002 р. міжнародний благодійний проект “Діти для дітей”, учні асоційованих шкіл України створили художні фрески, в яких прагнули відобразити свої уявлення про майбутнє, надії і мрії. Цей проект, започаткований неурядовою гуманітарною асоціацією Art child під патронатом ЮНЕСКО, поширився майже на весь світ. У приміщенні музею Книги та книгодрукарства Національного Києво-Печерського заповідника проходила Всеукраїнська виставка дитячих творчих робіт фресок-панно (розміром 2,5 x 4,8 м). За умовами конкурсу, дві найкращі роботи від України: “Нехай усміхається Земля дітьми і кольорами” (Житомир, гуманітарна гімназія № 23) і “Мальовнича Україна” (ліцей міжнародних відносин № 51 м. Києва) були направлені в Париж і представлені в залах штаб-квартири ЮНЕСКО на розгляд міжнародного журі. Вони також експонувалися у великих містах світу. Одночасно була здійсне-

на і благодійна акція. Фрески, що залишилися в Україні, та інші творчі роботи дітей були виставлені на аукціон, гроші від якого спрямовані на підтримку знедолених дітей. Ця акція сприяла встановленню дружніх шефських контактів між Городнянською школою-інтернатом на Чернігівщині та ліцеєм міжнародних відносин № 51.

Асоційовані школи ЮНЕСКО і надалі виконуватимуть три основні місії: як центри інновацій, як центри поширення ідеалів ЮНЕСКО і як зв’язуючі ланки в системі навчальних закладів.

У майбутньому школи планують:

- реалізовувати стратегію ПАШ щодо забезпечення якісної освіти в рамках Дакарської програми;
- поліпшити використання новітніх інформаційних технологій і засобів комунікацій;
- сприяти інтеграційним процесам входження України в Європейське співтовариство.

В рамках проведення року Росії в Україні асоційовані школи ЮНЕСКО України братимуть участь у VI Московській міжнародній виставці-форумі “Школа-2003”, що проходить 21-24 квітня 2003 р. в приміщенні Культурно-виставкового центру “Сокольники”.

Під час виставки відбудеться конференція вчителів та учнів асоційованих шкіл ЮНЕСКО Російської Федерації та України, присвячена 50-річчю проекту “Асоційовані школи ЮНЕСКО”. Конференція організована Міністерством освіти Російської Федерації, Московським бюро ЮНЕСКО та Національним координаційним центром Проекту асоційованих шкіл Російської Федерації.

Асоційовані школи ЮНЕСКО і надалі виконуватимуть три основні місії: як центри інновацій, як центри поширення ідеалів ЮНЕСКО і як зв’язуючі ланки в системі навчальних закладів

*Інноваційна
школа*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОЛІЛІНГВІСТИЧНОЇ ГІМНАЗІЇ

З ДОСВІДУ РОБОТИ ПЕРШОЇ МІСЬКОЇ ГІМНАЗІЇ м. ЧЕРКАС, ЧЛЕНА ПРОЕКТУ “АСОЦІЙОВАНІ ШКОЛИ ЮНЕСКО”

ВІЗИТКА ГІМНАЗІЇ

Наш навчальний заклад – один з найстаріших в Україні, у вересні 2002 року йому виповнилось 122 роки. У 1994 році середня школа № 1 м. Черкас з поглибленим викладанням англійської мови з 1 класу отримала статус гімназії.

Нині у гімназії навчається 650 учнів з 2 по 11 клас, працює 65 вчителів (з повним навантаженням та за сумісництвом). Це досвідчений творчий колектив освітян, серед яких 3 заслужених учителі України, 3 національних переможці українсько-американської програми “За досягнення у викладанні англійської мови та країнознавства”, 29 вчителів-методистів і старших вчителів, 32 учителі вищої категорії. Гімназія є експериментальним педагогічним майданчиком Лабораторії навчання іноземних мов Інституту педагогіки Академії педагогічних наук України і пра-

цює за власним експериментальним навчальним планом.

Гімназія має суспільно-гуманітарний профіль, тому випускники обирають юридичні, економічні, правові, педагогічні факультети, прикладної лінгвістики і т. д.

Перша міська гімназія м. Черкас стала асоційованою школою ЮНЕСКО у 1996 році, однією з перших у роки незалежності країни. Цій події передувала послідовна і напружена робота всього колективу гімназії протягом багатьох років. Цікаво, що Сертифікат про включення гімназії до мережі АШЮ був підписаний Генеральним директором ЮНЕСКО Ф. Майором, а вручив його гімназії колишній випускник, тоді Голова Національної комісії у справах ЮНЕСКО, заступник Міністра закордонних справ України В.Д. Хандогій (нині – Посол України в країнах Бенілюкса).

Перша міська гімназія м. Черкас – це єдина полілінгвістична гімназія України, де викладається 14 мов, а саме: українська, росій-

**Надія
АНАНЬЄВА**

Заступник
директора гімназії,
заслужений
вчитель України

*Фоторепортаж
про роботу
гімназії на
3-ій сторінці
обкладинки*

Директор школи, ліцею, гімназії № 1 2003

ська, англійська, іспанська, французька, німецька, польська, італійська, латинь, корейська, арабська, китайська, японська, іврит.

20 вчителів іноземних мов пройшли стажування або брали участь у навчальних обмінах з країнами, мову яких викладають.

75 вчителів іноземних мов отримали міжнародні сертифікати, які підтверджують високий рівень володіння мовою і методикою її викладання.

У гімназії створено сучасний науково-методичний комплекс з комп'ютерним забезпеченням. До його складу входять: науково-методичний кабінет з кімнатою для самостійної роботи вчителів, бібліотека з читальною залом та книгосховищем, супутникове телебачення, технічний центр з двома потужними ксероксами та комп'ютерами. Постійна увага приділяється комп'ютеризації навчально-виховного процесу. Запроваджено предмет "Комп'ютерні технології для хлопців 5-9 класів" (2 години на тиждень). Згідно з окремим графіком проводяться заняття англійською мовою для учнів 3-5 класів у комп'ютерному класі.

Впроваджені комп'ютерні програми:

1. Облік відвідування учнів 1-4 класів.
2. Моніторинг успішності учнів 1-4 класів.
3. Банк даних на випускників гімназії.
4. Картотека обдарованих та талановитих учнів гімназії.

Все багатогранне життя гімназії знаходить своє відображення на сторінках газети "Гімназист". Газета була заснована в 1994 році і виходить 4 рази на рік. Скільки схвальних слів ми отримали від учителів та учнів, їх батьків, які знайомляться із життям гімназії зі сторінок нашої газети.

Ми впевнені, що якщо учні почуватимуться вільними, а в школі панує культ знань, відвертість і відкритість, гімназія розвивається у демократичному напрямі.

РОБОТА ГІМНАЗІЇ У ТЕМАХ АШЮ

Тема АШЮ "Проблеми освіти і роль ООН" у гімназії

Слід зазначити, що у гімназії створена Кімната ЮНЕСКО; щорічно відзначаються День ООН та пам'ятні дати ЮНЕСКО. Велика увага приділяється програмі "Модель ООН". За допомогою випускниці Н. Єресковської у гімназії викладався курс "Модель ООН" протягом 3 місяців. Викладав цей курс для старшокласників студент – інтерн університету Б. Янга штату ЮТА, США, У. Вінфорд у 2000 році. Наприкінці його стажування були проведені перші дебати англійською мовою серед старшокласників Першої міської гімназії та фізико-математичного ліцею м. Черкас.

Протягом 3 місяців у 2002 р. викладав курс "Модель ООН" У. Холт, студент – інтерн університету Орегон, США. Така увага до дебатів дозволила саме команді гімназії у складі учнів Євпака В., Сланової Т. та Нечипоренко О. вибороти I місце на Всеукраїнському англійськомому турнірі з політичних дебатів "ООН повинна розширювати захист культурних прав" у 2002 р., а одинадцятикласниці Слановій Т. взяти участь у роботі 3-ї сесії Європейського молодіжного парламенту в португальському місті Порту.

У 2001 році Представництво ООН в Україні спільно з Асоціацією молодих політологів і політиків провели конкурс "Асамблея нового тисячоліття". Серед 12 творів-переможців було відзначено і роботу Сапітона Д., учня 11 класу. Учениця 11 класу Біла К, отримала Диплом 1 ступеню за участь у конкурсі-есе "Сталий розвиток очима різних поколінь", а вчитель англійської мови Хворостанцева Н.В. нагороджена дипломом Програми розвитку ООН в Україні.

Успішно діє в гімназії офіційно зареєстрований Центр дитячої дипломатії, за роботу якого відповідає вчи-

Ось деякі питання, які найчастіше задають учням та вчителям гімназії:

1. Коли була заснована мережа асоційованих шкіл ЮНЕСКО? (У 1953 році).

2. Яка кількість АШЮ у світі? (Близько 7000).

3. Скільки АШЮ в Україні? (38).

4. Яка мета АШЮ на міжнародно-му та на національному рівнях?

(На міжнародному рівні — сприяти обміну інформацією на всіх рівнях, проводити кампанії, конкурси та інші заходи, пов'язані з освітою; сприяти розширенню зв'язків між навчальними закладами;

на національному рівні — створити мережу шкіл у країні, які зацікавлені в експериментальній роботі, поліпшенні якості освіти шляхом застосування нових освітніх технологій, зміцненні міжнародного співробітництва).

5. Які основні теми АШЮ, над якими працюють колективи цих закладів?

- Проблеми освіти і роль ООН.
- Права людини, демократія і толерантність.
- Вивчення різних мов і культур.
- Людина і навколишнє середовище).

6. У яких проектах АШЮ бере участь Перша міська гімназія м. Черкас?

- Вчені майбутнього: чоловіки і жінки.
- Лінгвапакс.
- Голубий Дунай.
- Всесвітня спадщина молоді.

7. Що дає гімназії участь у мережі АШЮ?

- Необхідну кількість інформації.
- Можливість брати участь у міжнародних акціях, кампаніях, проектах, конкурсах, конференціях, семінарах; розширювати партнерські стосунки з навчальними закладами різних країн світу.
- Можливість брати участь у експериментальній педагогічній роботі.
- Запроваджувати цікавий зарубіжний освітянський досвід та поширювати власний.
- Своєю роботою сприяти інтеграції України у світову спільноту.

тель-педагог Кірсанова Е.В. Діти працюють за такими напрямками:

- Екологічне виховання ЦДД (група “Екологія”).
- Шкільна служба новин (газета “Гімназист”), настінна газета “Гімназійні новини”, комп'ютерна газета. Участь у міжнародних та всеукраїнських проектах (I*EARN, “Голубий Дунай”, “Вчені майбутнього. Чоловіки і жінки”).
- Розвиток творчих здібностей та обдарувань (музично-театральна студія “Мозаїка”, гуртки декоративно-прикладного мистецтва, шахів, шашок, солістів-вокалістів, акторської майстерності, хореографії та ритміки, клуб правових знань “Феміда”, літературно-музична вітальня, мала Академія наук “Еврика”).

З 1991 року гімназія успішно співпрацює із Всеукраїнським рухом “Педагоги за мир і взаєморозуміння” (відповідальний секретар Дзябенко В.В.) Делегація гімназії на чолі з Ковальською І.К., заступником директора з виховної роботи, представляла Україну на 1 Міжнародному дипломатичному прийомі “В ім'я майбутніх поколінь”, що проходив у Москві, Росія. Ананьєва Н.В., заступник директора з навчально-виховної роботи, брала участь у міжнародній конференції “Глобальна зустріч поколінь” у Вашингтоні, США.

Тема АШЮ “Права людини, демократія і толерантність у гімназії”

Велика увага приділяється проблемам прав людини, демократії і толерантності. У гімназії працює вчитель історії і права Силенко В.А., який здобув II місце у номінації “Правознавство” Всеукраїнського конкурсу “Учитель року”. Під його керівництвом працюють факультативи “Практичне право” у 8 класах, “Права людини” в 9 класах, спецкурс “Правознавство” в 10-11 класах. Великою популярністю користується правовий

ЧИМ ГІМНАЗІЯ ВИРІЗНЯЄТЬСЯ СЕРЕД ІНШИХ

Запроваджено вибіркові предмети українською мовою для старшокласників: соціологія, правознавство, інформатика, педагогіка, психологія, економіка; англійською мовою: екологія, прикладна економіка, ділове мовлення, гіді-перекладачі, технічний переклад, машинопис.

Стали традиційними дні самостійної роботи для старшокласників, які мають змогу працювати в бібліотеках, відвідувати консультації учителів, працювати над проектами.

Фактично кожен учень нашої гімназії вивчає 4 мови: українську, російську та дві іноземних. Всі інші мови, які вивчаються в гімназії, — вибіркові, їх опановують учні по суботах за окремим розкладом.

Гімназія стала першою школою у місті, яка розпочала раннє навчання малюків іноземній мові. 12 років тому ми відкрили суботню школу для 5-и та 6-річних дітей, які хотіли вивчати англійську мову. З того часу ми збагатили власний досвід у викладанні англійської як іноземної для дітей. У 1998 році було запроваджено вивчення французької мови для 4-річних дітей у суботній школі.

У початковій ланці запроваджено додаткові освітні послуги, і учні 3-х класів мають 5 годин англійської мови на тиждень у другій половині дня за кошти батьків. Учні не отримують домашніх завдань з англійської мови, успішно працюють за аутентичними підручниками “Chat-terbox”. Така кількість тижневих годин дала учням змогу значно поліпшити рівень засвоєння лексичного матеріалу, навички писемного мовлення та аудіювання.

Вчителі англійської та французької мов працюють з аутентичними підручниками різного рівня. Вони успішно застосовують елементи нових освітніх технологій у своїй роботі.

Ми поділяємо думку, що один із найефективніших шляхів вивчення іншої культури полягає через вивчення її мови. Саме через вивчення іноземної мови ми розвиваємо і виховуємо розуміння і повагу до іншої культури. Ось чому у гімназії стільки уваги приділяється вивченню предметів, які пов'язані з вивченням культури, і введено до навчального плану такі дисципліни, як країнознавство у 8-9 класах та країнознавство США, країнознавство Великобританії, література США, література Великобританії у 10 – 11 класах.

Вчителі та учні беруть участь у міжнародних програмах. Ось їх неповний перелік:

1. I*EARN.
2. Джуніор Ечівмент. Досягнення молодих. США.
3. Акт на підтримку свободи. Майбутні лідери. США.
4. За досягнення у викладанні англійської мови і країнознавства. США.
5. Всесвітня спадщина молоді. ЮНЕСКО.
6. Голубий Дунай. ЮНЕСКО.
7. Лінгвапакс. ЮНЕСКО.
8. Міжнародне партнерство шкіл.

Запроваджено розвивальне навчання з 2 по 6 клас, що надзвичайно сприяє вільному розвитку особистості, організації роботи в групах, формування уміння учитися. Щорічно проводиться діагностика творчих здібностей учнів початкової ланки під керівництвом науковців Інституту психології АПН України.

Наказом по гімназії дається право вільного відвідування уроків на певний період учням, які добре навчаються, а також беруть активну участь в олімпіадах, проектах, науково-дослідницькій роботі. Учні всіх класів мають можливість навчатись за індивідуальними програмами, особлива увага приділяється особистісно-орієнтованому навчанню.

клуб “Феміда”. На базі гімназії працюють школа олімпійського резерву з правознавства та юридичні лекторії для старшокласників міста,

Команди гімназистів провели для учасників Всеукраїнського руху “Педагоги за мир і взаєморозуміння” у м. Києві дискусію на тему “Насильство у сім’ї – насильство у суспільстві – агресія – тероризм” та дебати на тему “Ні – світовому тероризму”. Щорічно лекторська група клубу “Феміда” проводить бесіди в класах до Міжнародного дня толерантності 16 листопада та Міжнародного дня прав людини 10 грудня й організовує цікаві заходи.

З 1999 року в гімназії діє шкільний парламент на чолі з президентом. Вибори президента проводяться щорічно. Працюють такі комітети парламенту:

- комітет з питань навчання;
- комітет з питань культури та екології;
- комітет захисту прав гімназистів;
- комітет міжнародних відносин;
- комітет з питань спорту;
- комітет дозвілля та відпочинку.

До 120-річчя гімназії створено відеофільм, де можна прослідкувати форми та заходи, акції та практичні заняття, дебати та дискусії, які допомагають формувати майбутніх лідерів країни.

Наприкінці серпня 2002 р. у відділі преси, освіти і науки Посольства США в Україні відбувся міжнародний семінар учителів – членів TESOL “Формуємо лідерів”. Відкрила семінар аташе з питань викладання англійської мови П. Саліван. Професор-методист із Нью-Джерсі Воронка та професор географії з Каліфорнії М. Саліван провели цікаві презентації стосовно формування рис лідера, організації семінарів і конференцій. Робота у групах була насиченою й плідною.

У гімназії є почесні друзі, серед яких колишній посол Великобританії в Україні Р. Рів, колишній посол США в Україні С. Пайфер, посол

Бельгії в Україні П. Дюбюісан та інші. Всі вони неодноразово відвідували гімназію і проводили цікаві зустрічі зі старшокласниками та вчителями.

Тема “Вивчення різних мов і культур” у гімназії

Перша міська гімназія м. Черкас, асоційована школа ЮНЕСКО, – це спеціалізований навчальний заклад, який дає академічну середню освіту 680 учням від 7 до 17 років. У цьому навчальному році колектив учителів іноземних мов нараховує 37 осіб, які мають повне навантаження або працюють за сумісництвом. Це – кваліфікована когорта досвідчених і висококваліфікованих учителів-одномумців, серед яких 3 заслужених учителі України, 14 учителів-методистів, 3 старших учителів та 8 викладачів Черкаського державного університету ім. Б. Хмельницького (4 з них – кандидати філологічних наук). Члени кафебри іноземних мов отримали 70 міжнародних сертифікатів та дипломів за високі досягнення у різних видах професійної діяльності.

Це – школа, де основні навчальні предмети завжди викладались українською мовою, а в 1959 році було запроваджене поглиблене вивчення англійської мови з 1 класу. 9 років тому, у 1994 р., ми запровадили вивчення іспанської, французької та німецької мов як другої обов’язкової іноземної мови для учнів з 5 по 11 клас. Тепер у нас працюють досвідчені вчителі других іноземних мов, які забезпечують високий рівень викладання цих предметів. Всі вони пройшли стажування у країнах, мову яких викладають.

Ми пишаємося, що кожного року наші учні стають призерами міських, обласних та всеукраїнських олімпіад не тільки з англійської, але й з іспанської, німецької та французької мов. Протягом трьох останніх навчальних років 36 учнів стали призерами всеукраїнських олімпіад з різ-

них предметів (серед них – з англійської, французької, іспанської, німецької мови), 5 – призерами Всеукраїнського конкурсу – захисту науково-дослідницьких робіт МАН; 30 – призерами та лауреатами олімпіади “Поліглот” Київського міжнародного інституту лінгвістики і права для випускників шкіл, 4 – вийшли в фінал Всеукраїнської комп’ютерної олімпіади з англійської мови. Команда гімназистів посіла 1 місце на Всеукраїнських дебатах англійською мовою.

Сучасні вимоги до навчання іноземних мов стимулюють учителів гімназії шукати нові методи та форми роботи. Роль учителя і учня у навчально-виховному процесі змінилась радикально. Вчителі гімназії організовують спілкування, моделюють його та допомагають учневі оволодіти іноземною мовою на високому рівні. Вони розвивають в учнів уміння переносити набуті знання та навички у нові ситуації та на основі проблемно-пошукових завдань розвивають їх здібності: мовленнєві, інтелектуальні, пізнавальні. Формування комунікативної компетенції пов’язується з соціокультурними та країнознавчими знаннями. Творчо працює шкільне методичне об’єднання учителів іноземних мов та семінар-практикум.

Ось неповний перелік елементів педагогічних технологій, які запроваджуються у гімназії:

- розвивальне навчання;
- особистісно-орієнтоване навчання;
- викладання літератури як предмета, що формує людину,
- метод проектів;
- комп’ютерні технології;
- інформаційні технології;
- інтерактивні методи навчання;
- навчально-дослідницька діяльність учнів;
- проблемно-пошукові методи.

У вересні 2000 р. у Київському державному лінгвістичному університеті відбулась Міжнародна конференція

ЮНЕСКО “Лінгвапакс VIII” “На межі тисячоліть: через вивчення мов і культур – до культури миру, злагоди і співпраці”. Відкрив конференцію заступник голови Адміністрації Президента України, голова Національного Комітету у справах ЮНЕСКО пан А.Орел. На конференції виступив Генеральний директор ЮНЕСКО Коїчіро Мацуури. Учні гімназії отримали право виступити впродовж 30 хвилин на пленарному засіданні, а Н.В. Ананьєва виступила на секційному засіданні з доповіддю на тему “Іноземні мови та культурологія.” Виконуючи доручення Генерального директора ЮНЕСКО Коїчіро Мацуури, Оргкомітет конференції оголосив подяку заступникам директора Н.В. Ананьєвій, І.К. Ковальській, керівнику студії “Мозаїка” Т.В. Триус та 8 гімназистам за активну участь у роботі конференції.

Перша міська гімназія м. Черкас – експериментальний педагогічний майданчик лабораторії навчання іноземних мов Інституту педагогіки Академії педагогічних наук України. У травні 2002 р. лабораторія навчання іноземних мов Інституту педагогіки АПН України спільно з Британською радою в Україні провели круглий стіл на тему “Сучасний стан і пріоритетні тенденції удосконалення системи навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах”. У роботі круглого столу взяли участь учитель німецької мови В.С. Бойко та заступник директора гімназії Н.В. Ананьєва, яка виступила з повідомленням про результати успішної співпраці гімназії із лабораторією навчання іноземних мов Інституту педагогіки АПН України.

У жовтні 2002 р. на базі Київського міського педагогічного університету ім. Б.Д. Грінченка відбулась Всеукраїнська науково-практична конференція “Використання сучасних технологій у навчанні іноземних мов”. Мета конференції – вивчення і по-

ширення досвіду педагогічної науки й практики з питань теорії і методики навчання іноземних мов на засадах комунікативно-орієнтованого підходу. На пленарному засіданні виступила група учнів Першої міської гімназії з розповідями і піснями різними мовами, а заступник директора гімназії Н.В. Ананьєва зробила доповідь “Організаційно-методичні засади функціонування полілінгвістичної гімназії (з досвіду роботи)”. На засіданнях секції заступник директора гімназії І.К. Ковальська розповіла про зміст і форми виховання учнів засобами іноземних мов у полілінгвістичному середовищі навчального процесу гімназії, а вчитель іспанської мови Р.О. Шокарева проаналізувала особливості навчання учнів другої іноземної мови у середній школі.

Міжнародна програма партнерства шкіл є найбільш популярною у гімназії. Багато учнів та вчителів беруть участь у листуванні звичайною поштою та e-mail. Завдяки особистому вкладу Міссіс С'юзен Вілоубі, заступника директора Ходжсан Хай Скул, Ланкашир, Великобританія, було організовано декілька міжнародних відеоконференцій. Шкода, але ми не можемо запровадити відеоконференцію як регулярний контакт через нестачу необхідного обладнання. Безсумнівно, такий вид контактів міг би стати постійною частиною шкільної програми, в першу чергу – шкіл ЮНЕСКО України, і це б дало можливість підвищити не тільки рівень викладання іноземних мов й набутих знань культури різних народів, але й поліпшити викладання таких предметів, як екологія, економіка, країнознавство тощо.

Ми вважаємо, що програма партнерства шкіл має велике значення для розвитку дружніх стосунків між навчальними закладами у нашій країні. Так, було встановлено офіційне

партнерство з Ліцеєм міжнародних відносин №51 м. Києва, середньою школою №3 з поглибленим вивченням англійської мови м. Севастополя та школою-гімназією № 18 м. Луцька.

Колектив вчителів іноземних мов плідно співпрацює з Американськими Радами, Британською Радою, Французьким Культурним Центром та Інститутом Гете.

Приділяючи багато уваги вивченню іноземних мов та культур, ми бачимо своєю метою просування вперед до інтеграції у світову спільноту, що є першочерговим завданням для нашої країни на сучасному етапі. Ось чому як урочна, так і позаурочна робота у гімназії зосереджена на вивченні культур. У нас є давня 30-літня традиція: відзначати щорічно міжнародний день театру. У цей день учні виконують інсценізації різними мовами. Наприклад, було здійснено постановку англійською мовою мюзиклу “Олівер” за допомогою вчителя з Канади, яка залучила до цієї постановки 82 гімназиста. Плідно працює театр одного актора. У нас є чудова традиція – проведення балу королеви гімназії. А з минулого навчального року обрано учнівський парламент на чолі з президентом. Центр дитячої дипломатії залучає багато гімназистів до різних видів діяльності на національному та міжнародному рівнях. Так, учителі іноземних мов гімназії брали участь у міжнародних конференціях США, Угорщині, Бельгії, Словаччині. Гімназисти брали участь у міжнародних конференціях у Франції, Німеччині, США. Музично-театральна студія “Мозаїка”, яка відзначила своє 10-річчя, користується популярністю. Влітку 2001 року ансамбль “Джемікс” зайняв 4 місце у міжнародному фестивалі в Айстедфордї, Великобританія. Щорічно проводяться літературні фольклорні свята, подорожі по історичних містах Черкащини,

вечорниці, інсценізовані свята англomовних країн, конкурси творчості та фантазії.

Тема АШЮ “Людина і навколишнє середовище” у гімназії.

У 1990 році була створена група “Екологія”, яка складається з вчителів, учнів та їх батьків. Члени групи “Екологія” Першої міської гімназії щороку проводять екологічні акції, присвячені Дню Землі. У 1999 році ця добровільна неурядова група стала осередком Українського комітету ООН з навколишнього середовища в Черкаській області.

Нещодавно члени групи “Екологія” зініціювали проект “Збережемо Дніпро для наших дітей: формування системи очищення схилів Дніпра від сміття”. Проект передбачає будівництво (безплатно для населення) майданчика для збору сміття, закупівлю контейнерів (окремо для макулатури, пластикових пляшок та побутових відходів), організацію вивезення сміття, обладнання інформаційного стенду, проведення роз’яснювальної роботи серед населення, щотижневий збір макулатури та пластикових пляшок з передачею зароблених коштів на реалізацію проекту, співпрацю із екологічним відділом міськвиконкому та Черкаською обласною організацією товариства охорони природи.

Усе це, звісно, повинно поліпшити екологічний стан частини міста та схилів Дніпра і певною мірою полегшити життя мешканців мікрорайону. У листопаді група “Екологія” та “Екоклуб” Черкаського товариства охорони природи провели акцію “Упорядкуємо наше місто”. До неї були залучені також учні середніх шкіл № 6, 19, 31, студенти університету, солдати місцевої військової частини. Молодші учасники акції поспілкувалися з жителями приватного сектора, вручили їм листівки з інфор-

мацією про спорудження майданчика по збору сміття і його сортуванню. Тим часом старшокласники, студенти, військові збирали пластикові пляшки, бляшанки, побите скло, ганчір’я... Усім цим схили Дніпра просто захарашені: лише того дня сміття набралось аж на шість машин!

Активну участь беруть учасники групи “Екологія” у Всеукраїнському проекті “Дніпра жива вода”. У червні цього року відбувся семінар у Пущі-Водиці, на який були запрошені координатори шкіл програми I*EARN та вчителі-учасники проекту “Дніпра жива вода”. Нашу гімназію представляли координатор програми I*EARN Н.В. Хворостанцева і вчитель хімії та обслуговуючої праці І.А. Радько.

Таким чином, вся робота гімназії спрямована на активну участь у різних заходах, розроблених з урахуванням 4-х головних тем та декількох проектів АШЮ.

У травні 1998 року Ю. Попова, учениця 10 класу, взяла участь у міжнародній конференції “Вчені майбутнього: чоловіки і жінки”, яка відбулась у Парижі, Франція. Діти із 31 країни світу взяли участь у цьому міжнародному зібранні. Ю. Попова плідно працювала у семінарі “Клімат майбутнього”, а також мала розмову з генеральним директором ЮНЕСКО Ф. Майором.

Влітку 2000 р. саме 2000 дітей 12-14 років із 103 країн світу зібралися на I Всесвітній дитячий фестиваль “Мир і я”, який проходив на території трьох країн; Швейцарії, Франції та Німеччини. У складі делегації від України були учні кращих шкіл ЮНЕСКО. Очолювала делегацію України заступник директора гімназії І.К. Ковальська.

У травні 2001 р. гімназію відвідали заступник посла Великобританії Р. Макларен і аналітик департаменту МЗС Великобританії доктор Е. Тіг. Їх майже п’ятигодинне перебування у гімназії було важливим і цікавим як

РЕЗУЛЬТАТИ РОБОТИ ГІМНАЗІЇ

Безумовно у цьому закладі забезпечується високий академічний рівень навчання і духовного розвитку гімназистів. *Про високу результативність роботи свідчать такі дані за 3 останні навчальні роки:*

- 100% випускників продовжують навчання у різних навчальних закладах України;
- 36 призерів Всеукраїнських олімпіад з різних предметів (у 2001-2002 н.р. гімназисти виборили 1 місце з німецької та французької мов (11 кл.), друге місце – з англійської та іспанської мов (11 кл);
- одинадятикласниця Рудика Олена взяла участь у Міжнародній олімпіаді з німецької мови у Румунії;
- 5 учнів стали призерами Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН;
- 20 учнів стали переможцями програми “Акт на підтримку свободи. Майбутні лідери” і отримали стипендію на навчання протягом навчального року в школах США;
- 28 учителів взяли участь у міжнародних та всеукраїнських конференціях та семінарах;
- 1 місце здобула команда учнів гімназії у Всеукраїнському англomовному дебатному турнірі;

Ось статистика вступу випускників до вищих навчальних закладів у 2002 році:

- Кількість випускників – 79.
- Продовжують навчання – 100%.
- Вступили до вузів м. Черкас – 31 випускник.
- Вступили до вузів м. Києва – 35 випускників.
- Вступили до Черкаського державного університету – 21 випускник.
- Вступили до Київського національного університету ім. Т.Г. Шевченка – 6 випускників.
- Вступили до Києво-Могилянської академії – 4 випускники.
- Вступили до Київського інституту міжнародних відносин – 2 випускники.
- Вступили до Київського національного економічного університету – 10 випускників.
- Вступили на юридичні факультети – 13 випускників.
- Вступили на економічні факультети – 28 випускників.
- Вступили на факультет прикладної лінгвістики – 11 випускників.
- Вступили до педагогічних вузів та університетів – 21 випускник.

для педагогічного колективу, так і для гімназистів.

У травні 2001 р. в м. Пасау, Німеччина, зібралися представники десяти європейських країн для участі у проекті АШЮ “Голубий Дунай – II”. Першу міську гімназію представляла О. Іванова, учениця 10 класу.

У квітні 2002 р. у приміщенні Музею книги та книгодрукарства Українського національного Києво-Печерського історико-культурного заповідника пройшла виставка фрескопанно шкіл України, які є учасниками проекту Асоційованих шкіл ЮНЕСКО. Виставка проводилася в ході реалізації міжнародного проекту “Діти заради дітей”, започаткованого неурядовою гуманітарною асоціацією “Art children” під патронатом ЮНЕСКО у рамках Міжнародного десятиріччя культури Миру (2001–2010 роки). На виставці було представлено п'ять панно, в тому числі й робота учнів нашої гімназії під назвою “Земля – наш дім”. Це панно створили члени гуртка декоративно-прикладного мистецтва під керівництвом учителя малювання О.А. Юзефович.

Кожного року гімназія звітується про свою роботу перед Департаментом проекту Асоційованих шкіл ЮНЕСКО у Парижі, Національною комісією України у справах ЮНЕСКО та Міністерством освіти і науки України. Гімназія отримала 3 листи подяки за успішну роботу у проекті від Е. Кавайке, відповідальної за роботу АШЮ Департаменту розвитку якісної освіти ЮНЕСКО, Париж, Франція.

Саме така насичена, копітка, цікава робота гімназії у проекті асоційованих шкіл ЮНЕСКО допомагає у становленні гімназистів, запровадженні елементів новітніх педагогічних технологій, розвитку міжнародного співробітництва і партнерства між навчальними закладами.

НОВА ОСВІТА РАЗОМ З “КАРШЕ”

Проблеми забезпечення якості освіти завжди залишались на першому плані суспільної уваги, адже навчання – це той компонент нашого життя, без якого неможливо уявити гармонійний розвиток людини. У незалежній Україні якісна освіта – не лише пріоритет державної політики, але й елемент успішного бізнесу. Для того, щоб ознайомити наших громадян з передовими освітніми технологіями, допомогти у виборі сфери навчання Міністерство освіти і науки України, Академія педагогічних наук України і виставкова фірма “КАРШЕ” проводять щороку міжнародну виставку навчальних закладів “СУЧАСНА ОСВІТА В УКРАЇНІ”. Цього року цей непересічний захід проходив вже вшосте. Виставку відкрили Міністр освіти і науки України Василь Кремень, Голова Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти Станіслав Ніколаєнко, Державний секретар Міністерства освіти і науки України Віталій Журавський. Виставку “Сучасна освіта в Україні – 2003” привітали: Голова Верховної Ради України Володимир Литвин та Віцепрем’єр-міністр України Дмитро Табачник.

В ході виставки, у якій взяли участь провідні навчальні заклади, творчі нау-

ково-педагогічні колективи, її відвідувачі отримали можливість з перших рук дізнатись про рейтинг навчального закладу в системі освіти, дістали неупереджену та об’єктивну інформацію про стан освіти у нашій державі. Як визначено Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті, освіта – стратегічна основа розвитку особистості, суспільства, нації і держави, запорука майбутнього, найбільш масштабна і людиноємна сфера суспільства, його політичної, соціально-економічної, культурної й наукової організації.

Інтерес до сучасного стану освіти в Україні без перебільшення величезний. У шостій міжнародній виставці навчальних закладів “Сучасна освіта в Україні – 2003” взяли участь близько 240 навчальних закладів. За попередні роки виставки вже відвідали понад 110 тисяч педагогів, учнів, студентів, працівників регіональних органів управління освітою, міжнародних центрів, посольств, бізнесових структур, народні депутати, керівники Адміністрації Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України. Але насамперед виставка проводиться для громадян, що потребують допомоги при визначенні профілю своєї подальшої освіти. Для них під час виставки проводи-

*Інноваційна
школа*

*У шостій
міжнародній
виставці
навчальних
закладів
“Сучасна освіта в Україні – 2003”
взяли участь
близько 240
навчальних
закладів*

Директор школи, дітяю, гімназії № 12003

лись семінари, “круглі столи” з актуальних проблем модернізації національної

Відкриття виставки:
керівники освітянської галузі вітають її учасників.

На фото: (зліва направо)

В.С. Журавський, Держсекретар МОНУ;

В.Г. Кремень, Міністр освіти і науки;

С.М. Ніколаєнко, Голова комітету з питань освіти і науки ВР;

Л.С. Сачков, Голова Центрального комітету профспілки працівників освіти і науки;

В.М. Мадзігон, Перший віце-президент АПН України

освіти, педагогічних інновацій, комп'ютерних навчальних технологій, досвіду навчально-виховної роботи, розвитку міжнародних зв'язків, сучасних моделей управління, презентувалося дидактичне обладнання, оргтехніка, підручники і навчальні посібники. На виставках були організовані показові відкриті уроки з окремих предметів, демонструвалися досягнення закладів освіти, презентувалися авторські інноваційні проекти, комп'ютерні навчальні технології, електронні посібники і мультимедійні енциклопедії. Організатори виставки “Сучасна освіта в Україні” намагались зробити все можливе, щоб її проведення стало визначною подією як для педагогів, так і для майбутніх школярів та студентів. Визнаємо, що їм це вдалось. Відвідувачі отримали вичерпну інформацію з напрямків модернізації галузі освіти.

Шоста міжнародна виставка навчальних закладів продовжує започатковану традицію проведення конкурсів з ряду актуальних проблем розвитку освіти. Переможців конкурсу нагороджено золотими, срібними та бронзовими медалями у таких номінаціях:

1. *Інноваційні технології у навчанні* (золота медаль – Київський національний торговельно-економічний університет).

2. *Розробка та впровадження у навчальний процес дистанційної освіти* (золоті медалі – Інститут засобів навчання; Центральний інститут післядипломної

педагогічної освіти Академії педагогічних наук України).

3. **Сучасні методики вивчення іноземних мов** (золота медаль – Харківський державний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди).

4. **Комп'ютеризація та інформатизація навчального процесу** (золота медаль – Київський національний економічний університет).

5. **Кращий дизайн виставкового стенду та Краща реклама досягнень навчального закладу** (золота медаль – Національний технічний університет “Харківський політехнічний інститут”).

В програмі виставки “Сучасна освіта в Україні – 2003” відбулись презентація досягнень багатьох навчальних закладів, обмін досвідом між представниками різних педагогічних шкіл, працівниками державної та недержавної галузей освіти, були проведені спеціалізовані семінари та “круглі столи”, під час яких інтенсивно велось обговорення актуальних проблем навчально-виховного процесу. Доповідачів з педагогічних інновацій нагороджено “Почесними дипломами”. Виставка виконала і мекенатську функцію, адже переможці конкурсу академічного малюнку серед студентів художніх та архітектурних вузів отримали щорічні стипендії у 100, 75 та 50 гривень щомісяця та заохочувальні призи.

Невипадково виставки “Сучасна освіта в Україні” набули визнання у широкої громадськості і професіоналів в галузі освіти на національному і міжнародному рівнях. Сайт в мережі Ін-

тернет www.osvita.carshe.com користується великою популярністю. Проте як кажуть, краще один раз побачити, ніж сто разів почути, тому вичерпну інформацію на виставці отримали як відвідувачі, так і представники різних державних та комерційних установ, фірм, підприємств, іноземних представництв. Цікаво, що батьки і майбутні абітурієнти отримали можливість дізнатись про різноманітні аспекти роботи закладів освіти. Під час проведення виставки на сцені виступали творчі колективи багатьох українських вузів.

Виставка “Сучасна освіта в Україні – 2003” черговий раз підтвердила високий інтелектуальний потенціал системи освіти. Її організатори переконані, що співпраця на виставці всіх учасників, і вітчизняних, і зарубіжних, є запорукою інтеграції національної освіти до міжнародного освітнього простору.

Редакцією журналу “Директор школи, ліцею, гімназії” в рамках виставки “Сучасна освіта в Україні – 2003” для керівників шкіл України проведено круглий стіл

З матеріалами круглого столу “Палітра освітніх і управлінських проблем” знайомтеся у другому числі нашого журналу

Із редакційного архіву

ЧИ МОЖНА НАВЧАТИСЯ ІННОВАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ?

**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА
УТВОРЮЮТЬ ОДНЕ
ЦІЛЕ, І ЯК ДУША І
ТІЛО ВОНИ НЕРІДКО
НЕЗГОДНІ
МІЖ СОБОЮ**

М. Ебнер-Ешенбах

Зразки педагогічної діяльності (ПД) в науково-методичній роботі (за Н.А. Масюковою, Т.А. Бабкіною)

Типи науково-методичної діяльності	Процес	Функції	Результат
Дослідницький (забезпечує розвиток інноваційних процесів (ІП))	Аналіз зразків ПД	Орієнтувальна	Реконструкція нормативного змісту ПД
Експериментальний (сприяє переходу із режиму розвитку ІП в режим функціонування)	Створення цих зразків	Організаційно-методична	Розповсюдження зразків ПД
Корекційний (забезпечує організацію, функціонування педагогічних зразків)	Впровадження у практику	Трансляція	Гарантований результат ПД

Інновації педагогічні – нововведення, новизна, яка істотно змінює обсяги, структуру та якість педагогічного процесу (за Л.І.Даниленко).

Автори усвідомлюють, а практика дає неоднозначну відповідь на питання: “чи кожного педагога можна навчати творчій, дослідницькій діяльності?”. Можна багатьох, можливо, і більшість педагогів, але лише тих, які мають чітку мотивацію, ясну мету, велике прагнення навчитися працювати на науково-дослідницькому рівні.

Тому діяльність методичних служб має полягати у формуванні інноваційної культури педагога, розвитку інтелектуальної, емоційної, мотиваційної сфер особистості, в постійному відслідковуванні процесу цілеспрямованого розвитку в системі підвищення кваліфікації усіх сторін і якостей особистості педагога, що утворюють його готовність до інноваційної діяльності та характеризують як педагога-дослідника.

Разом з тим, методист будь-якого рівня – це не тільки професіонал, зацікавлений у творчому зростанні педагога, консультант та експерт його надбань, а можливий співавтор творчої педагогічної знахідки. Авторів даних методичних рекомендацій намагалися актуалізувати важливість орієнтації роботи всієї методичної служби на виявлення і підготовку вчителя-інноватора, спрямування змісту методичної роботи на організацію творчого пошуку педагогами шляхів модернізації навчально-виховного процесу, що можливо за умови розвинених здібностей аналізувати освітні інновації, вибирати нововведення для освоєння та застосування, продукувати власні конструктивні ідеї, проектувати та здійснювати власну пошукову діяльність.

Не може бути єдиного алгоритму діяльності методичного кабінету з підготовки педагога-дослідника. Тут відкривається широкий простір для творчості методичних працівників, для створення системи власної інноваційної діяльності (за Л.Я. Набокою та інш.).

ПЕДАГОГІКА ШКОЛИ

«Велике слово школа. Це скарб найкращий кожного народу, це золотий ключ, що розмикає пута невідомості, це шлях до волі, до науки, до добробуту».

Софія РУСОВА

Основним гарантом державотворення є високоякісна освіта, а гарантом якості освіти — високопрофесійний учитель! Таке бачення є досить новим. Це, безумовно, лише початок планомірного, системного забезпечення освіти з боку держави, який від керівників вимагає великого професіоналізму, відповідного світобачення, бажання вивести Україну на рівень Європейських держав.

Станіслав НІКОЛАЄНКО,
Голова комітету з освіти і науки
Верховної Ради України

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСОБИСТІСНО ЗОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ: ЯКИМ ЙОМУ БУТИ?

Микола НАКАЗНИЙ

Директор технічного ліцею
м. Дніпродзержинська

Яким же бути методично-му забезпеченню особистісно орієнтованого навчання? Замислимося, бо скільки навчальних закладів, стільки і позицій; скільки невирішених питань, стільки і шляхів їх вирішення. Активна робота педагогів над розробкою сучасних технологій навчання, вдосконалення методичного забезпечення особистісно орієнтованого підходу дозволяє досягти результативності в розвитку творчих здібностей учнів і реалізації їх особистісного потенціалу. Сьогодні ми зробимо спробу заповнити певною мірою ці прогалини, що допоможе вчителів зробити відкриття, виявити натхнення і творчість.

Дніпродзержинський технічний ліцей, як і всі заклади з розвитку творчої обдарованості дитини, намагається зробити істотні кроки у напрямі особистісно орієнтованого навчання. Воно розглядається нами як таке, що:

- забезпечує додержання навчальним закладом освітніх стандартів через реалізацію навчальних планів та програм;
- вивчає та аналізує зміст навчально-виховного процесу через організацію його методичного забезпечення;

- досліджує і впроваджує в педагогіку інноваційні ідеї через:
 - а) розвиток і саморозвиток особистості;
 - б) створення кожному учневі можливості реалізувати себе в учбовій діяльності;
 - в) здійснення принципу варіативності;
 - г) виявлення пізнавальної активності учнів;
- забезпечує науково-методичний підхід до сприйняття нетрадиційності в навчально-виховному процесі через створення банку даних з тих чи інших напрямків діяльності;
- створює необхідні соціально-психологічні умови для виявлення творчих здібностей особистості.

Торкаючись болючих проблем сьогодення (а методичне забезпечення – одна з них), ми не вестимемо мову про методичне забезпечення усього навчально-виховного процесу. *Оскільки заклади з розвитку творчої обдарованості технічного напрямку поглиблено вивчають математику, зосередимо увагу на математиці.* Це одна з провідних дисциплін навчально-виховного процесу, і навколо неї сконцентрований потужний науковий потенціал: професори і викладачі Дніпродзержинського технічного університету, які працюють у

ліцеї за сумісництвом, а також вчителі вищої категорії і вчителі-методисти технічного ліцею. Склалися тут і творчі дуети (викладач університету і вчитель ліцею – в тісній співдружності з класним колективом), і математичні тріо (в класному колективі – з 8 по 11 клас – працюють вчитель-предметник ліцею і два викладачі вищої школи), відбувається і спільне плекання базових знань учнів (у 8-9 класах вчитель ліцею забезпечує базовий рівень знань, а в 10-11 класах професорсько-викладацький колектив виводить учнів на математичний олімп).

Кожний вчитель ліцею розробляє власну систему роботи з розвитку творчих здібностей учнів шляхом додержання особистісно орієнтованого підходу. Для досягнення цієї мети педагогічний колектив математиків вдається до таких заходів:

- створює на своїх уроках атмосферу зацікавленості для кожного учня;
- стимулює юних математиків до використання різних способів виконання завдань без боязні помилки;
- урізноманітнює форми та методи навчальної діяльності, орієнтуючи їх на конкретного учня;
- підтримує учня в його бажанні відшукати свій спосіб розв'язання тієї чи іншої задачі;
- вчить аналізувати власну роботу, а також роботу інших учнів класу на уроках математики;
- створює педагогічні ситуації (на уроках, додат-

кових заняттях), які дають змогу кожній особистості виявити ініціативу, самостійність у роботі.

Необхідність створення методичного забезпечення математичної освіти почала хвилювати педагогічні колективи навчальних закладів технічного профілю, починаючи з 90-х років. Саме з 1990 року (рік заснування нашого закладу з розвитку творчої обдарованості) професорсько-викладацький колектив став дбати про створення такого методичного комплексу, який би зміг задовольняти вимоги змісту математичної освіти України 90-х років. І нині зберігаються в ліцеї перші творчі розробки викладачів математики, їх пошукові експерименти з питань викладання тієї чи іншої теми – народжувалось інше бачення програмового матеріалу.

Кут зору на проблему був суттєвий: яку математичну базу знань повинен отримати випускник для вступу до вищого навчального закладу технічного профілю? Відбувалися професійне просіювання та відбір необхідного матеріалу, його компонування для досягнення потрібного результату.

Вже з 1990 р. технічний ліцей почав впроваджувати в практику ідею індивідуалізації навчально-виховного процесу, а сьогодні в його стінах виплекані нові стосунки викладача з учнем. Визначається рівень можливостей кожного учня – педагог бачить конкретні надбання суб'єкта навчально-виховного процесу, аналізує їх, робить корекцію і складає практичний план його дій на майбутнє. Взаємини між вчителем і учнем постійно розвиваються в непередбачено цікавих напрямках. Зокрема, кращі учні виконують консультаційну роботу, набувши навичок вільного володіння предметом. Відтак учень розглядається вже не як людина, яка прийшла за знаннями, а як суб'єкт, який забезпечує навчально-виховний процес: він консультує не стільки в своєму класному колективі, скільки у молодших підлітків (приміром – восьмикласни-

ків). Тут має спрацювати програма “Підліток-підлітку”.

У вищезазначених навчальних посібниках матеріал викладено не фрагментарно (як це робить безліч посібників та збірників задач фізико-математичного циклу), а фронтально, в повному обсязі курсу поглибленого вивчення предмета.

До речі, всі посібники є в бібліотеці навчального закладу і активно використовуються в навчально-виховному процесі.

Викладений в навчально-методичних посібниках для шкіл з поглибленим вивченням математики матеріал має зацікавити читача. До математичного циклу посібників входять такі:

Для 10 класів:

1. Тригонометрія. Навчальний посібник, 1997.
2. Тригонометрія. Збірник індивідуальних завдань, 1998.
3. Алгебра. Навчальний посібник, 1998.
4. Алгебра. Збірник індивідуальних завдань, 1998.
5. Початки аналізу. Частина I. Навчальний посібник, 1998.
6. Початки аналізу. Збірник індивідуальних завдань, 1998.

Для 10-11 класів:

7. Скінченні суми. Навчальний посібник, 2000.
8. Геометричні нерівності в трикутниках. Навчальний посібник, 2001.
9. Геометрія трикутника, 2001.

Для 11 класів:

10. Початки аналізу. Навчальний посібник. Частина II. 1996.

Наголосимо, що основою підготовки всього циклу посібників є власний досвід їх авторів, здобутий у результаті практичної діяльності в Дніпродзержинському технічному ліцеї з перших днів його заснування.

Авторами посібників є працівники Дніпродзержинського технічного університету:

А.О. Лигун – доктор фізико-математичних наук, професор, лауреат державної премії України, заслужений діяч науки та техніки України;

С.Г. Дронов – кандидат фізико-математичних наук, доцент, заслужений працівник народної освіти України;

Л.О. Олійник – кандидат фізико-ма-

тематичних наук, доцент;

Т.В. Наконечна – кандидат фізико-математичних наук, доцент;

В.В. Кармазіна – кандидат фізико-математичних наук, доцент;

О.О. Шумейко – кандидат фізико-математичних наук, доцент;

В.В. Гусар – кандидат фізико-математичних наук, доцент;

Т.О. Гранкіна – старший викладач кафедри вищої математики.

Запропоновані читачеві посібники мають спільний стиль викладення матеріалу, чіткі математичні визначення, доповнені формулами, графіками та малюнками. Вони дістали апробацію – як підручники чи збірники індивідуальних завдань – не тільки в Дніпродзержинському технічному ліцеї, а й у природничо-науковому ліцеї м. Жовті Води, в обласному ліцеї при ДНУ м. Дніпропетровська, ліцеї інформаційних технологій м. Дніпродзержинська та середніх школах №16 і №36, гімназії №1; на підготовчих відділеннях при Дніпродзержинському державному технічному університеті і Дніпропетровському національному університеті.

Автори навчальних посібників розуміють, що головна мета закладу з розвитку творчої обдарованості полягає не стільки в тому, щоб збільшити час на вивчення того чи іншого предмета, систематизувати матеріал (що теж важливо!), скільки в індивідуалізації процесу навчання. Розвиток особистих навичок збільшує можливість учня щодо сприятливого вибору, пов'язаного з профілізацією навчального процесу. В закладі з розвитку творчої обдарованості мають бути створені необхідні умови для забезпечення особистісної орієнтованості:

- наповнюваність класів до 28 чоловік;
- можливість групового вивчення профільних дисциплін (математика, фізика, інформатика);
- виділення значно більшої кількості годин на ідею індивідуалізації навчання;
- залучення учнів до науково-дослідної, експериментальної роботи;
- робота за індивідуальними планами.

Ідеї 90-х років дали суттєвий результат – з'явився навчальний посібник Л.О.Олійника і Т.О.Гранкіної “Алгебра та початки аналізу”, який містить матеріал для опрацювання в одинадцятому класі з поглибленим вивченням математики.

Через насиченість та конкретність матеріалу цей посібник використовується сьогодні на тільки в закладах з поглибленим вивченням математики, а й на підготовчих відділеннях вищих навчальних закладів, у технікумах та коледжах.

Продовженням посібника “Алгебра та початки аналізу” є матеріал курсу тригонометрії, викладений у навчальному посібнику “Тригонометрія” (1997) та у збірнику індивідуальних завдань “Тригонометрія” (1998) авторів А.О. Лигуна, С.Г. Дронова, Т.В. Наконечної і О.О. Шумейка. Проаналізувавши курс тригонометрії загальноосвітньої середньої школи, неважко помітити, що в ньому подається добірка основних тригонометричних формул і майже відсутні їх доведення та висновки. Звідси учні опиняються в екстремальних умовах: вони просто змушені виубрити ці доведення, бо логічний зв'язок між формулами навряд чи може бути встановлений ними самостійно.

При вивченні курсу математики загальноосвітньої школи учні переконаються в необхідності побудови графіків функцій, які дають конкретне уявлення про їх властивості та розміщення в системі координат. Найчастіше звертаються до цих графіків при вивченні фізики, коли ставлять собі за мету наочно представити взаємозв'язок фізичних величин. Саме у навчальному посібнику “Алгебра” (1998) і збірнику індивідуальних завдань “Алгебра” (1998) авторів А.О. Лигуна, О.О. Шумейка, В.В. Гусара, В.В. Кармазіної і Т.О. Гранкіної приділяється значна увага побудові графіків, при цьому детально розглядається технологія побудови, використовуються приклади, які дозволяють

В закладі з розвитку творчої обдарованості мають бути створені необхідні умови для забезпечення особистісної орієнтованості

перейти від побудови елементарних функцій до більш складних функцій шляхом використання перетворень графіків.

Для самостійного розв'язування учням запропоновано 240 різних завдань на складання рівнянь та систем. Цікаво для понятійного апарату старшокласників представлена тема "Комплексні числа", а розділ посібника "Абсолютна величина (модуль) дійсного числа" викладений детально: наведено багато прикладів доведення тотожностей, а розв'язання рівнянь та нерівностей з модулями супроводжується необхідними поясненнями.

Ці посібники характеризуються такими особливостями, які роблять їх сучасними, зорієнтованими на творчу особистість:

- детальне викладення теми "Абсолютна величина (модуль) дійсного числа";
- творчий підхід до підбору і викладення навчального матеріалу, до складання рівнянь та систем;
- ґрунтовна теоретична база для виконання індивідуальних завдань із 30 варіантів;
- багато прикладів доведення тотожностей;
- розв'язування рівнянь та нерівностей з модулями, що супроводжується необхідними поясненнями, а також рівнянь та нерівностей, які містять у собі параметри (що важливо при підготовці до вступних іспитів у вищі навчальні заклади);
- розкриття різних методів розв'язання ірраціональ-

них рівнянь, їх систем та ірраціональних нерівностей;

- наочне розкриття дій з комплексними числами, алгебраїчна та тригонометрична форма запису комплексних чисел.

До складової творчого успіху, на нашу думку, належить той факт, що автори посібників не дають вказівок до розв'язування та відповідей розв'язання індивідуальних завдань. Згодьтесь, у цьому немає необхідності, бо майже кожному з наведених прикладів відповідає той чи той розділ або зразок з підручника.

Яких же результатів можна досягти за допомогою збірника індивідуальних завдань з алгебри для 10-х класів?

По-перше, ґрунтовно відпрацювати вміння та навички учнів з того чи іншого розділу навчального матеріалу.

По-друге, здійснювати відбір задач для контрольних робіт, організацію індивідуальних чи факультативних занять з метою активізації пізнавальної активності учнів.

По-третє, забезпечити самостійність роботи учасників навчально-виховного процесу.

І, нарешті, провести підготовчу роботу до вступу у вищі навчальні заклади України – співбесіди, вступні іспити.

Отже, "Алгебра" (навчальний посібник) і "Алгебра" (збірник індивідуальних завдань) забезпечують методичне наповнення курсу алгебри в 10-х класах закладів з розвитку творчої обдарованості технічного профілю.

Таку саму структуру індивідуалізації навчально-виховного процесу пропонують автори “Початків аналізу” (навчальний посібник) і “Початків аналізу” (збірник індивідуальних завдань) А.О. Лигун, О.О. Шумейко та Т.О. Гранкіна. Як і попередні посібники, ці праці являють собою теоретичну частину курсу і збірник завдань, який має 30 варіантів індивідуальних завдань. Цікавий теоретичний матеріал поділено на розділи, логічно пов’язані між собою; до кожного розділу наведено кілька наочних прикладів. Об’єднані за варіантами індивідуальні завдання додаються до кожного з цих розділів.

Які ж переваги даних посібників над підручниками середніх загальноосвітніх шкіл? (Див. схему).

Нинішнього року ці навчальні посібники посіли перше місце в III-му Обласному міжвузівському конкурсі на кращі наукові та навчально-методичні видання у номінації “Навчально-методичні посібники з інноваційних технологій у навчанні”. Адже вони спрямовані на забезпечення індивідуалізації навчання, створення оптимальних умов для виявлення і розвитку здібностей та інтересів кожного учня, що запобігає нівелюванню особистості.

Посібник “Геометрія трикутника” авторів А.О. Лигуна, Т.В. Наконечної, О.О. Шумейка, В.В. Кармазіної містить матеріал вже для факультативних та додаткових занять по темі “Трикутник”. Добре ілюстрований малюнками матеріал подається з повним доведенням всіх властивостей трикутника.

На факультативних чи додаткових (індивідуальних та групових) заняттях завдяки посібнику “Геометрія трикутника” учні мають змогу:

- визначити і систематизувати основні властивості трикутників;
- розглянути багато задач, які супроводжуються поясненнями та історичними посиланнями;
- з’ясувати екстремальні властивості трикутників;
- розглядати старовинні задачі.

Переваги посібників над шкільними підручниками:

глибоке подання теорії границь і похідних елементарних та ускладнених функцій

Це сприяє більш глибокому розумінню понять похідної і набуттю навичок при вивченні теорії

обговорення понять неперервності функцій

Це дає можливість коректного викладення методу інтегралів

Це вирішує питання пов’язані з віднайденням області визначення функцій і дослідженням її на монотонність та випуклість

Детальний розгляд дослідження функцій і побудови графіків, які мають асимптоти

Застосування математичного аналізу (першої його частини - диференціального обчислення) до розв’язування різноманітних екстремальних задач

Це забезпечує розв’язування задач на мінімум та максимум, пов’язаних з практичним напрямком діяльності, знаходження найбільшого та найменшого значення функції

Це передусь не тільки глибокому розумінню таких понять, як екстремум, спадання чи зростання функції, а й переконує в необхідності вивчення диференціального обчислення

Викладачі університету і технічного ліцею віддають перевагу в навчальному процесі роботі з групами учнів (4-5 чоловік). Важливим у формуванні груп є принцип добровільності і надання можливості переходу з однієї групи в іншу.

Новий навчальний посібник “Скінченні суми” авторів А.О. Лигуна, Т.В. Наконечної, О.О. Шумейка якраз і містить матеріал для додаткових (групових та індивідуальних) і факультативних занять. У цьому посібнику представлено багато прикладів та теорем, доведення яких мають історичні екскурси, роз’язання багатьох типових прикладів. До того розрахований цей посібник не тільки на вчителів та учнів закладів з розвитку творчої обдарованості технічного профілю, а й (це робота на майбутнє) на студентів технічних вищих навчальних закладів. Простір для розвитку особистості – необмежений.

Створення нових посібників – процес творчий. Він набуває повної завершеності, коли самі учні – випускники ліцею – входять до складу авторів методичних видань. Так сталося з випускником технічного ліцею Олексієм Гоцманом, творчі здібності якого розкрилися вже у 8-му класі. В 11 класі ліцеїст дослідив геометричні нерівності в трикутниках. Ця робота посіла перше місце в VI обласному конкурсі-захисті науково-дослідних робіт членів Дніпропетровського відділення малої академії наук України (секція математики). А далі Олексій стає одним з авторів нового посібника для учнів, студентів, вчителів.

Новий посібник “Геометричні нерівності в трикутниках” авторів А.О. Лигуна, О.В. Гоцмана, В.В. Кармазіної знайомить вчителів, учнів і студентів математичних спеціальностей зі збіркою задач точних геометричних нерівностей для трикутників. Авторами отримано граф гіпотез точних нерівностей для довільних трикутників та доведено 555 нерівностей цього графа. Творчих особистостей не можуть не зацікавити розглянути

деякі олімпіадні задачі, що є окремими випадками доведених нерівностей. А у розділі “Побудова гіпотез для інших фігур” досліджуються інші класи трикутників, чотирикутників і трикутних пірамід.

Творчість не має меж. Тому, певно, ще не раз ми повертатимемось до питання методичного забезпечення особистісно зорієнтованого навчання. І яким йому бути в майбутньому, покаже час. А сьогодні Дніпродзержинський технічний ліцей продовжує апробацію запропонованих для навчання та розвитку обдарованих дітей посібників і запрошує до співпраці всіх бажаючих.

ЛІТЕРАТУРА

1. Лигун А.О., Шумейко О.О., Гусар В.В., Кармазіна В.В., Гранкіна Т.А. Алгебра. Навчальний посібник. – 1998.
2. Лигун А.О., Шумейко О.О., Гусар В.В., Кармазіна В.В., Гранкіна Т.А. Алгебра. Збірник індивідуальних завдань. – 1998.
3. Лигун А.О., Шумейко О.О., Гранкіна Т.А. Початки аналізу. Навчальний посібник. – 1998.
4. Лигун А.О., Шумейко О.О., Гусар В.В., Кармазіна В.В., Гранкіна Т.О. Початки аналізу. Збірник індивідуальних завдань. – 1998.
5. Лигун А.О., Дронов С.Г., Наконечна Т.В., Шумейко О.О. Тригонометрія. Збірник індивідуальних завдань. – 1998.
6. Лигун А.О., Дронов С.Г., Наконечна Т.В., Шумейко О.О. Тригонометрія. Навчальний посібник. – Дніпродзержинський державний технічний університет, 1997.
7. Олійник Л.О., Гранкіна Т.О. Алгебра і початки аналізу. Частина 2. – Дніпродзержинськ: ДДТУ, 1996.
8. Лигун А.О., Гоцман О.В., Кармазіна В.В. Геометричні нерівності в трикутниках. Навчальний посібник. – Дніпродзержинськ: ДДТУ, 2001.
9. Лигун А.О., Наконечна Т.В., Шумейко О.О. Скінченні суми. Навчальний посібник. – Дніпродзержинськ: ДДТУ, 2000.

Олексій ШИШКІН,
Іван ШИШКІН

Запропонуйте своїм обдарованим учням

НОВЕ У ТРИКУТНИКУ

Від редакції.

Сергій Шишкін — математик-програміст, закінчив Московський фізико-технічний інститут, учень відомого вчителя фізики з м. Луганська Б.Н. Поруса, який підготував багатьох переможців олімпіад різного рівня. Серед них був і батько наших юних авторів. Він надіслав до редакції статтю з такою передмовою:

Однажды я обратил внимание на занятия моих детей 14-ти и 15-ти лет геометрией, и с удивлением обнаружил новые результаты в этой древней науке ...

Мы просмотрели массу учебников и задачник-ков в поиске этих утверждений. В том числе — опубликованные материалы вступительных экзаменов в МФТИ более чем за 30 лет, а также материалы ЗФТШ последних 10 лет.

Оказалось, что эти теоремы действительно новые. Полагаю, что это может заинтересовать учащихся, знакомых с основами векторной алгебры, школьных преподавателей, конкурсные экзаменационные комиссии, а также студентов физико-математических факультетов, научных работников, математиков и программистов.

Члени редакції зацікавилися надісланими матеріалами і ми вирішили познайомити з ними українських вчителів і школярів — Ваших колег і учнів, шановні керівники шкіл. Запропонуйте їм ці теореми — хай вони отримують інтелектуальне задоволення!

Стаття подається мовою оригіналу.

1. Обозначим стороны треугольника ABC — a, b, c , соответственно, так, что против угла A лежит сторона a , против угла B лежит сторона b , против угла C лежит сторона c .

m_a, m_b, m_c — медианы, опущенные, соответственно, на стороны a, b, c .

Отрезки высот от вершин до точки пересечения высот обозначим h_a, h_b, h_c .

Отрезки биссектрис от вершин углов до точки пересечения биссектрис обозначим, соответственно, L_a, L_b, L_c .

Полагаем, что

$$A = 2\alpha, \quad B = 2\beta, \quad C = 2\gamma.$$

Тогда верны следующие утверждения.

Теорема 1.

В треугольнике ABC со сторонами a, b, c и медианами m_a, m_b, m_c имеют место равенства:

$$\begin{bmatrix} ma^2 \\ mb^2 \\ mc^2 \end{bmatrix} = \frac{1}{4} \begin{bmatrix} -1 & 2 & 2 \\ 2 & -1 & 2 \\ 2 & 2 & -1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} a^2 \\ b^2 \\ c^2 \end{bmatrix}, \quad \begin{bmatrix} a^2 \\ b^2 \\ c^2 \end{bmatrix} = \frac{4}{9} \begin{bmatrix} -1 & 2 & 2 \\ 2 & -1 & 2 \\ 2 & 2 & -1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} ma^2 \\ mb^2 \\ mc^2 \end{bmatrix}$$

Для всякого треугольника ABC со сторонами a, b, c и углами A, B, C хорошо известен результат обычно называемый теоремой синусов.

$$a / \sin A = b / \sin B = c / \sin C = 2 \cdot R.$$

Здесь R — радиус окружности, описанной около треугольника ABC .

Теорема 2.

Для любого треугольника ABC с отрезками высот от вершин A, B, C до точки их (высот) пересечения h_a, h_b, h_c и углами A, B, C имеет место равенство:

$$h_a / \cos A = h_b / \cos B = h_c / \cos C.$$

Более того:

$$h_a / \cos A = h_b / \cos B = h_c / \cos C = a / \sin A = b / \sin B = c / \sin C = 2 \cdot R.$$

Здесь R — радиус окружности, описанной около треугольника ABC .

Теорема 3.

Для любого треугольника ABC с углами: $A = 2\alpha, B = 2\beta, C = 2\gamma$ и отрезками биссектрис от вершин углов до точки их (биссектрис) пересечения: L_a, L_b, L_c имеет место равенство:

$$L_a \cdot \sin \alpha = L_b \cdot \sin \beta = L_c \cdot \sin \gamma.$$

© Олексій ШИШКІН, Іван ШИШКІН, 2003

2. ДОКАЗАТЕЛЬСТВА ТЕОРЕМ

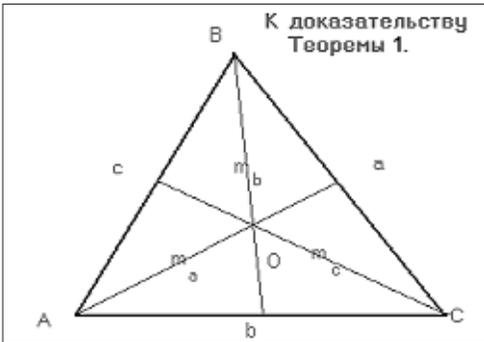
ДОКАЗАТЕЛЬСТВО ТЕОРЕМЫ 1.

Из *теоремы Чевы* следует, что три медианы треугольника пересекаются в одной точке.

Далее по теореме косинусов получаем равенства:

$$4a \cos B = a^2 + 4c^2 - 4m_a^2,$$

$$4a \cos B = 2a^2 + 2c^2 - 2b^2,$$

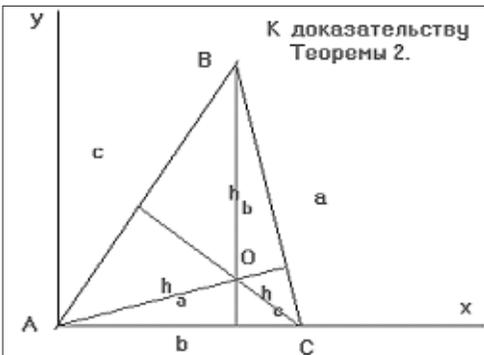

ДОКАЗАТЕЛЬСТВО ТЕОРЕМЫ 2.

Известно, что три высоты треугольника пересекаются в одной точке. Этот факт следует из *теоремы Чевы*.

Зададим треугольник в декартовой системе координат $AxOy$ с полюсом в вершине A треугольника ABC и осью Ax вдоль стороны AC .

Тогда для векторов \vec{AC} , \vec{AB} имеем:

откуда следует равенство:

$$4^*m_a^2 = 2(b^2 + c^2) - a^2,$$

аналогично получаем остальные равенства:

$$4^*m_b^2 = 2(a^2 + c^2) - b^2,$$

$$4^*m_c^2 = 2(a^2 + b^2) - c^2.$$

Разрешая полученную систему уравнений относительно a^2 , b^2 , c^2 , приходим ко второй системе равенств.

$$\begin{bmatrix} a^2 \\ b^2 \\ c^2 \end{bmatrix} = \frac{4}{9} \begin{bmatrix} -1 & 2 & 2 \\ 2 & -1 & 2 \\ 2 & 2 & -1 \end{bmatrix} \begin{bmatrix} m_a^2 \\ m_b^2 \\ m_c^2 \end{bmatrix}.$$

Любопытно, что оба преобразования

$$(m_a^2, m_b^2, m_c^2) \Rightarrow (a^2, b^2, c^2),$$

$$(a^2, b^2, c^2) \Rightarrow (m_a^2, m_b^2, m_c^2),$$

выполняются с использованием одной и той же матрицы преобразований. **Теорема доказана.**

$$\vec{AC} = (b, 0); \vec{AB} = (c \cdot \cos A, c \cdot \sin A).$$

$$\text{Обозначим } \vec{e}_A = (\sin C, \cos C); \vec{e}_B = (0, -1).$$

Найдем вектор \vec{N} , перпендикулярный вектору \vec{e}_B ; имеем:

$$\vec{N} = (1, 0).$$

Определим положение точки пересечения высот, опущенных из вершин A и B ; имеем:

$$t \cdot \vec{e}_A = \vec{AB} + \tau \cdot \vec{e}_B.$$

$$\text{Далее, } t = (\vec{AB} \cdot \vec{N}) / (\vec{e}_A \cdot \vec{N});$$

$$(\vec{AB} \cdot \vec{N}) = c \cdot \cos A;$$

$$(\vec{e}_A \cdot \vec{N}) = \sin C,$$

$$\text{тогда } t = (c \cdot \cos A) / \sin C = h_a;$$

$$\tau = (c \cdot \cos B) / \sin C = h_b;$$

получаем:

$$t/\tau = \cos A / \cos B = h_a / h_b.$$

Как следствие, получаем:

$$h_a / \cos A = h_b / \cos B = h_c / \cos C = a / \sin A = b / \sin B = c / \sin C = 2 \cdot R.$$

Здесь R — радиус окружности, описанной около треугольника ABC .

Теорема доказана.

ДОКАЗАТЕЛЬСТВО ТЕОРЕМЫ 3.

Известно, что три биссектрисы треугольника пересекаются в одной точке. Это легко получить, если принять во внимание, что геометрическим местом точек, равноудаленных от двух пересекающихся касательных к окружности, является биссектриса угла, образованного этими касательными.

Зададим треугольник в декартовой системе координат Axy с полюсом в вершине A треугольника ABC и осью Ax вдоль стороны AC . Имеем:

$$A = 2\alpha, B = 2\beta, C = 2\gamma.$$

Обозначим:

$$\vec{e}_A = (\cos\alpha, \sin\alpha);$$

$$\vec{e}_B = (-\cos(2\alpha+\beta), -\sin(2\alpha+\beta));$$

Найдем положение точки O пересечения прямых $F(t)$, $G(\tau)$ — биссектрис углов A и B , соответственно. Имеем:

$$F(t) = t \cdot \vec{e}_A; \quad G(\tau) = \vec{AB} + \tau \cdot \vec{e}_B;$$

$$\vec{AB} = (c \cdot \cos 2\alpha, c \cdot \sin 2\alpha);$$

$$F(t) = G(\tau);$$

$$t \cdot \vec{e}_A = \vec{AB} + \tau \cdot \vec{e}_B;$$

Выберем вектор \vec{N} , перпендикулярный вектору \vec{e}_B ; имеем:

$$\vec{N} = (-\sin(2\alpha+\beta), \cos(2\alpha+\beta));$$

далее:

$$(\vec{AB} \cdot \vec{N}) = -c \cdot \sin\beta;$$

$$(\vec{e}_A \cdot \vec{N}) = -\sin(\alpha+\beta);$$

$$t = c \cdot \sin(\beta) / \sin(\alpha+\beta);$$

$$L_a = |t| \cdot |\vec{e}_A| = |t|; \quad L_b = |\tau| \cdot |\vec{e}_B| = |\tau|.$$

Разделим L_a / L_b , тогда

$$L_a / L_b = \sin(\beta) / \sin(\alpha).$$

Как следствие, получаем:

$$L_a \cdot \sin\alpha = L_b \cdot \sin\beta = L_c \cdot \sin\gamma.$$

Теорема доказана.

3. ПРИЛОЖЕНИЯ, ДЕМОНСТРИРУЮЩИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ДАННЫХ ТЕОРЕМ.

В этом разделе приведены примеры нескольких задач по тематике теорем 1 – 3.

Задача 1.

В треугольнике ABC заданы стороны a , b и медиана m_c .

Найти стороны треугольника.

Решение.

Из теоремы 1 следует равенство

$$4m_c^2 = 2(a^2 + b^2) - c^2.$$

Отсюда получаем:

$$c^2 = 0.5 \cdot (4m_c^2 + c^2) - b^2.$$

Если теперь окажется, что выполнены неравенства треугольника, то есть:

$$a + b > c,$$

$$b + c > a,$$

$$c + a > b,$$

то треугольник ABC существует.

Задача 2.

В треугольнике ABC заданы стороны a , b , c .

В каком отношении делятся высоты треугольника точкой их пересечения?

Ответ:

$$h_a / H_a = \cos A / (\sin C \cdot \sin B).$$

Здесь обозначено H_a — высота треугольника, опущенная из вершины A на сторону BC .

Задача 3.

В треугольнике ABC заданы стороны a , b , c .

В каком отношении делятся биссектрисы треугольника точкой их пересечения?

Ответ:

$$L_a / L = (c / b) \cdot (\sin\beta \cdot \sin(\alpha + 2\gamma)) / (\sin(\alpha + \beta) \cdot \sin(2\gamma)).$$

Здесь L — биссектриса угла A .

ІНТЕГРАЦІЯ СИСТЕМИ ПОЗАУРОЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ

**Наталія
ГОНТАРОВСЬКА**

Директор навчально-виховного комплексу №28 м. Дніпропетровська, кандидат педагогічних наук

У сучасній науково-педагогічній практиці все зворушливіше й послідовніше розробляються та обґрунтовуються нові організаційні підходи щодо

створення умов виховання, навчання й розвитку особистості у контексті нової гуманістично спрямованої освітньої філософії. Вона одержала назву особистісно орієнтованої за характером визначення суб'єкту навчально-виховного процесу, тому що у центрі нової парадигми освіти поставлена особистість учня як суб'єкта власного життя. Це

вимагає від сучасної школи створення необхідних умов забезпечення розвитку підростаючої особистості.

Головним завданням створення таких умов є організація освітнього середовища, яке, на наш погляд, має бути своєрідною моделлю суспільних відносин учнів з оточенням навчального закладу; ці відносини повинні формуватися та розвиватися в системі різноманітних засобів діяльності учнів, забезпечити самопізнання і самовизначення, а надалі намічати та відпрацьовувати у міжособистісних стосунках життєтворчу позицію.

Таким необхідним освітнім середовищем ми визна-

чили авторську експериментальну модель навчально-виховного комплексу №28 м. Дніпропетровська, основною структурною ознакою якої є поєднання навчально-виховних систем двох напрямків, які суттєво відрізняються одна від одної, – шкільної та позашкільної освіти.

Традиційно за весь період свого існування система державної позашкільної освіти спочатку головним завданням визначала вирішення проблеми зайнятості дітей і підлітків у позаурочний час, надалі завдання удосконалювалися, вони вирішували проблеми розвитку здібностей школярів у різноманітних формах гурткової діяльності.

Ця діяльність розглядалась у різних аспектах, які здобули офіційний статус у сучасній педагогічній практиці позашкільної освіти і стали проявом формальних відносин, з одного боку, – між особистістю і позашкільним закладом, а з іншого боку – між особистістю і позашкільним закладом за допомогою загальноосвітнього навчального закладу учня.

Так, у першому випадку учень, або батьки визначають вид діяльності і форму її організації у різноманітних закладах позашкільної освіти: будинках творчості, художніх, музичних, спортивних школах; клубах і

гуртках за місцем мешкання або навчання, тощо.

У другому випадку керівництво школи ставало організатором позашкільної діяльності учнів через систему створення сумісної роботи з різнопрофільними закладами (спортивними школами, позашкільними центрами, станціями, клубами та ін.). Вдалою і найбільш результативною є практика створення шкіл мистецтв на базі діючих загальноосвітніх закладів.

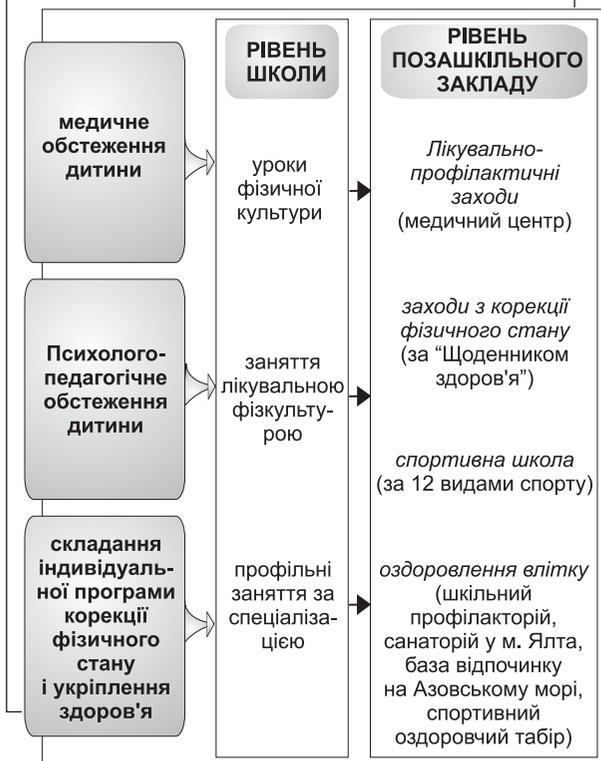
Але в структурі державної освіти організація позаурочної діяльності учнів школи не розглядалась як засіб розвитку особистості в єдиній педагогічній системі, яка забезпечує неперервність процесу розвитку особистості в умовах одночасного функціонування школи і позашкільного закладу. Ми пропонуємо розглянути у досвіді педагогічного колективу навчально-виховного комплексу №28 модель закладу нового типу, де поряд з базовими навчально-виховними закладами (дошкільним закладом, спеціалізованою школою естетичного профілю та гімназією) на рівних засадах функціонує центр позашкільної роботи.

Така структурна особливість освітнього закладу – навчально-виховного комплексу – характеризує новий підхід в організації позаурочної діяльності вихованців. Імплантуючи сферу позаурочної діяльності у діючу модель навчального закладу, ми представляємо центр позашкільної роботи як життєдіяльний орган у загальній системі функціо-

Схема 1.
Структура авторського навчального закладу естетичного профілю

Схема 2.
Схема організації оздоровчої сфери розвитку особистості

нування цілісного організму навчально-виховного комплексу.

Далі на рівні взаємодії особистості і середовища ("організму — середовища") ми здійснюємо технологію неперервності розвитку особистості у соціально-громадських умовах.

Цьому сприяє функціональна направленість пред-

ставленою нами центру позашкільної роботи: оздоровча (через фізкультурно-оздоровчий центр), культуротворча (через профільні творчі об'єднання школярів), сфера соціалізації (через навчально-виробниче об'єднання учнів) (див. схему 1).

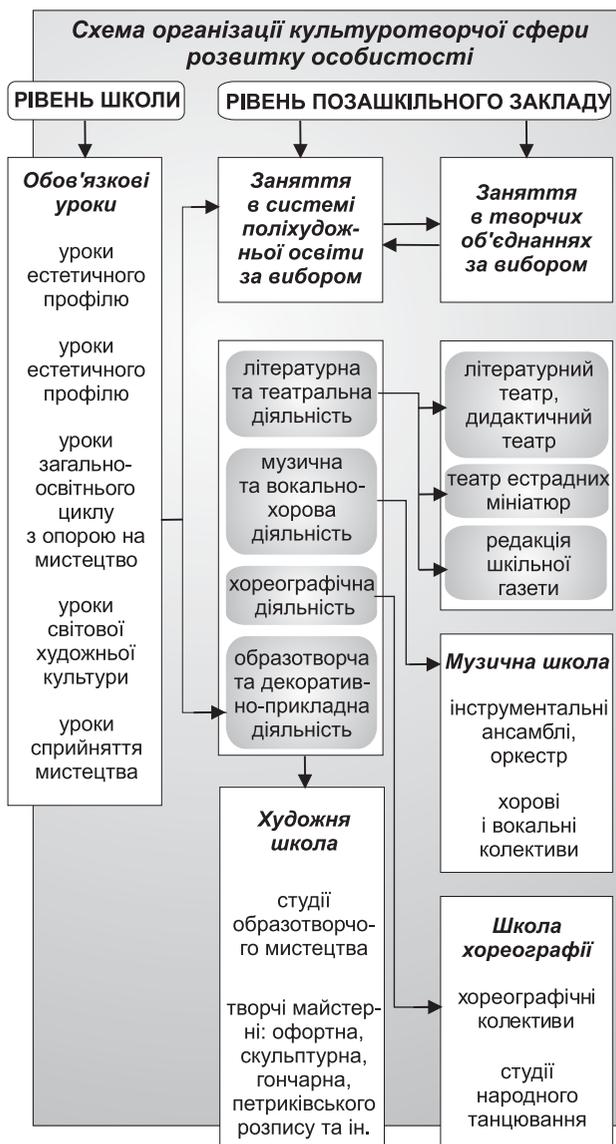
З точки зору особистісно орієнтованої парадигми такий підхід у функціональному плануванні діяльних сфер розвитку особистості допомагає нам вирішувати головні функції освіти.

Всі сфери розвитку особистості (освітня, оздоровча, культуротворча та сфера соціалізації) плануються і здійснюються в системі "школа-позашкільний заклад", формуючи освітнє середовище дитини. Так планується, наприклад, оздоровча сфера розвитку особистості (див. схему 2).

Після ретельного обстеження стану здоров'я і психолого-педагогічного тестування медико-педагогічна служба за участю батьків і самого учня складає програми корекції фізичного стану і укріплення здоров'я. Для кожного учня існує індивідуальний план організації оздоровлення через систему шкільних занять (на схемі відображені уроки фізичної культури, заняття лікувальними фізичними вправами та профільні заняття по спеціалізації за вибором учня (ігрові види спорту, художня гімнастика, силова підготовка, східні единоборства та ін.).

Далі послідовно планується діяльність учня на рівні роботи позашкільного закладу: проводяться ліку-

Схема 3.

Директор школи, ліцею, гімназії № 1'2003

вальні і профілактичні заходи щодо укріплення здоров'я учнів з вадами зору, опорно-рухового апарату, хронічними захворюваннями рухальної системи, шлунково-кишкового тракту, тощо.

З метою поліпшення фізичного стану школярів у початковій школі ведеться індивідуальне планування і здійснюються заходи з визначенням спеціальних вправ і завдань для кожної дитини.

Учні із середнім і високим рівнем здоров'я удосконалюють свої фізичні можливості у секціях спортивної школи (волейбол, баскетбол, футбол, батут, східні единоборства, шахи, шашки, тощо).

Щорічно індивідуальні програми оздоровлення завершуються у різних формах літнього відпочинку і оздоровлення, які організує навчально-виховний комплекс. Тільки останнім літом 2002 року у шкільному профілакторії-санаторії у місті Ялта, базі відпочинку на Азовському морі (с. Охримівка), у спортивному оздоровчому таборі було оздоровлено біля 800 учнів.

Методологічну основу культуротворчої сфери розвитку особистості в освітньому середовищі представлені моделі становить комплексне використання мистецтв і поліхудожня творча діяльність з орієнтацією на самореалізацію особистості в мистецтві. Ми можемо спостерігати (див. схему 3), як культуротворча сфера розвитку особистості бере свій початок на уроках загальноосвітнього циклу предметів і через систему поліхудожньої освіти гнучко переходить у структури позаурочної діяльності учнів, при цьому не порушуючи головного завдання культурологічного розвитку дитини, максимально сприяє його індивідуальним можливостям, особливостям і здібностям.

У представленій системі культуротворчого розвитку особистості всі вихованці без винятку мають іден-

тичні можливості для прояву своїх особистісних якостей в тому чи іншому виді художньої діяльності. Вони починають свій шлях до конкретної самореалізації в мистецтві на уроках естетичного профілю, які введені в інваріантну частину навчального плану і є обов'язковими для всіх учнів початкової ланки навчання. Це образотворча діяльність, хореографія, художня організація предметно-проспективного середовища, театральна діяльність, література.

Як бачимо, на початковому етапі розвитку у навчальному закладі створена найсприятливіша можливість емоційного розкриття кожної дитини в процесі її активної художньо-творчої діяльності.

Здобувши перші навички особистісних художньо-творчих проявів на уроці, учні далі розвивають їх за власним вибором у системі поліхудожньої освіти і доводять до рівня майстерності на заняттях у творчих об'єднаннях, досягаючи високих результатів своєї діяльності, які у даній виховній системі набувають величезної соціально-громадської значущості. Так, серед учнів навчально-виховного комплексу є переможці не тільки міських і обласних оглядів дитячої творчості, але й володарі обласної премії "Обдарована дитина", призери Всеукраїнських конкурсів мистецтв, дипломанти міжнародних конкурсів спортивного танцю на паркеті (у Києві, Великобританії, у Петербурзі) та на міжнародних фестивалях дитячої книжки, образотворчого мистецтва (у Києві, Македонії, Франції, Словенії). Але для нашої педагогічної системи не є першочерговим завданням здобуття найвищих досягнень у творчій діяльності учнів. Ми вважаємо, що більш важливим є створення такого освітнього середовища дитини, якому притаманні атмосфера емоційного натхнення, віра у свої власні можливості, бажання подолати недоліки та простежити за своїм особистісним зростанням і, таким чином, усвідомити свою соціально-громадську зна-

Від редакції: за цю роботу педагогічний колектив навчально-виховного закладу №28 було нагороджено Почесною грамотою Міністерства освіти України

чушість у житті уже сьогодні, поки ще дитина не стала дорослою.

У цьому полягає наше бачення особливостей створення педагогічних умов сфери соціалізації учня. Досвід перших соціальних стосунків діти здобувають на уроках у процесі взаємовідносин “учень – учень”, “учитель – учень”. *Освітнє середовище*, в якому перебувають школярі протягом навчального дня, *передбачає створення активної зони громадської діяльності, де відбувається складний процес соціалізації дитини*. Це можна простежити за схемою 4.

Ми бачимо, як через урок, заняття різними видами мистецтв у системі поліхудожньої освіти і творчих об'єднань учень має змогу засвоювати соціальний досвід у практичній діяльності навчально-виробничого підприємства, яке функціонує за правилами, існуючими у суспільстві.

Працюючи над організацією виробництва гончарного чи кравецького цеху, створюючи вироби худож-

ніх майстерень, реалізуючи продукцію тепличного або рибного господарства, учні вступають у звичайні дорослі стосунки. Цей життєвий досвід сприяє забезпеченню самопізнання, розвиткові рефлексії.

У конкретній практичній діяльності відбувається поступовий процес морального самовизначення, формується життєва позиція учнів.

Усі розглянуті сфери особистості інтегровані у створене експериментальне освітнє середовище, взаємовідносяться одна з одною, складають суттєве змістовне наповнення двох систем освіти (шкільної та позаурочної) у загальному освітньому просторі навчально-виховного комплексу №28.

Синтез художнього розвитку особистості в освітній системі навчального закладу є передумовою створення процесу *цілісного розвитку дитини*, який послідовно відбувається у системі безперервної шкільної і позаурочної діяльності.

Таким чином, *освітнє середовище для кожного учня є універсальним соціально-громадським майданчиком, де йде процес визнання та сприйняття своїх можливостей і здібностей, урахування власних потреб, інтересів, формування ціннісних орієнтацій*, випробуються шляхи розвитку, саморозвитку й самореалізації свого власного “Я” в межах навчального закладу. Кожний набуває свого власного досвіду у житті. *Відбувається головне – дитина адаптується до свого майбутнього людського прагнення рухатись у суспільстві своїм власним шляхом.*

Схема 4.

ПЕДАГОГІЧНІ БІБЛІОТЕКИ УКРАЇНИ

Педагогіка
школи

Освітняни — елітна частина суспільства, її інтелектуальний потенціал. Вони складають основну категорію користувачів бібліотек галузі освіти, невід'ємною складовою яких є педагогічні бібліотеки України. Педагогічні бібліотеки сьогодні — це спеціальні книгозбірні, які входять до освітнянської мережі, особливістю яких є забезпечення інформаційних потреб тих, хто досліджує, організовує та здійснює педагогічний процес, а також тих, хто професійно готується до цієї діяльності. *Вивчення і забезпечення інформаційних потреб освітян — одне з головних завдань даних бібліотек.*

Книга і бібліотека — пріоритетні помічники вчителя на всіх етапах його діяльності. В. Сухомлинський, називаючи учительську професію людинознавством, спонукав вчителя до постійного *спілкування з книгою*, яка є *тим джерелом, що живить*. Визначні українські педагогі (М. Драгоманов, Б. Грінченко, С. Сірополко, С. Русова, Я. Чепіга та ін.) в своїх працях завжди наголошували на важливості книги як невід'ємного чинника освітньо-пізнавального розвитку вчителя.

Дослідження історії становлення і розвитку вчи-

тельських і педагогічних бібліотек України другої половини XIX та XX століть сьогодні не тільки збагачують теорію бібліотекознавства, а й дають обґрунтовані підстави щодо вдосконалення діяльності сучасної вітчизняної системи бібліотек галузі освіти, більш чіткого визначення їх основних напрямів, подальшого їх розвитку як механізму інформаційного забезпечення педагогічної науки і практики, а отже прогресивному розвитку національної системи освіти і входження її завдяки сучасним телекомунікаційним технологіям у соціокультурний простір світової цивілізації.

Розбудова педагогічних бібліотек, *перетворення їх в сучасні бібліотечно-інформаційні центри* — це не тільки проблема влади, а й *наша спільна справа, в першу чергу керівників освітнянських установ*, бібліотечних працівників. Знайомство з історією даних бібліотек додасть розуміння значущості даного питання, можливість творчо застосувати набутий історичний досвід, висвітлить механізми залучення до розбудови даних бібліотек громадської та приватної ініціативи, меценатство,

**Павла
РОГОВА**

Директор
Державної науково-педагогічної
бібліотеки України

Нова
рубрика
у нашому
журналі

Директор школи, дітяю, гімназій № 1 2003

благодійників. *Як результат підвищиться фаховий рівень освітян, буде надана їм можливість добувати знання, як у традиційному так і електронному режимі*, виховувати в собі якості сучасного кваліфікованого вчителя, якого чекає нова Україна, пізнавати кращий педагогічний досвід, як вітчизняний так і зарубіжний, що набуло людство за всю історію свого існування.

ТОВАРИСТВА ГРАМОТНОСТІ І ЗАПОЧАТКУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ БІБЛІОТЕК

У реформуванні сучасної системи освіти неабияку роль мають відігравати бібліотеки, зокрема педагогічні. Нагромаджені ними протягом століть багатства людського досвіду, творчої думки та знань становлять той неоціненний ресурс, який нині називають інформаційним. *Пропонуємо маловідомі сторінки історії педагогічних бібліотек України.*

Складні суспільно-політичні умови в Російській імперії в 60–70-х роках XIX ст. (криза феодально-кріпосницької системи, поразка в Кримській війні (1854–1856), пожвавлення визвольного руху, гостра потреба в освічених кадрах у державі) змусили царський уряд у цей період провести глобальні реформи: скасувати кріпацтво, здійснити судову реформу, прийняти положення про земства та ін. Значне місце серед цих змін посіли реформи в сфері освіти, які зачепили майже всі ланки шкільництва.

Завдяки новим реформам у Росії, в т.ч. й на українських землях, була закладена загальна система освіти, яка охоплювала всі верстви населення. Відкривалися нові парафіяльні та повітові училища, збільшувалась мережа гімназій, ліцеїв, інститутів, університетів, була започаткована професійно-технічна освіта, якісно змінився зміст освіти. За цих умов гостро постало питання щодо забезпе-

чення навчальних закладів освітянськими кадрами. До 50-х років XIX ст. в Російській державі підготовкою педагогічних кадрів займалися педагогічні інститути, які діяли при університетах, але через невелику кількість набору студентів, а надалі випускників (у 1828 р. випустилось **260** учителів, у 1850 р. – **200**), потреба в учителях була велика.

Передова громадськість Російської держави добре усвідомлювала значення позашкільної освіти, вбачаючи в цьому прямий зв'язок із подальшими демократичними, соціальними та культурними перетвореннями, метою яких було сприяння просвіті простого народу, відродженню національної мови, літератури тощо.

Якщо на початок 90-х років XIX ст. в Російській державі, в т.ч. й на українських землях, діяло близько 20 просвітницьких товариств, то на кінець століття їх уже налічувалося майже 200¹. Діяльність цих об'єднань була віхою в розвитку національної культури, освіти й педагогіки.

Одним з перших громадських об'єднань в Україні було *Харківське товариство поширення грамотності в народі (1869–1920)*. Пізніше з'явилося Одеське слов'янське товариство (1879), Київське товариство сприяння початковій освіті (1882), Київське товариство грамотності (1886), «Літературно-артистичне товариство» (1895) та ін. Недаремно цей період у розвитку української освіти й культури називають ренесансним. Членами товариств грамотності були впливові державні мужі, діячі освіти, науки й культури: у Харкові – М. Бекетов, М. Сумцов, Д. Багалій, Х. Алчевська, до 1902 р. – С. Русова, Л. Хавкіна та ін.; у Києві – Т. Лубенець, В. Науменко, О. Русов, Леся Українка, Олена Пчілка та ін.

Головою Харківського товариства

¹ Див. Очерки истории и школы педагогической мысли народов СССР: ТІ пол. XIX ст. – М., 1976. – С. 273.

було призначено професора Харківського університету М. Бекетова. Першим головою Київського Товариства був губернатор міста С. Гудим-Левкович, потім В. Науменко – відомий педагог, просвітитель, надалі заступник голови Центральної Ради (1917), міністр народної освіти (1918). У кожному з цих товариств діяло близько 20 підрозділів: лекційний, видавничий, санітарний, шкільний, народних читань, театральний та ін. *Найбільшу увагу члени товариств приділяли поширенню грамотності серед найширших верств населення, відкриттю бібліотек – шкільних, громадських, учительських, комплектуванню їхніх фондів, випуску популярної літератури, зокрема творів українських письменників, наданню допомоги з питань освіти.* Саме в структурі Харківського та Київського товариств для задоволення фахових потреб учителів було засновано перші спеціальні педагогічні бібліотеки «Зібрання посібників», як структурний підрозділ довідково-педагогічного комітету товариств. Пізніше, у 1912 р. в Харківському товаристві комітет дістав назву довідково-педагогічної комісії, основні завдання якої були чітко окреслені в її інструкції² Довідково-педагогічний комітет Харківського товариства, головою якої був І.П. Білоконський, розпочав свою діяльність у березні 1900 р. з організації педагогічної бібліотеки, бо для надання кваліфікованих довідок потрібні були довідники, книги, журнали, збірки законів з народної освіти. На 1 січня 1901 р. фонд бібліотеки становив **1900** томів, а в 1901 р. до нього надійшло ще **590** книг, у т.ч. й журнали: «Вестник воспитания», «Русская школа», «На помощь матерям», «Образование» та ін.

² Див.: Отчет о деятельности справочно-педагогической комиссии // Отчет о деятельности Харьковского общества распространения в народе грамотности за 1914 год. – Х., 1918. – С. 18-19) затвердженій на загальних зборах ХТТ (1912 р. 26 травня.

Однією з важливих форм пропагування своєї діяльності довідково-педагогічний комітет вважав участь у виставках як всеросійського, так і місцевого значення. У 1902 р. він брав участь у першій виставці з народної освіти, що проходила в Курську, в сільськогосподарській виставці Харківського повітового земства в павільйоні народної освіти, в 1903р. – у Петербурзькій виставці з технічної та професійної освіти та виставці Північного краю, що відбулася в м. Ярославлі. З виставок члени комітету привозили нові книги, статистичні збірники, пожертвовані відвідувачами у фонд педагогічної бібліотеки.

Бібліотека вважала своїм обов'язком влаштовувати на вчительських земських курсах книжкові виставки, де демонструвались педагогічні книги й журнали, довідкові видання, звіти Харківського губернського земства з народної освіти тощо. У перервах між лекціями вчителі знайомилися з літературою. Найбільшою увагою користувалися книги з питань психології, педагогіки й методики різних предметів, у т. ч. журнали «Русская школа», «Вестник образования» та ін.

Після закриття Харківського товариства (1920) фонди його бібліотеки та інших бібліотек земств, округів Харківської губернії було об'єднано в Центральну бібліотеку народної освіти м. Харкова, яка пізніше, в 1926 р., стала структурним підрозділом новоствореного Українського науково-дослідного інституту педагогіки (УНДІП).

З 1934 р., коли Інститут переїхав до Києва, починають активно зростати фонди його педагогічної бібліотеки. Якщо в 1916 р. фонд становив **8549** книг, то на 01.01.1999 р. – близько **400 тис.** примірників.

На рахунку довідково-педагогічного комітету Харківського товариства грамотності була ще одна досить важлива справа – відкриття в 1902 р. шкільного пересувного музею.

Перші 703 експонати (картини з

Шановні читачі, а про що Вам було б цікаво дізнатись — пишіть нам на адресу редакції

природознавства, карти з географії, опудала птахів, гербарії) в дарунок музею надіслали школи Харківського товариства, 438 предметів пожертвували приватні особи, а ще 369 експонатів музей купив на власні кошти. Після проведення систематизації експонатів музею, розпочалося обслуговування шкіл, народних училищ міст і повітів. Для абонентів установлювалася плата за користування наочним приладдям у мінімальних розмірах. Незважаючи на труднощі існування, музей активно допомагав навчальним закладам. Так, у 1907 р. видача його експонатів збільшилася від 207 до 7927. Після цього (з 1907 по 1916 р.) кількість виданих з фонду музею експонатів протягом наступних років залишалася майже без зміни.

І педагогічна бібліотека, і музей намагалися комплектувати фонди новими надходженнями. Закуповувалось найкраще унаочнення, що виготовлялося в Росії.

За 50 років діяльності Харківське товариство грамотності досягло своєї мети: його педагогічним досвідом користувалася вся країна, до його думок прислухалися навіть у Міністерстві народної освіти. Довідково-педагогічне бюро, педагогічна бібліотека, музей наочних посібників надавали безкоштовні консультації, координували й активізували діяльність найрізноманітніших товариств і організацій, що займалися проблемами освітньої та куль-

турно-просвітницької роботи серед народу в масштабах не лише Харківської губернії та України, а й усєї Російської імперії.

Вчителі шкіл Харківського товариства грамотності за підтримки діячів шкільного педагогічного комітету першими в місті та губернії почали впроваджувати найпереводіші методи початкового навчання, зокрема метод барона Корфа, навчання читання звуковим методом, навчання арифметики за методом Грубе та ін. Члени Харківського товариства розробляли власні методики викладання предметів, які передбачалося ввести до чотирикласних початкових училищ (природознавство, історія, креслення, малювання). Завдяки педагогічній бібліотеці й музею наочних посібників учителі задовольняли свої фахові потреби, підвищували професійну майстерність.

Одним із значних досягнень Харківського товариства грамотності стало відкриття Народного дому, який невдовзі, спираючись на досвід уже існуючих таких закладів, став одним з кращих і відомих не тільки в Україні, а й за її межами. В ньому зосередились як традиційні культурно-освітні установи (бібліотека, лекційна аудиторія, аудиторія народних читань, театр, чайна, їдальня), так і нові (крамниця для продажу дешевих книг, школа крою та шиття, дитячий майданчик, садочок тощо).

Про Київське товариство грамотності читайте у наступному числі журналу

УПРАВЛІННЯ ШКОЛОЮ

Сьогодні, коли вся педагогічна галузь реформується на наукових засадах, саме робота з керівниками навчальних закладів усіх рівнів є важливою умовою позитивних зрушень.

Валентина СЕМИЧЕНКО, професор ЦППО

Діяльність Центрального інституту з підготовки резерву керівників шкіл та резерву керівників відділів народної освіти було схвалено колегією Міністерства освіти СРСР і рекомендовано для впровадження.

За ці роки в Інституті підготовлено близько 5 тисяч кандидатів на посаду шкільного керівника, більшість із яких було призначено на керівні посади в загальноосвітні школи та у відділи народної освіти.

Управління
школою

ОСНОВИ ТЕОРІЇ БМ-СИСТЕМ: ІНФОРМАЦІЙНІ МОДЕЛІ ОСВІТНІХ СИСТЕМ

Основні положення теорії БМ-систем (“систем без меж”) були опубліковані Іваном Григоровичем Осадчим на початку 2001 року. Ця теорія є однією з перших системних спроб встановлення містка між синергетикою та педагогікою. Як теорію сіткових освітніх систем її можна успішно застосовувати для вирішення широкого кола практичних освітніх проблем, в тому числі проблем управління освітніми системами – їх моделювання, модернізації, функціонування в умовах динамічного зовнішнього середовища та ін.

ПОНЯТТЯ ТА СТРУКТУРА ІНФОРМАЦІЙНИХ МОДЕ- ЛЕЙ ОСВІТНІХ СИСТЕМ

У системному аналізі впорядкована сукупність відомостей про реальний об’єкт, явище або систему називається **інформаційною моделлю (ІМ)**. Логічно включити до ІМ множину A^* характеристик, які визначають стан системи і не зводяться до більш простих. Назвемо такі характеристики **мікропараметрами (ar)**. Дамо ім’я системі – S .

Якби ми мали справу із простим об’єктом, елементи або підсистеми якого не мають властивості взаємоузгоджувати свою поведінку, тобто самоорганізовуватись, то його стан повністю можна було б описати за допомогою повного набору мікропараметрів. Тобто **ІМ простого об’єкта має вигляд:**

$$S = \langle \{A^*\} \rangle \text{ або } S = \langle \{a_1, a_2, \dots, a_r\} \rangle, \quad 1$$

$r \in \mathbb{N}$

Але в педагогіці найчастіше доводиться мати спра-

ву із надзвичайно складними об’єктами – системами, здатними до самоорганізації. Наприклад, коли ми розглядаємо як педагогічний об’єкт виховання, то дуже часто поряд із такими мікропараметрами як зір, слух, пам’ять, увага, властивості темпераменту, здібності і т.ін., нас цікавлять інтегральні характеристики – починаючи від рис характеру аж до загальних спрямованостей особистості – добрий, злий, порядний і т.ін. Саме ці характеристики та взаємозв’язки між ними найчастіше є об’єктами цілепокладання в педагогіці, тобто виступають власне педагогічними об’єктами.

Стан складних систем також можна описати за допомогою мікропараметрів і в кожний момент часу поставити у відповідність стану системи S вектор s в r вимірному просторі.

$$s = (a_1, a_2, \dots, a_r), \quad 2$$

де a_i - значення мікропараметра

Але для повного опису стану складної системи потрібно знати значення величезної кількості таких ха-

**Іван
ОСАДЧИЙ**

Начальник відділу освіти Ставищенської районної державної адміністрації, кандидат педагогічних наук

Директор школи, ліцею, гімназії № 1 2003

рактичних, що в реальних умовах є просто неможливим.

Проте системи, які здатні до самоорганізації (до них належать всі освітні системи), можна повністю описати за допомогою значно меншої кількості характеристик, які називають макропараметрами або “параметрами порядку” [8, с.33]. Позначимо їх через \mathbf{v}_n . Запишемо множину макропараметрів \mathbf{V}^* :

$$\mathbf{V}^* = \{\mathbf{v}_1, \mathbf{v}_2, \dots, \mathbf{v}_n\}, \quad n \in \mathbf{N}, \quad n < g.$$

Важливо відмітити, що n значно менше g . Причому \mathbf{A}^* повністю визначає \mathbf{V}^* . Тобто чого потенційно не було в \mathbf{A}^* , того не може бути і в \mathbf{V}^* .

У випадку, коли система знаходиться в **рівноважному стаціонарному стані (РСС)**, тобто її склад, структура, функції та продукти виходу є незмінними, між її макропараметрами встановлюються певні відношення, які протягом тривалого часу можуть не змінюватися, аж поки система не перейде в **нерівноважний стан (НРС)**. Такі відношення я назвав **законами самоорганізації (СО-законами)**. “СО-закон – це об’єктивно існуючий постійний зв’язок між макропараметрами внутрішнього простору системи в точці (зоні) порядку” [5, с.2]. Характер зв’язку між макропараметрами “можна виразити як формулою за допомогою чисел, букв, окремих знаків, відношень, елементів тощо, так і словесно – у вигляді правила (твердження) або набору правил” [5, с.2]. СО-закон не підлягає еволюції, є абсолютним поняттям, на зміну одному СО-закону з часом приходять інші.

Кожна складна система має множину \mathbf{X}^* таких законів самоорганізації. Тобто:

$$\mathbf{X}^* = \{\mathbf{X}_1, \mathbf{X}_2, \dots, \mathbf{X}_\ell\}, \quad \text{де } \ell \in \mathbf{N},$$

де \mathbf{X}_ℓ математичний (семантичний, смисловий) запис (модель) закону самоорганізації системи.

Один і той самий \mathbf{X}_1 може розбудовуватись в системах різної природи і в цьому його унікальність. При відповідних умовах складні системи можуть обмінюватись законами самоор-

ганізації. В цьому полягає єдність оточуючого світу.

Не всі елементи множин \mathbf{A}^* , \mathbf{V}^* і \mathbf{X}^* можна спостерігати в реальних умовах в конкретний момент (інтервал) часу, а лише їх певні підмножини, відповідно \mathbf{A} , \mathbf{V} і \mathbf{X} , які називаються “**актуалізованою реальністю**”. Ввівши нову нумерацію елементів, ці множини можна записати так:

$$\begin{aligned} \mathbf{B} &= \{a_1, a_2, \dots, a_p\} \quad p \in \mathbf{N}, \quad p \leq g \\ \mathbf{V} &= \{v_1, v_2, \dots, v_m\} \quad m \in \mathbf{N}, \quad m \leq p \\ \mathbf{X} &= \{X_1, X_2, \dots, X_k\} \quad k \in \mathbf{N}, \quad k \leq \ell. \end{aligned}$$

Самі ж підмножини \mathbf{A}^* , \mathbf{V}^* , \mathbf{X}^* називаються “**потенційною реальністю**” системи \mathbf{S} . Поняття “*потенційна реальність*” і “*актуалізована реальність*” були введені В. Костюком [1, с.5].

Таким чином, система \mathbf{S} може мати дві реальності: \mathbf{S}_Π – потенційну реальність і $\mathbf{S}_\mathbf{A}$ – актуалізовану реальність.

Тоді складну систему в кожному конкретний момент часу можна описати за допомогою кортежу, який і є її **інформаційною моделлю (ІМ)**.

$$\mathbf{S}_\mathbf{A} = \langle \{a_1, a_2, \dots, a_p\}, \{v_1, v_2, \dots, v_m\}, \{X_1, X_2, \dots, X_k\} \rangle \quad 3$$

Відповідно, інформаційною моделлю системи \mathbf{S} , в статусі “потенційної реальності”, яка не залежить від часу, буде кортеж:

$$\mathbf{S}_\Pi = \langle \{a_1, a_2, \dots, a_p\}, \{v_1, v_2, \dots, v_m\}, \{X_1, X_2, \dots, X_k\} \rangle \quad 4$$

Як вже відзначалося раніше, складні системи мають властивість самоорганізовуватись, а тому їх поведінку можна однозначно описувати за допомогою значно простішої інформаційної моделі.

$$\mathbf{S}_\mathbf{A} = \langle \{v_1, v_2, \dots, v_m\}, \{X_1, X_2, \dots, X_k\} \rangle \quad 5$$

В кожному конкретний момент часу можна поставити у відповідність стану системи \mathbf{S} вектор $\bar{\mathbf{s}}$ і множину законів самоорганізації \mathbf{X} .

$$\begin{cases} \bar{\mathbf{s}} = (v_1, v_2, \dots, v_m) \\ \mathbf{X} = \{X_1, X_2, \dots, X_k\}, \end{cases} \quad \text{де } v_m \text{ значення макропараметра}$$

Співвідношення між множинами A , B та X можна дещо спрощено, але досить наочно проілюструвати на прикладі моделі ідеального газу, яка широко застосовується в молекулярній фізиці і відома кожному із середньої школи.

Нехай ми маємо ідеальний газ, який складається з N молекул. Для того, щоб повністю описати стан цієї системи, треба знати кількість молекул, координати кожної молекули та їх імпульс. Іншими словами ми повинні знати величезну кількість мікропараметрів. Для систем, які нас оточують у повсякденному житті, множина A складається із $10^{22} - 10^{24}$ елементів.

Але для описування процесів у газах немає потреби щоразу звертатися до молекулярно-кінетичної теорії. Поведінку систем можна характеризувати невеликою кількістю фізичних величин, які стосуються не окремих молекул, а всього макроскопічного тіла в цілому. Такими макропараметрами є **об'єм (V)**, **тиск (p)** і **температура (T)**. Тобто, множина B нашої системи має лише три макропараметри:

$$B = \{V, p, T\}$$

Між макропараметрами існують постійні відношення. Це закони Бойля-Маріотта, Гей-Люссака та Шарля:

$$pV = \text{const}, T = \text{const}$$

$$\frac{V}{T} = \text{const}, p = \text{const}$$

$$\frac{p}{T} = \text{const}, V = \text{const}$$

Тому множина X^* нашої системи складатиметься всього з трьох елементів:

$$X^* = \{pV = \text{const}, T = \text{const}; \frac{V}{T} = \text{const}, p = \text{const}; \frac{p}{T} = \text{const}, V = \text{const}\}.$$

Але якщо скористатися рівнянням Менделєєва – Клапейрона

$$pV = \nu RT, \text{ де } \nu - \text{кількість речовин, } R - \text{універсальна газова стала,}$$

то множина X^* нашої системи матиме ще простіший вигляд і складатиметься з одного елемента:

$$X^* = \{pV = \nu RT\}$$

Тоді інформаційна модель типу (5) для найпростіших систем **ідеального газу (Π)** буде мати такий вигляд:

$$\Pi_B = \langle \{V, p, T\}, \{pV = \nu RT\} \rangle,$$

а за конкретних умов, наприклад при $T = \text{const}$, відповідно

$$\Pi_A = \langle \{V, p, T\}, \{pV = \text{const}, T = \text{const}\} \rangle$$

Повернемося до розгляду соціальних систем, тобто людських спільностей, які складаються з одного і більше індивідів. Множину законів самоорганізації такої системи я пропоную назвати **базовою організаційною культурою (БОК)**. Тоді доцільно виділяти **потенційну базову організаційну культуру (ПБОК)** та актуалізовану базову організаційну культуру (АБОК). Тобто:

$$\text{ПБОК} = X^* = \{X_1, X_2, \dots, X_\ell\}, \ell \in N$$

$$\text{АБОК} = X = \{X_1, X_2, \dots, X_k\}, k \in N, k \leq \ell.$$

Звичайно, що ПБОК може проявлятися лише через АБОК. Треба також зауважити, що до складу БОК входить і множина B (B^*), оскільки виразити X_k без B_n неможливо. Але центральне місце в БОК відіграє саме множина X . Якщо система має кілька рівнів, то під БОК будемо розуміти множину законів самоорганізації, які властиві всім рівням. Множини X системних рівнів назовемо субкультурами.

Цілком очевидно, що АБОК системи є множиною найбільш загальних базових уявлень, можливо не завжди усвідомлених і таких, які часто важко, а то і неможливо виразити засобами природної мови. Взагалі, для опису стану та поведінки соціальних систем потрібно створювати спеціальну мову, яка б поєднувала в собі риси як природної мови, так і математики. Мову умовно можна назвати **ПРИММАТ (природня мова + математика)**. Це дозволить здійснювати опис різних типів соціальних та інших систем однією мовою.

Інформаційною моделлю такої мови може бути кортеж:

Закони самоорганізації X_k соціальної системи, як елементи АБОК, існують у вигляді **абстрактних принципів** ($X(АП)_k$), які, як вже відзначалось, часто важко виразити засобами природної мови та **прикладних принципів** ($X(ПП)_k$) – основних положень, правил, установок, якими користуються на практиці і які можна передати засобами природної мови без особливих проблем.

$X(ПП)_k$ відрізняються від $X(АП)_k$ тим, що в цих залежностях між макропараметрами містяться узгоджувальні коефіцієнти, одні з яких, умовно кажучи, “не дорівнюють одиниці”, а інші – “не дорівнюють нулю”.

Прикладні принципи можна виразити засобами природної мови, але в формі реального буття вони не завжди точно передають зміст закону самоорганізації, який розбудований в системі в даній точці простору – часу.

Проілюструємо наведені вище положення простими прикладами з математики.

Нехай $v_1, v_2, i v_3$ – макропараметри системи. Тоді вираз

$$v_1 = \frac{e_2}{e_3} \quad (a)$$

можна розглядати як математичну модель якогось закону самоорганізації X_k , який належить АБОК системи і існує в формі $X(АП)_k$.

Цілком очевидно, що і вираз (б):

$$v_1 = \frac{k_1 e_2}{e_3} + k_2, \text{ де } k_1, k_2 - \text{ коефіцієнти, які враховують реальну ситуацію в системі,}$$

також є математичним записом того ж самого закону X_k , але вже в дещо іншій формі, тобто у формі $X(ПП)_k$.

В реальних умовах може так трапитись, що макропараметр v_3 протягом часу спостереження не змінювався або змінювався дуже повільно. Зрозуміло, що ніхто не піддаватиме сумніву істинність спостереження (с):

$v_1 = k_3 v_2 + k_2$, де $k_3 = \frac{k_1}{e_3}$, k_2 – сталі коефіцієнти в інтервалі спостереження, яке є математичним записом залежності між макропараметрами v_1, v_2, v_3 .

Якщо із спостереження (б), яке існує у вигляді $X(ПП)_k$ шляхом аналізу можна отримати інформацію про істинний вигляд закону самоорганізації, тобто $X(АП)_k$, то у випадку (с) це зробити не просто. В цьому випадку, маючи конкретне спостереження (с), тобто $X(ПП)_k$, практично неможливо встановити справжній вигляд $X(АП)_k$ (він такий самий що і у випадку (а), але створений умовами спостереження – малою його тривалістю), а це часто приводить до неправильних висновків.

В реальному просторі-часі закони самоорганізації X_k проявляються у вигляді артефактів (AF_i) – конкретних проявів життєдіяльності системи. AF та АБОК утворюють **організаційну культуру (ОК)** системи, тобто

$$OK_A = \langle \{AF\}, \{АБОК\} \rangle \text{ або } OK_A = \langle \{AF\}, \{X\} \rangle, \text{ де } X \text{ може складатися як з } X(АП)_k, \text{ так і з } X(ПП)_k$$

Для дослідника соціальних систем найчастіше доводиться мати справу з (AF_i) та $X(ПП)_k$. Концепція та методика дослідження організаційної культури реальних бізнес-організацій була розроблена *Э.Шейном* [8]. Треба завжди пам'ятати, що для розшифровки АБОК, тобто для знаходження вигляду $X(АП)_k$, потрібно обов'язково провести серію спеціальних досліджень та обов'язково здійснити значну аналітичну роботу. Але навіть і тоді не завжди елементи АБОК можна буде описати засобами природної мови і доведеться скористатися посиленнями на типові (AF_i) та $X(ПП)_k$, накладаючи на них додаткові обмеження. Такі описи часто здаються поверховими (“математики” зверхньо ставляться до описів “гуманитаріїв”), що зрозуміло не завжди правильно. Справа в тому, що у формах природної мови інших описів конкретних законів самоорганізації просто може не існувати.

Поки що ми розглядали соціальну систему S без врахування того, що вона створена для одержання якогось продукту. Пропоную соціальну систему, яка створена для отримання ре-

зультатів освітньої діяльності (РОД), називати **освітньою системою** (S_0). Під *результатами освітньої діяльності* треба розуміти зміни в рівні освіченості (навченості, вихованості, розвитку) особистості, викликані цілеспрямованою діяльністю.

Нехай T є множиною технологій, які реалізуються в даний час в S_0

$$T = \{T_1, T_2, \dots, T_q\}, q \in \mathbb{N}$$

Тоді загальну інформаційну модель функціонуючої освітньої системи можна подати у вигляді кортежу.

$$S_0 = \langle \{A\}, \{B\}, \{X\}, \{T\} \rangle$$

Під освітньою технологією T_q треба розуміти впорядковану сукупність принципів, методів та способів діяльності, спрямовану на одержання РОД. Як видно з означення, ресурси не включені до поняття технології.

У випадку (7) мова йде про “актуалізовані” технології, тобто про ті, які реально існують в даному місці і в даний час. Зрозуміло, що множина “потенціальних технологій” T^* є значно більшою за T , і включає всі технології, які можна за даних реальних умов здійснити в S_0 .

Оскільки освітні технології T_q в першу чергу є технологіями взаємодії учасників освітнього процесу в рамках конкретної соціальної системи, то цілком зрозуміло, що освітні технології обов’язково включають в себе елементи АБОК цієї системи. Звідси випливає, що не будь-які T_q можуть бути реалізовані в S_0 , а лише ті, що в своїй структурі містять елементи, які є в множині X або які “потенційно” перебувають в X^* і не містять елементів, які є антиподами елементів множини X , тобто АБОК системи.

МОДЕЛЮВАННЯ ОСВІТНІХ ПРОЦЕСІВ

В теорії БМ-системи [4; 5], яка покликана виконувати роль містка між синергетикою та педагогікою, основними компонентами або “клі-

тинами”, з яких складається структура освітніх систем, є вузли B_4 – зони безпосередньої взаємодії освітніх ресурсів, які надходять від чотирьох спільностей – учнів (Y), вчителів (B), батьків (B) та суспільства (C).

Для всіх названих учасників освітнього процесу можна записати інформаційні моделі типу (3) або (5). Цілком очевидно, що роль ресурсів для освітнього процесу, який розгортається у вузлах B_4 , виконують множини A та B всіх чотирьох суб’єктів діяльності. В результаті взаємоузгодження освітніх ресурсів в рамках конкретної технології T_q у вузлі B_4 встановлюється один із можливих варіантів рівноважного стаціонарного стану. Тому можна записати інформаційну модель стану вузла B_4 у вигляді кортежу.

$$B_4 = \langle \{A_{B_4}\}, \{B_{B_4}\}, \{X_{B_4}\}, T_{B_4} \rangle,$$

де A_{B_4} множина, яка складається із окремих елементів множин A і B всіх чотирьох суб’єктів освітнього процесу.

Ввівши нову нумерацію мікро- і макропараметрів, можна записати:

$$A_{B_4} = \{a_1, a_2 \dots a_s\}, \text{ де } s \in \mathbb{N}$$

B_{B_4} – множина власних макропараметрів вузла B_4

$$B_{B_4} = \{b_1, b_2 \dots b_t\}, \text{ де } t \in \mathbb{N}, t < s$$

X_{B_4} – множина законів самоорганізації вузла B_4

$$X_{B_4} = \{x_1, x_2 \dots x_f\}, \text{ де } f \in \mathbb{N}$$

T_{B_4} – технологія освітнього процесу, який протікає у вузлі B_4 .

В реальних умовах, при конкретній технології T_{B_4} , частина елементів множин A і B всіх чотирьох суб’єктів не буде задіяна в конкретному освітньому процесі, тобто виявиться зайвою, а тому буде мати місце їх “повернення” із актуалізованої реальності (A і B) в потенційну реальність (A^* і B^*). З іншого боку, нові закони самоорганізації X_f , привнесені технологією T_{B_4} , змусять актуалізуватися но-

ві елементи, які до цього часу перебували в потенційній реальності суб'єктів діяльності. Треба також зауважити, що не будь-який закон самоорганізації X_f може бути розбудованим у вузлі B_4 , а лише той, який узгоджується з реальними значеннями освітніх ресурсів та режимами їх надходження.

Таким чином, процес самоорганізації B_4 , зніційований T_{B_4} шляхом привнесення конкретних законів самоорганізації X_f , приведе до змін самого вузла (B_4 перетвориться у B_4'), а також всіх чотирьох суб'єктів освітнього процесу.

Стосовно учня такий перехід можна записати схематично:

$u \rightarrow u'$ **9**, де
 $U = \langle \{A_u\}, \{B_u\}, \{X_u\} \rangle$ - інформаційна модель учня до початку освітнього процесу.
 $U' = \langle \{A_{u'}\}, \{B_{u'}\}, \{X_{u'}\} \rangle$ - інформаційна модель учня після завершення конкретного освітнього процесу.

Як вже зазначалося, під результатами освітньої діяльності, яка була організована в рамках вузла B_4 , будемо вважати зміни, що відбулися із суб'єктами освітньої діяльності. Стосовно учня можна записати:

$ROD_1 = \Delta U$, де $\Delta U = U' - U$ **10**, тобто
 $ROD_1 = \langle \{\Delta B_u\}, \{\Delta V_u\}, \{\Delta X_u\} \rangle$, де Δ - означає зміну, не лише кількісну, а й якісну.

Звідси стає зрозумілим, що освіту дитини (навчання, виховання, розвиток) потрібно розглядати як процес самоорганізації складної системи, який протікає спонтанно або за законами привнесеними педагогічною технологією в умовах власного або збагаченого ресурсного середовища. Збагачення ресурсного середовища відбувається за рахунок елементів множин A , B і X інших суб'єктів освітнього процесу – вчителів, батьків, суспільства. Схематично модель освітнього процесу подано на Схемі 1.

Схема підкреслює надзвичайну важливість педагогічних технологій та освітніх ресурсів і показує, як привнесені із “чужого” середовища

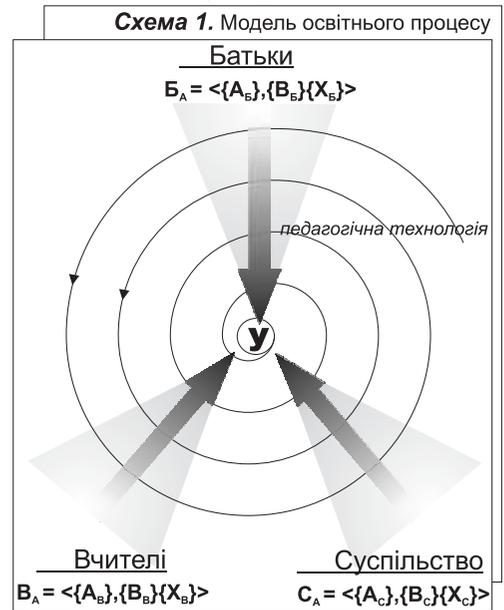
закони самоорганізації стають законами впорядкування внутрішнього світу вихованця.

Даний підхід розкриває відмінності між соціалізацією особистості, що протікає спонтанно в умовах реального соціального середовища і вихованням, яке змінюється за законами, привнесеними педагогічною технологією в умовах педагогічно-оформленого середовища (збагаченого ресурсного середовища). В практиці виділяють пасивну і активну соціалізацію, пасивне і активне виховання.

СІТКОВА МОДЕЛЬ ОСВІТНЬОЇ СИСТЕМИ.

В теорії БМ-систем освітня система розглядається як сітка, яка складається з компонентів різного розміру – від вузлів (B_4), функціональних модулів різних рівнів ($\Phi M_1, \Phi M_2, \dots, \Phi M_N$) аж до рівня цілісної системи (ЦС). Сіткову модель освітньої системи подано схематично на Схемі 2.

Для того, щоб змінити множини A_u, B_u, X_u потрібно організувати спільну діяльність у рамках конкретних педагогічних технологій T_q . Для зміни окремих елементів достатньо можливостей вузла, для зміни інших

— потрібно створювати функціональні модулі, а то і цілісні системи. Тобто, для досягнення конкретної педагогічної мети модернізують стару освітню систему або ж створюють нову.

Якщо потрібно змінити значення елементів множин A_y і B_y без зміни їх складу, то ми маємо справу з педагогічною задачею, яка зводиться до простого тренування. Але навіть і в цьому випадку можливі непередбачувані наслідки — кількісні зміни можуть перейти в якісні, система вийде з РСС, самоорганізується і виникне новий порядок.

Якщо треба змінити склад множин A_y , B_y , X_y , — забезпечити появу або знищення навіть одного елемента, то потрібно усвідомлювати, що маємо справу з досить складною педагогічною задачею. Адже повинна відбутися самоорганізація системи, тобто зміна порядку, якісна перебудова структури, а цей процес важко спрогнозувати, інколи навіть неможливо.

Ця складність часто вважається непереборною, і науковці роблять неправильні висновки щодо можливостей застосування синергетики в педагогіці. “В синергетиці немає нічого, що допомогло б досліджувати проблеми освіти ... В синергетиці взагалі відсутнє поняття “мета”, а в

соціальних науках, в освіті мета — фундаментальна категорія” [6, с.89].

В теорії БМ-систем, яка безумовно є синергетичною, проблема педагогічної мети легко розв’язується через її тотожність з поняттям “закон самоорганізації”, який в педагогічній практиці найчастіше існує у формі прикладних принципів $X(III)_f$ (рідше $X(AP)_f$), тобто легко може бути виражений засобами природної мови. Освіта розглядається як процес самоорганізації, який протікає об’єктивно, незалежно від вчителя (як процес), але за законами, привнесеними педагогічною технологією T_q , в структурі якої міститься закон X_f , тотожний педагогічній меті (напряму перетворень).

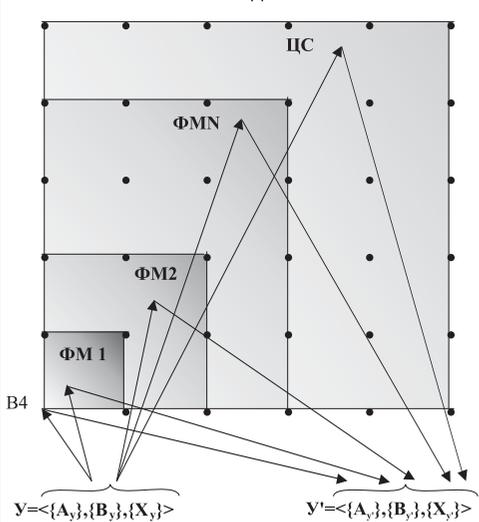
Якщо традиційно в синергетиці як цілі еволюції розглядаються *аттрактори* (*atrahere* — лат., *протягування*), то в теорії БМ-систем закони самоорганізації знаходяться ближче до цілей та умов цілеспрямованої діяльності. Але “діяльність” не завжди співпадає з “еволюцією”, вона значно різноманітніша. Тому СО-закони не завжди тотожні аттракторам, але це не заважає процесам носити самоорганізаційний характер. В соціальній практиці це проявляється через наявність спектру ефективних технологій одержання одного і того ж продукту.

Таким чином, педагогічний процес є “природним демоном”, але “закутим в клітці” конкретного закону самоорганізації X_f , тобто педагогічної мети. Майстерність педагога полягає у здатності привносити, “вморожувати” в систему певний закон самоорганізації і забезпечувати його якнайширшу розбудову по всій системі, ніби по трафарету, коду чи правилу.

Сіткові освітні системи створюються під конкретного учня, конкретну педагогічну мету шляхом привнесення в конкретну точку простору — часу освітніх ресурсів та того чи іншого закону самоорганізації.

Наприклад, для зміни окремої якості особистості учня, вчитель пропонує йому прочитати певну книгу, фактично забезпечуючи тим самим надходження до ціннісного простору

Схема 2. Сіткова модель освітньої системи

їх спілкування (спільної діяльності в рамках конкретної педагогічної технології T_q), конкретного закону самоорганізації X_f , який “належав” або був розбудований в просторі особистості героя книги. За умов вдалої педагогічної технології T_q та сприятливої потенційної реальності учня (A^* , B^* , X^*) даний закон X_f забезпечить перебудову особистості вихованця, викликаючи до життя нову актуалізовану реальність Y^* . Так можуть включатися в структуру освітньої системи закони самоорганізації (як правило у формі $X(ПП)_f$, адже треба врахувати особливості реальної системи), які роками або навіть століттями “спочивали” на сторінках книг, географічно перебувають на відстанях в тисячі кілометрів, існують в матеріальному світі (той чи інший вид гармонії (дисгармонії) в мистецтві, архітектурі, щоденному побуті) і т.ін. Дійсно освітні системи є “системами без меж”, тобто БМ-системами.

Треба зауважити, що даний підхід не можна механічно віднести до класичної педагогіки. Таку педагогіку я називаю аналітичною або математичною. Вона не заперечує істин класичної педагогіки, але дозволяє записати її “розмаїття” у вигляді невеликої кількості формалізованих положень. Крім того, має місце нібито перевідкриття окремих положень педагогічної теорії та практики, але вже на якісно новій методологічній основі, що дозволяє уточнити зміст та розширити межі застосування цих положень, наприклад, застосовувати їх не лише в “статиці”, а й в “динаміці”.

В масовій практиці найчастіше доводиться мати справу з великою кількістю типових педагогічних завдань. Тому з часом формуються стаціонарні освітні системи (підсистеми) із більш-менш встановленим набором вузлів та функціональних модулів. Так з’являються освітні інститути – групи, класи, потоки, факультети, навчальні заклади, освітні системи регіонів, освітня система країни. Але через динамічний характер зовнішнього простору освітніх систем (особ-

ливо в останні десятиліття) та індивідуальні відмінності учнів (вихованців) процеси модернізації старих та створення нових освітніх систем ніколи не припиняються.

ЦІЛЬОВІ ПРОЕКТИ ЯК ІДЕАЛЬНІ СИСТЕМНІ РЕПЛІКАТОРИ (ІСР)

Яким же чином можна здійснювати модернізацію освітніх систем, тобто змінювати їх АБОП (множини B і X)?

В теорії БМ-систем з цією метою запропоновано застосовувати цільові проекти (ЦП). В педагогіці “ЦП – це сукупність теоретичного забезпечення розв’язання конкретної проблеми та комплекс взаємопов’язаних заходів, спрямованих на переведення даного об’єкта із існуючого стану в бажаний або створення нового об’єкта протягом заданого часу при встановлених обмеженнях” [5, с.16]. Тобто ЦП це акція, форма організації діяльності для досягнення поставленої мети. Кожний ЦП виступає як носій певного закону самоорганізації системи (у формі $X(АП)_k$ або найчастіше у формі $X(ПП)_k$) і є ідеальним системним реплікатором (ІСР) для даної системи [5, с.16]. Особливості ЦП як “модернізаторів” освітніх систем подано в [6].

Класифікацію ЦП подано в (3) можна доповнити, дослідивши їх здатність змінювати АБОП освітніх систем.

Запропоноване доповнення до класифікації цільових проектів дозволяє “розвести” два принципово різних види цільових проектів – стабільного функціонування та системного розвитку.

В зв’язку з модою на “проективну” педагогіку і управління, останнім часом в педагогічній періодиці з’явилась величезна кількість статей, в яких автори подають досвід своєї роботи (окремі, навіть, функції управління називають проектами!) під “проективним” соусом, а тому як новаторський.

В більшості випадків досвід настільки ж далекий від проєктивного, як і від новаторського. Найчастіше це звичайна, рутинна, стандартна робота, яку ми всі просто зобов'язані виконувати, так би мовити “за статутом”. Важливість такої роботи надзвичайно висока, як на будь-якому виробництві. Але такі “ініціативи” і “інновації” — не що інше (і це в кращому випадку), як ЦПСФ, котрі несуть в собі ідеї (закони самоорганізації X_f), які вже належать АБОК системи і є просто зміною форми організації звичної діяльності. Зовсім інша справа розробляти і реалізовувати ЦПСР. Але розв'язання подібних задач вимагає знань з теорії проєктно-цільового управління [3] та великих зусиль у справі дослідження потенційної та актуалізованої організаційної культури освітньої системи.

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ОСВІТНІМИ СИСТЕМАМИ

Питання теорії та практики управління сітковими освітніми системами мною розкриті досить детально [4-6].

Хочу акцентувати увагу лише на окремих моментах. В теорії БМ-систем кожний із компонентів — **В4**, **ФМ** та **ЦС**, має власну підсистему

управління, відповідно — **ПСУ1**, **ПСУ2** та **ПСУ3**. Тобто, управління є ієрархічним, але з певними обмеженнями, які накладаються природою самоорганізаційних процесів.

Як я вже відзначав раніше, підсистеми управління різних рівнів “не лише виконують функції модуляції освітніх ресурсів (створення та перерозподіл резервів ОР, прискорення або уповільнення процесів їх взаємодії та інше), а й здійснюють ряд аналітико-синтетичних функцій, продукуючи потужний активний вихід” [4, с.27]. Тому доцільно виділяти два якісно різних види управління.

Управління системою (підсистемою) з метою одержання стандартних (старих, звичних) результатів, яке здійснюється в умовах рівноважного стаціонарного (РСС) або рівноважного динамічного (РДС) станів, тобто за відсутністю якісних перетворень і при незмінній актуалізованій базовій організаційній культурі ($V=const, X=const$) називається менеджментом. Менеджментом займається, в основному, середня ланка управлінського персоналу, рідше керівник організації. В арсеналі менеджменту найбільш поширеними є процесні, функціональні, інструктивно-нормативні, автоматизовані підходи; сьогодні надзвичайно широко використовується комп'ютерна техніка.

Управління системою (підсистемою) з метою одержання нових результатів, яке відбувається в умовах переходу системи через нерівноважний стан (НРС) і веде до зміни актуалізованої базової організаційної культури системи ($V \rightarrow V', X \rightarrow X'$), називається керівництвом. Керівництвом займаються лише керівники та власники організацій. Адже керівник (*лідер*) — це той, “хто вибирає шлях”, визначає (*затверджує, погоджує, змінює*) актуалізовану базу організації культуру системи. Хороший керівник повинен вміти приймати нестандартні рівняння, бути здатним “переступити” через “очевидність” велетенських обсягів управлінської інформації, зібраної менеджерами. Таке ро-

Табл. 1. Види та характеристики ЦП

Назва ЦП	Наслідки реалізації ЦП в освітніх системах S_0		
	Ресурсне середовище S_0 (множина A)	Актуалізована базова організаційна культура (АБОК)	Стан результатів освітньої діяльності (РОД)
Цільовий проєкт стаціонарного функціонування (ЦПСФ)	Нормативний (ЦПСФН) $A=const, a_p=const$	Стандартний (ЦПСФН) (ІС) $X_f \in ЦП$ $X_f \in X_{S_0}$ АБОК = const	Можуть змінюватися лише кількісні характеристики РОД
	Інвестиційний (ЦПСФІ) $A^*=const, a_p=var$		
Цільовий проєкт системного розвитку (ЦПСР)	Нормативний (ЦПСРН) $A=const, a_p=const$	Раціоналізаторський (ЦПСРН) $X_f \in ЦП$ $X_f \in X^*$ АБОК = var	З'являються результати освітньої діяльності нової якості — РОД'
	Інвестиційний (ЦПСРІ) $A^*=var, a_p=var$	Новаторський (ЦПСРІ) $X_f \in ЦП$ $X_f \in X^*$ АБОК = var	

зуміння відмінностей між менеджментом і керівництвом дозволяє пояснити нібито парадоксальний факт, коли сучасний керівник інтенсивно займається запровадженням в сферу управління комп'ютерної техніки, а сам особисто практично ніколи нею не користується для прийняття рішень. Справа в тому, що керівникові потрібно знати не тільки внутрішню інформацію про значення мікро- і макропараметрів, а в першу чергу інформацію про множину X . Таку інформацію у "власному" комп'ютері знайти поки що неможливо.

Таким чином, теорія БМ-систем не заперечує ні менеджменту, ні керівництву в освіті, а чітко визначає їх об'єкти і межі застосування. Тобто сповідується формула: **управління = керівництво + менеджмент**. Якщо завданням менеджменту є збереження АБОП системи, то завданням керівництва є її визначення. Тому потрібно "реабілітувати" незаконно витіснене із вжитку в останнє десятиліття поняття "керівництво", нібито як управлінський анахронізм. З позицій важливості ролі "першої особи" не виглядає дивною і примітивною дуже поширена в практиці формула: "Який директор, така і школа". В своїй єдності керівництво і менеджмент забезпечують управління.

Продовжуючи аналіз інформаційних моделей структурних компонентів освітніх систем, ми обов'язково прийдемо до висновку про їх відносну автономність.

Дійсно, кожний системний рівень має свою множину B і для управління цим рівнем немає потреби постійно контролювати значення мікропараметрів (множина A) нижчих рівнів. Тобто для успішного управління, наприклад, відділу освіти немає потреби знати значення мікропараметрів (множина A) конкретного вузла якогось навчального закладу. Тим більше, це не потрібно для регіонального органу управління чи міністерства освіти.

Кожний системний рівень має свої макропараметри і може здійснювати управління незалежно від сусід-

ніх рівнів. Але така незалежність є відносною. Відносність визначається змістом управлінської діяльності (сферами компетентності) та часовими параметрами. Тому для підвищення ефективності роботи системи потрібно організувати не стільки рух інформації знизу вверху (звітність), а навпаки налагоджувати канали постійного надходження інформації про роботу вищих системних рівнів до нижчих (збагачувати їх множини X новими законами самоорганізації).

На жаль, в практиці управління (і не тільки в освіті!) часто можна спостерігати випадки, коли управлінець N -рівня публічно задає запитання управлінцеві $N-1$ рівня про стан справ в $N-4$ чи $N-5$ системних рівнях. Комічність ситуації полягає в тому, що чим більш професійно працює управлінець $N-1$ рівня, тим гірше він знає значення мікропараметрів $N-4$ чи $N-5$ рівнів (це йому просто непотрібно; наприклад, для чого спеціалісту регіонального управління освіти відвідувати уроки у Марії Іванівни?), а тому виглядає "профаном" або "безвідповідальним працівником". Трагедія ж починається тоді, коли керівник N рівня такі "занурення" в проблему подає як державну політику в своїй галузі.

Як вже відзначалося, кожний системний рівень має свій **характерний час** – період, протягом якого система здатна змінити свої якісні характеристики і перейти з одного РСС до іншого РСС.

Поняття характерних часових інтервалів використовується в практиці моделювання процесів в соціально-економічних системах [2]. Зрозуміло, що чим більша система, тим більший характерний часовий інтервал вона має. Для освітніх систем країни це **5-10 років**; регіону – **3-5 років**; адміністративного району – **2-3 роки**; навчального закладу **1-3 роки**; для нижчих системних рівнів – **від кількох хвилин до 1 року**. Знання характерних часових інтервалів кожного системного рівня дозволяє зробити управління ефективним і пояснити велику

кількість фактів управлінської практики особливо на етапах пред'явлення нових вимог, нововведень та реформ.

ОКРЕМІ ПРАКТИЧНІ ВИСНОВКИ

1. Практично всі сучасні педагогічні теорії, залишаючись класичними системними теоріями, намагаються розкрити закономірності педагогічних процесів незалежно від часу, використовуючи для цього моделі оборотних процесів, в яких абсолютно панують принципи детермінізму – чіткі і однозначні причинно-наслідкові зв'язки або навіть і імовірнісні залежності, але в межах однієї якості. В дійсності таких систем не існує, а в педагогіці тим більше, і головна причина в тому, що дитина постійно росте, розвивається, змінюється, і цей процес незворотній – “неможливо два рази вступити в одну і ту ж річку”.

Технології (програми, інструкції, нормативи, стандарти і т.ін.), створені на основі класичних педагогічних теорій, адекватні дійсності лише в самих граничних станах системи і здатні “працювати” тільки тоді, коли система знаходиться в рівноважному стаціонарному або рівноважному динамічному станах. А оскільки це можливо лише при повному і своєчасному забезпеченні освітнього процесу необхідними ресурсами і відсутності ініціалів щодо зміни АБОК системи, то стає зрозумілим, що сьогодні, в епоху динамічного зовнішнього середовища, освітні системи (рідше підсистеми – вузли та модулі) практично ніколи не знаходиться в РСС та РДС.

Ось чому не працюють “педагогічні істини”, чому незадоволені учні, вчителі, батьки, коли з ними починають вести розмову з позицій нормативів, інструкцій, стандартів. Адже всі розуміють, що той стан системи, якому відповідають пред'явлені вимоги, або вже минув, або і зовсім не мав місця в конкретній системі.

В той же час немає потреби захоплюватись і релятивістськими теоріями,

які все пояснюють відносністю знань і відсутністю об'єктивних істин.

В теорії БМ-систем еволюція подається як послідовність “стрибків” із одного рівноважного стаціонарного стану до іншого через наростання невпорядкованості (хаосу) та переходу через нерівноважний стан, який супроводжується зміною однієї актуалізованої дійсності (S_A) іншою (S_A'). Процеси самоорганізації є об'єктивними і не піддаються управлінню, якщо такі спроби реалізуються через зміну ресурсних потоків і підлягають цілеспрямованому управлінню, та якщо його здійснювати шляхом прищеплення системі (підсистемі) відповідних законів самоорганізації. Тобто, мова йде про можливість реалізації на практиці напрямленого розвитку складних систем. Носіями таких законів є цільові проекти – ідеальні системні реплікатори. Забезпечуючи постійність ресурсного середовища, можна як завгодно довго утримувати систему в РСС (вона ніби завмирає), тобто залишати незмінною її АБОК. В таких станах час ніби зупиняється; починають діяти лінійні залежності, принципи детермінізму; продукти виходу мають стабільні кількісні і якісні характеристики.

Але просторово-часові межі таких станів чітко визначені. Тому навіть “загальні” педагогічні істини завжди конкретні – справедливі лише для даного місця і часу.

Оскільки зовнішній простір БМ-систем є динамічним, то РСС є штучним і тому повинен підтримуватись шляхом прикладання спеціальних зусиль. Такі функції виконує менеджмент. При відсутності цілеспрямованих зусиль система “природньо” переходить в новий стаціонарний стан, тобто еволюціонує.

Тому теорію БМ-систем можна розглядати і як форму встановлення зв'язку між синергетикою та теорією управління.

2. Освітні системи є експансивними (від “експансія” – розширення, розповсюдження чогось за межі яких – небудь початкових ареалів).

Як вже відзначалось, процеси самоорганізації, котрі відбуваються у вузлах або функціональних модулях освітніх систем, ініціюються педагогічними технологіями T_q які привносять туди конкретні закони самоорганізації X_f . Це веде до зміни не лише учнів ($Y > Y'$), а і всіх суб'єктів освітнього процесу – вчителів, батьків, суспільних інститутів. Це означає, що до множин X цих суб'єктів потрапляють закони X_f . Але названі суб'єкти входять до складу великої кількості інших формальних і неформальних систем та спільностей. Тому має місце експансія законів самоорганізації X_f з освітньої системи до вузлів та функціональних модулів інших систем. При сприятливих умовах (а така ймовірність ніколи не дорівнює нулю) ці закони розбудовуються в просторі сторонніх систем і ланцюг продовжується.

Звідси впливає надзвичайно важлива властивість освітніх систем змінювати своє оточення, суспільство у цілому. Але “впіймати” і “втримати” ці зміни можна лише шляхом цілеспрямованих зусиль на забезпечення ресурсного середовища нового стаціонарного стану та збереження АБОК систем.

Властивість експансивності освітніх систем є надзвичайно важливою і, визначає, навіть їх місію. На жаль, цю складову помічають лише в екстремальних ситуаціях.

Так, при обговоренні проблеми реструктуризації сільських шкіл і можливості їх закриття виявилось, що сільська школа не просто навчає і виховує дітей (сьогодні найчастіше за межею можливого), а, крім того, здійснює щоденну інтенсивну експансію в надзвичайно збіднений соціум цінностей класичної культури, гуманізму, демократії, державотворення, національного самовизначення, цивілізованості на противагу п'янству, злочинності, соціальному песимізму, які формуються спонтанно відповідно до стану ресурсного середовища та експансії законів самоорганізації іншими інститутами –

телебаченням, пресою, рекламою і т.ін. Тому, закриття єдиної в населеному пункті школи буде соціальною катастрофою із самими негативними наслідками.

3. Теорія БМ-систем дозволяє розробити алгоритм створення та модернізації освітніх систем. Послідовність має такі етапи:

Розробити (вибрати) інформаційну модель об'єкта у вигляді (3) або (5) .

Користуючись **ІМ** та застосувавши методи педагогічної діагностики, встановити реальний стан об'єкта, визначивши значення (кількісні або якісні) елементів множин **A** і **B** та розшифрувавши його множину **X** (вигляд законів самоорганізації X_k).

Сформулювати освітню мету як сукупність окремих завдань щодо зміни множин **A**, **B** та **X**.

Створити сіткову освітню систему S_0 , яка складається із компонентів різних рівнів (**B4**, **ФМН**, **ЦС**) із сильними горизонтальними та вертикальними зв'язками і здатна реалізувати конкретні освітні завдання на визначеному системному рівні.

Створити для кожного системного рівня (**B4**, **ФМН**, **ЦС**) ефективні педагогічні технології як носії потрібних законів самоорганізації $X(ПП)_f$ (узгоджувальні коефіцієнти повинні враховувати особливості систем і забезпечувати успішну реплікацію відповідних законів самоорганізації).

Створити механізми постійного забезпечення кожного системного рівня освітніми ресурсами та здійснити освітній процес. Після відносно короткого етапу керівництва при запуску освітньої системи настає тривалий період менеджменту, який покликаний шляхом регулювання освітніх ресурсів та освітнього процесу “утримати”, “вморозити” у структуру відповідного системного рівня, а тому і об'єкта, набір конкретних законів самоорганізації. На етапі здійснення освітнього процесу всі системні рівні повинні перебувати в РСС або РДС.

Здійснивши педагогічну діагностику, порівняти одержані результати освітньої діяльності (РОД) із освітньою метою (сукупністю завдань) та прийняти рішення щодо припинення (продовження) діяльності або модернізації освітньої системи.

У випадку, коли немає потреби створювати нову освітню систему, проводять модернізацію існуючої. Для цього після п.3 розробляють комплексну програму модернізації системи освіти (КПМСО) як сукупність цільових проєктів системного розвитку (ЦПСР) та здійснюють її реалізацію [6]. Найчастіше на цьому ж етапі виконують п.5 приведеного вище алгоритму. Потім здійснюють п.6 та п.7.

Для прикладу можна назвати таку авторську педагогічну систему як структурно-рівнева соціалізація особистості (Осадчий І.Г., 1988 р.), яка надзвичайно широко використовується в практиці роботи українських та зарубіжних (Білорусь, Росія) шкіл. Вузлами цієї системи виступають соціальні вправи (СВ) – конкретні справи, які реалізуються в різноманітних людських спільнотах і в ході здійснення яких у вихованців формується відповідна соціальна якість (риса) як єдність знань, способів діяльності та ціннісно-оцінюючих відношень. Функціональними модулями системи (ФМ1) виступають сім каналів привласнення соціального досвіду: *Я – людина, Я – член сім'ї, Я – учень школи, Я – житель села, Я – житель Київщини, Я – громадянин України, Я – житель планети Земля.*

Процес виховання відбувається в умовах активного педагогічно оформленого соціального середовища, тобто збагаченого ресурсного середовища.

Іншою авторською сітковою педагогічною системою є районна асоціація дитячих організацій Ставищенщини (РАДОС) “Крона” (Осадчий І.Г., 1998 р.). Вузлами цієї системи є соціальні вправи, КТС, різноманітні заходи, акції. Функціональними модулями першого рівня (ФМ1) висту-

пають групи, класи, клуби, загони учнів; функціональними модулями другого рівня (ФМ2) є шкільні дитячі організації або товариства. Функціональними модулями третього рівня (ФМ3) виступають напрямки діяльності РАДОС “Крона” – спочатку їх було 7 (“Тепло серцець”, “Почни з себе”, “Ерудит”, “Світ захоплень”, “Краєзнавець”, “Мандрівник”, “Перші старту”); пізніше стало 5 (“Почни з себе”, “Ерудит”, “Світ захоплень”, “Краєзнавець”, “Перші старту”). Рівню цілісної системи (ЦС) відповідає діяльність РАДОС “Крона” як єдиного цілого. На кожному системному рівні реалізуються відповідні освітні завдання. Збагачення ресурсного середовища відбувається шляхом інтенсивного залучення до спільної діяльності найрізноманітніших соціальних інститутів, а також запровадження гри (змагання) як основної форми життєдіяльності асоціації.

ЛІТЕРАТУРА:

Костюк В.Н. Теория эволюции и социальноэкономические процессы. – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – 176 с.

Милованов В.П. Неравновесные социально-экономические системы: синергетика и самоорганизация. – М.: Эдиториал УРСС, 2001. – 264 с.

Осадчий І.Г. Основи методики проєктно-цільового планування роботи загальноосвітньої школи. В кн. Порадник методиста. – К.: КМІУВ, 1995 – с.22-26.

Осадчий І.Г. Синергетика в управлінні освітою: основи теорії БМ-систем // Шлях освіти. – 2001. – №4. – с.26-31.

Осадчий І.Г. Педагогіка і синергетика: закономірності формування внутрішнього простору БМ-систем // Управління освітою. – березень 2002. – с. 2-3, 16.

Осадчий І.Г. Особливості програм модернізації освітніх систем // Нова педагогічна думка. – №3-4, 2002. с. 48-55.

Поташник М. Управление качеством образования в вопросах и ответах // Народное образование. №1, 2002 г. – с.86-93.

Хакен Г. Синергетика. – М.: Мир, 1980. – 404 с.

Шейн Э.Х. Организационная культура и лидерство / пер. с англ. под ред. В.А.Спивака. – СПб: Питер, 2002. – 336 с.

МОДЕЛЮВАННЯ ПЕРЕДОВОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ: РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОГНОСТИЧНОЇ ТА МОДЕЛЮЮЧОЇ ФУНКЦІЙ

Управління
школою

Закон України “Про освіту”, Закон України “Про загальну середню освіту”, Національна доктрина розвитку освіти з усією гостротою поставили питання про необхідність опори в процесі розбудови української національної школи на науку та передовий педагогічний досвід. Вирішення цього завдання можливе лише на основі активнішого запровадження у практику роботи шкіл досягнень педагогічної науки та передового педагогічного досвіду.

Питання процесу та технології запровадження у масову шкільну практику досягнень педагогічної науки та передового педагогічного досвіду до недавнього часу не були достатньо розроблені. Певною мірою вони були поставлені у працях Т.В. Новікової, М.Н. Скаткіна, Ю.К. Бабанського, П.І. Карташова, В. І. Журавльова та інших учених педагогів.

Новою сторінкою в розвитку теорії та практики вирішення означеної проблеми стало прогнозування та моделювання і створення передового педагогічного досвіду. До її дослідження наприкінці 80-х років чималих зусиль доклали вчені

колишнього Центрального інституту вдосконалення вчителів, професори: В.І. Бондар, М.Ю. Красовицький, В.І. Маслов, Е.О. Вільчковський, Н.Л. Коломинський, доцент В.І. Пуцов, методист Т.І. Беседа та інші вчені-педагоги, методисти інституту. Створення і реалізація на практиці теорії прогнозування і моделювання (створення, впровадження передового педагогічного досвіду) уможливили подолання стихійності в цьому процесі, зробили його керуваним. Дане положення дало змогу в ті роки реалізувати в Україні в єдиному перспективному плануванні вивчення, узагальнення та поширення передового педагогічного досвіду в республіці. Ці досягнення українських вчених-педагогів і методистів дістали схвалення на Всесоюзній науково-практичній конференції з питань передового досвіду (Москва, грудень 1987 р.), на якій з доповіддю виступив автор цих сторінок.

Складання в Україні єдиного перспективного плану вивчення, узагальнення та поширення пере-

**Іван
ЖЕРНОСЕК**

Професор
Інституту
педагогіки АПН
України

Директор школи, ліцею, гімназії № 12003

дового педагогічного досвіду стало можливе тільки реалізуючи основні положення прогностичної функції. Таким чином, *прогнозування* — наукове дослідження особливого роду, предметом якого є не тільки тенденції, а й перспективи розвитку того чи іншого педагогічного явища. *Моделююча функція системи* роботи з педагогічними кадрами полягає в розробленні принципово нових положень навчально-виховної роботи та управлінні закладами освіти, у формуванні та впровадженні насамперед моделей передового досвіду, їхньої експериментальної перевірки, після якої вони можуть бути використані як зразки для впровадження. Вона забезпечує розроблений перспектив, еталонів та орієнтирів педагогічної діяльності в умовах розбудови української школи.

У розробленому на основі реалізації положень прогностичної і моделюючої функцій перспективному плані не йшлося про стихійний пошук найкращих зразків педагогічної практики, мова йшла про цілеспрямовану, керівну діяльність органів освіти, керівників шкіл і науково-методичних служб щодо формування, проектування (моделювання, створення) такого передового педагогічного досвіду. Мається на увазі на основі положень прогностичної і моделюючої функцій теоретичне та науково-методичне конструювання, практичне впровадження нових моделей різних елементів педагогічного процесу на основі вже перевічених сучасних наукових ідей, положень, рекомендацій, усього найкращого, що породжене педагогічною практикою.

Цілеспрямоване та всебічно підготовлене впровадження результатів наукових досліджень і передового досвіду, що виконується на плановій основі через процес прогнозування і моделювання, зможе забезпечити

ефективність навчально-виховного процесу, подальший розвиток української національної школи та системи освіти, єдність теорії та практики навчання і виховання молодого покоління.

Процес прогнозування і моделювання (створення) передового педагогічного досвіду та трансформації його у шкільну практику містить чотири етапи: процес моделювання досвіду, формування моделі досвіду, створення досвіду та упровадження в шкільну практику створеного досвіду.

ВИСНОВКИ

Наведені у даній статті алгоритми (дивись врізи на с. 93-95) процесів моделювання та створення (вирощення) передового педагогічного досвіду не вичерпують усієї множини алгоритмів цього виду творчої діяльності і не претендують на ідеальне їх вирішення. Головне в цьому процесі: щоб створити (виростити) передовий педагогічний досвід, потрібні ясність і розуміння того, що ми хочемо створити, справжня новизна та наукова аргументація досвіду, що проектується, цілеспрямованість у досягненні такої мети, управління означеним процесом з боку керівників шкіл науково-методичних служб і органів освіти. З огляду на те, що запровадження педагогічної науки у шкільну практику є цілеспрямованим і організованим процесом, можна стверджувати, що управління — обов'язкова якість упровадження. **Із втратою управління втрачається й суть моделювання.**

Реалізація положень прогностичної і моделюючої функцій в процесі моделювання педагогічного досвіду вимагає визначення знань і умінь, націлені на наукове обґрунтування моделей передового досвіду, бо вони будуть необхідні педагогічним кадрам в майбутньому.

Це цілеспрямована творча науково-методична діяльність учених-педагогів, працівників управління освітою, керівників шкіл і методичних служб, активу внутрішньошкільної науково-методичної роботи, які з урахуванням таких чинників, як соціальна спрямованість, морально-психологічні, науково-теоретичні, науково-методичні та правові фактори, забезпечують науково обґрунтовану розробку відповідної моделі передового педагогічного досвіду.

Основні компоненти процесу моделювання досвіду.

1. Визначення мети та завдання створеного досвіду. Моделювання передового педагогічного досвіду розпочинають із з'ясування мети та завдання його створення, сутності вирішуваних за його допомогою завдань планування свідомо організованої, соціально зумовленої, цілеспрямованої системи діяльності щодо поліпшення стану і перетворення педагогічної практики на основі науково-педагогічних рекомендацій. Йдеться про формування кінцевої організаційно-педагогічної науково-методичної, управлінської мети організаторів створення досвіду і тих завдань, які необхідно вирішувати для її досягнення. В ході моделювання реалізується цілеспрямоване впровадження наукових досягнень.

2. Аналіз використаних при моделюванні джерел. Щоб розробити дійову модель досвіду і закласти в неї перспективні ідеї та положення, необхідні глибокі та всебічні знання, а також аналіз таких джерел:

законодавчих державних і нормативних документів з проблеми, що моделюється;

результатів сучасних наукових досліджень, теоретичних ідей, положень і рекомендацій з даної проблеми;

наявних матеріалів і відомих елементів досвіду, що моделюється;

теоретичних і прикладних робіт, в яких аргументується розвиток навчально-виховної роботи.

Лише глибокий і всебічний аналіз перелічених джерел, синтез ідей, що впливають з них, дають змогу зрозуміти, передбачити, розробити контури досвіду, який моделюється.

3. Визначення об'єкта. Проблема добору об'єкта для створення передового педагогічного досвіду з провідної проблеми вимагає врахування цілої низки факторів. По-перше, це готовність школи до реалізації моделі досвіду з точки зору матеріальних умов; по-друге, це наявність зацікавленого і компетентного керівництва педагогічного колективу, здатного забезпечити досягнення поставлених завдань, та відповідний науково-методичний рівень педагогічного колективу.

4. Розроблення структури моделі досвіду, розроблення плану і методики, впровадження їх з регулюванням, аналізом, контролем та ін. Це один із найскладніших елементів процесу моделювання. При цьому необхідно подолати складні суперечності. З одного боку, в моделі досвіду мають бути враховані вимоги сучасної науки та передової практики. Вона має бути еталоном розв'язання даної педагогічної проблеми на рівні сучасних вимог. Однак реалізувати таку еталонну модель має конкретний педагогічний колектив, група працівників, які володіють своїми фаховими можливостями, конкретним досвідом, індивідуальними особливостями. Через це при розробленні моделі досвіду слід урахувувати як об'єктивні вимоги науки та практики, так і суб'єктивні можливості виконавців.

І. ПРОЦЕС МОДЕЛЮВАННЯ ДОСВІДУ

Майже 13 років Іван Пилипович очолював Центральний інститут удосконалення вчителів. І керував ним і серцем, і розумом

II. ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ ДОСВІДУ

*Наш автор
— провідний
фахівець з
проблем
передового
педагогічного
досвіду*

Це відтворення відповідної системи засобів педагогічної, управлінської, науково-методичної діяльності або окремих її елементів за допомогою понять, схем, рекомендацій, алгоритму дій об'єктів та ін.

Процес моделювання закінчується створенням моделі, що являє собою завершальний документ, який прогнозує відповідну систему діяльності визначеного об'єкта (педагоги школи, методичні служби, управління системою освіти і т. ін.). Модель досвіду може бути оформлена у вигляді науково-методичних рекомендацій, спрямованих на реалізацію відповідних ідей, висновків, положень науки. В окремих випадках модель досвіду може бути подано у вигляді структурної схеми, яка в образній і лаконічній формі відбиває дії учасників досвіду.

Модель досвіду можна подати у вигляді таких структурних елементів, як обґрунтування актуальності досвіду; теоретична база; провідна ідея; технологія; прогнозні результати.

1. Обґрунтування актуальності досвіду. Йдеться про аргументацію та доцільність створення досвіду з точки зору розбудови української національної школи і потреб практики. Тут також наводиться коротка характеристика змісту досвіду і тих практичних проблем, які вирішуються за його допомогою.

2. Теоретична база досвіду. Це сучасні теоретичні ідеї і по-

ложення, які є його науковою основою. Модель повинна нести в собі опору на сучасні наукові погляди, висновки, досягнення. Передовий досвід може і випереджувати сучасну практику, але в цьому разі він повинен дістати наукове пояснення.

3. Провідна ідея досвіду. Це центральна, головна думка, що визначає сутність досвіду і передбачає варіативність форм його застосування, реалізацію в сукупності близьких, середніх і далеких перспектив в процесі впровадження і на цій основі безперервне поступове підвищення рівня, поліпшення змісту й організації впровадження.

4. Технологія досвіду. Це модель досвіду, структура, послідовність дій об'єкта. До технології включаються форми, методи, прийоми роботи, основні педагогічні або управлінські операції, засоби удосконалення певного виду діяльності. Головне — чітко відобразити алгоритм дій об'єкта, який відображається в моделі.

5. Прогнозовані результати. Створюючи досвід, його автори, якщо вони керуються науковими положеннями і ставлять перед собою конкретну мету, повинні хоча б у загальній формі конкретно передбачувати його можливі результати. Вони можуть бути сформульовані у вигляді певних кількісних або якісних показників змін у навчально-виховному процесі. Очікувані результати можуть мати комплексний характер.

III. СТВОРЕННЯ (ВИРОЩЕННЯ) ДОСВІДУ

Це організація дій об'єкта, які сприяють засвоєнню положень моделі та її трансформації в реальну педагогічну діяльність з тим, щоб привести її у відповідність з рівнем досягнень педагогічної науки.

Це найскладніший і найтриваліший процес. Термін його проведення залежить від складності та масштабності створюваного досвіду. Сутність цього процесу можна продемонструвати такою структурною схемою: залучення в дію учасників

досвіду, застосування учасниками заданих засобів діяльності, коригування діяльності учасників і виявлення специфічних засобів реалізації завдань моделі, експертне оцінювання реально-го досвіду.

1. Залучення в дію учасників досвіду з метою озброєння практичних працівників теоретичними знаннями для оволодіння новими засобами роботи. Подальша робота по створенню досвіду передбачає активне залучення в процес безпосередніх

виконавців (педагогів, керівників шкіл, працівників органів освіти, науково-методичних служб, науковців), тобто всіх, хто за своїми функціональними обов'язками забезпечує розглядувану ділянку роботи. Здійснюється організаційно-методичне планування, тобто визначаються етапи роботи, конкретні виконавці, термін подання допомоги, визначаються форми контролю, тощо. Учасники створення досвіду озброюються відповідними теоретичними знаннями, вивчають інформацію про наслідки дослідження проблем, детально досліджують модель досвіду, здійснюють психологічну підготовку до перебудови своєї діяльності, учасники створення досвіду забезпечуються методичними матеріалами (пам'ятками, інструкціями, рекомендаціями). Іде пошук шляхів подолання суперечностей, що виникають між наявним досвідом і новими знаннями, а також шляхів подолання інерції чинної практики. В разі потреби створюються творчі групи.

2. Застосування учасниками заданих засобів діяльності. Необхідно надати можливість самим учасникам застосовувати у щоденній практиці задані засоби діяльності, випробовувати різні варіанти реалізації моделі досвіду. Кожен етап впровадження аналізується з точки зору потреб педагогічної практики.

3. Коригування діяльності учасників. У ході нагромаджен-

ня нового досвіду може виникнути необхідність подання допомоги учасникам у подоланні певних труднощів, розумінні виявлених проблем. І, навпаки, педагогічна практика може підказати необхідність виправити помилки в самій моделі, намітити шляхи її вдосконалення.

4. Виявлення специфічних засобів реалізації завдань моделі. Коли педагогічний колектив, окремі вчителі, керівники шкіл застосовують розроблені науково форми, методи, прийоми навчання, виховання, управління, вони виходять зі своїх позицій суб'єктивно. Проте це своє, суб'єктивне, ці засоби реалізації заданих форм, методів, прийомів роботи можуть набутися загального характеру, якщо зможуть успішно їх наслідувати, застосовувати. Вивчення таких способів реалізації заданої моделі досвіду і становить важливе завдання в процесі його створення (вищого).

5. Експертна оцінка реального досвіду. Таку оцінку створеного (вищого) досвіду здійснюють компетентні працівники органів освіти, науково-методичних служб, вчені-педагоги. Створений (вищого) досвід оцінюється за загальними критеріями педагогічного досвіду (актуальність і перспективність, висока результативність і оптимальність, наукова достовірність, можливість творчого наслідування, наявність елементів новизни й оригінальності).

Це система науково-методичних організаційних заходів, які забезпечують використання досвіду в масовій педагогічній практиці.

Для подальшого використання та запровадження створеного (вищого) досвіду в масову практику важливе значення мають його опис і розроблення відповідних рекомендацій. В описі всебічно розкриваються такі питання: обґрунтування актуальності досвіду, його теоретична база, провідна

ідея, технологія та результативність; слід також показати його перевагу перед існуючою масовою практикою, нові зразки педагогічної діяльності. Доцільно продемонструвати, за яких умов найефективніше може застосовуватись даний досвід, якими знаннями та вміннями мають користуватись педагогічні кадри, щоб ним оволодіти, які завдання керівників шкіл, органів освіти, науково-методичних служб щодо організації його запровадження тощо.

Колишні працівники ЦІУВ задіячують Вам, Іване Пилиповичу, за щирість і чесність, за те, що творили умови для розвитку кожного з нас

ІV. УПРОВАДЖЕННЯ В ПЕДАГОГІЧНУ ПРАКТИКУ СТВОРЕНОГО ДОСВІДУ

Управління
школою

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНА ПЕДАГОГІКА: ВІРТУАЛЬНИЙ ПОЛІЛОГ У СТРУКТУРІ ТВОРЧОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ. ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА

“ПРИРІСТ ЗДОРОВ’Я” – критерій оцінки роботи школи

З практики відомо, до яких серйозних наслідків призводить погіршення емоційного стану суб’єктів навчально-виховного процесу – виникають дидактогенні хвороби дітей, а наявні у них соматичні хвороби на фоні зневіри у свої власні сили загострюються. Корені цієї проблеми – в порушенні загальноприйнятних норм у педагогічних стосунках, що мають місце сьогодні в школі.

Тобто, існує пряма залежність між здоров’ям дітей, вчителів та характером їхньої взаємодії.

“Приріст здоров’я”, за образним висловлюванням відомого педагога-новатора М.П.Щетиніна, має стати головним критерієм оцінки роботи школи. На жаль, розуміння педагогами цієї тези ще не означає реалізації останньої у педагогічній практиці. Свідченням цього є наявний стан здоров’я дітей у школах України, який, за думкою медиків, дедалі погіршується через невміння педагогів спілкуватися з учнями, налагодити з ними оптимальну взаємодію (про це докладніше йдеться у матеріалах круглого столу “Здоров’я дитини – здоров’я нації” у журналі “Директор школи, ліцею, гімназії”, № 4’2002).

Потреба людини у захищеності, комфортності – це не якась примха, а одна з найважливіших умов її повноцінного розвитку.

Проведене нами досліджен-

ня морально-психологічного стану суб’єктів навчально-виховного процесу, атмосфери у класних шкільних колективах дозволяє з’ясувати, наскільки можливо задовольнити цю людську потребу у навчально-виховному процесі школи (див. вріз на с. 93).

Для повноцінного розвитку дітей необхідно гармонізувати стосунки між учителем і учнем, створити психологічну атмосферу плекання духовно здорової, інтелектуально розвиненої особистості, яка вірить у свої можливості, в своє майбутнє, в красу, добро і справедливість. А створити це може лише той педагог, хто сам шанується й шанує, хто цінує, береже, захищає й сам відчуває себе захищеним, у безпеці.

Це потребує певної переорієнтації свідомості вчителя, погляду на особистість та на себе як на цінність та самоцінність. *Тоді навчально-виховний процес набуде особистісного спрямування.*

ПРОБЛЕМА РЕАЛІЗАЦІЇ

Та реалізувати особистісно орієнтоване навчання для більшості вчителів є недосяжною проблемою, бо, як засвідчили наші дані, **84%** вчителів неспроможні сприяти розвитку школярів через власну нерезерентність. На жаль, нерезерентними є вчителі не лише для учнів, а й для самого суспільства, держави, бо їх вплив на перебіг гуманітарного розвитку складає за даними Інституту стратегічних досліджень лише **4,5%**. Але цією статтею сподіваюсь привернути увагу педагогів не на відсутність у держави таких умов, а до самих себе, до власних резервів. Безперс-

**Ольга
ВИГОВСЬКА**

Головний редактор журналу “Директор школи, ліцею, гімназії”, кандидат педагогічних наук, доцент

пективно чекати зміни власного життя, своєї позиції від когось, краще рятуватись самому. Біблія також радить: *“Врятуйся сам і навколо тебе врятується багато хто”*. Споконвічне *“що робити?”*, *“з чого почати?”*

ВЧИТЕЛЬ У ТВОРЧІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ. Практика

Сьогоднішня криза у суспільстві зумовлює потребу у вчителів, який здатний не тільки вижити сам, а й жити достойним Людини життям та ще й допомогти в цьому іншим. Ці його уміння, як доведено нашим психолого-педагогічним дослідженням, забезпечуються здатністю до реалізації *творчої педагогічної діяльності (ТПД)*. Творчою в авторському розумінні вважаємо таку педагогічну діяльність, коли дбаючи про оптимальні, гармонійні умови для розвитку кожної дитини і класного учнівського колективу в цілому, *вчитель твориться сам як її суб'єкт*. В творчій педагогічній діяльності (у всіх її компонентах – мета, засоби реалізації, результат) позиція вчителя є самостійною, відповідальною, творчою від постановки мети та визначення завдань уроку до отримання і усвідомлення результатів уроку (див. вріз на с. 94).

ТВОРЧА ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ. Практика

Поняття творча педагогічна діяльність потребує деяких пояснень. У процесі цієї діяльності створюються найкращі умови як для учнів, так і для вчителів, для задоволення їхніх основних потреб у спілкуванні, у самовираженні, у пізнанні світу, себе в ньому та сенсу життя в цілому. *Візьmemo для прикладу два класи, в яких працює один і той самий вчитель. Хай це будуть 7-а та 7-б, більш того, хай вони будуть схожими за рівнем навчальних досягнень. Робота ж вчителя в 7-а докорінно відрізнятиметься від його роботи в 7-б, бо різними*

є й стан “атмосфери” у класах, ціннісні орієнтації дітей, особистісні ознаки тощо. Найкращі умови для дітей створюються тому, що вчитель працює “адресно” саме для цих (реальних, а не якихось абстрактних!) дітей. Завдяки здатності вчителів до емпатії та рефлексії виникає можливість створення виключно значущої ситуації

ДОСЛІДЖЕННЯ АТМОСФЕРИ У КЛАСНИХ ШКІЛЬНИХ КОЛЕКТИВАХ: результати експериментів

Порівняльний аналіз отриманих даних за 1991-93, 1997-98 та 1999-2002 роки привів до невтішного висновку: зміни є, вони стосуються збільшення кількості дітей, для яких умови їхнього особистісного розвитку є гальмівними (12% у 1991-93 рр., у 1997-98 рр. – 28%, а у 1999-2002рр. – 26%). Якщо у 1991-94 рр. оптимальні умови були створені для 22% дітей, то у 1997-98 рр. такими вони були лише для 2%, а у 1999-2002рр. для 5% дітей. Майже не змінилась кількість дітей (66% у 1991 – 93 рр.; 70% у 1997-98 рр.; 68% у 1999-2002 рр.), для яких умови розвитку були неоптимальними. Відзначимо ще й дуже низький рівень позитивного потенціалу у взаємодії між учнями в навчально-виховному процесі, що свідчить про те, що вчителі не вважали для міжособистісних стосунків дітей важливим чинником їхнього розвитку та самореалізації. Референтність учителів серед учнів підвищилась (з 11% у 1991 – 93 рр. до 16% у 1997 – 98 рр., та 19% у 1999-2000 рр.), але не настільки, щоб створити оптимальні умови для розвитку особистості кожної дитини.

Щоб з'ясувати, що саме у психологічному кліматі навчального колективу є гальмівним, травмуючим, ми звернулись із запитанням – *“З якими проявами психологічного дискомфорту ви зустрічаєтесь у школі?”* до студентів третього курсу НПУ ім. М.П.Драгоманова (проанкетовано 157 студентів). Та до студентів-практиків 4-х – 5-х курсів фізико-математичного факультету, які суміщають працю в школі з навчанням на стаціонарі НПУ ім.М.П.Драгоманова (проанкетовано 413 студентів). Якими ж виявились ці прояви?

На “нетактовність” між учнями і вчителями вказали 50% опитаних, “недоброзичливість” – 47%, “приниження людської гідності” – 42%, “лицемірство” – 20%, прямий обман та агресивність – 14%. За даними студентів-випускників з'ясувалось, що найбільшочіною проблемою є також взаємини між молодими вчителями та досвідченими – несприйняття останніми перших, неповага й пряма зневага. Прояви “нетактовності” (на що вказують 75% студентів-вчителів), “недоброзичливості” (50%), “приниження людської гідності” (53%), “лицемірства” (25%) та “агресії” (13%) так само характерні і для взаємин вчителів між собою.

ТВОРЧА ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ: авторська концепція. Теорія

Насамперед, творча педагогічна діяльність повинна бути спільною діяльністю дорослих і дітей, предметом якої є їх індивідуальність та здатність відноситися до себе як до суб'єкта спілкування, пізнання, дії, предметної чи духовної діяльності і життєдіяльності. Цьому якнайкраще відповідає автентичний *сенса педагогічної діяльності* – “вести дитину за собою”, при чому бажаним результатом такої діяльності буде здатність вихованців до самостійної організації ними осмисленої життєдіяльності. Сучасною дидактикою означено як вищий результат цілісної навчально-виховної діяльності набуття вихованцем свідчу вільної, самостійної, творчої діяльності. *Наша концепція творчої педагогічної діяльності включає в себе не лише процес розвитку особистості школяра, а і процес саморозвитку педагога під час здійснення ним педагогічної діяльності.* Останнє пред'являє ряд вимог як до самого педагога, так і до виконуваної ним творчої діяльності.

Які можливості надає педагогу творча педагогічна діяльність?

По-перше, у цілісному навчально-виховному процесі необхідно передбачити можливість розгорнення творчих (сутнісних) сил педагога для того, щоб в рамках педагогічної діяльності задовольнялась значна частина його людських потреб. Прикладом того, які багаті можливості надає педагогічна діяльність для саморозкриття, самореалізації, а також і саморозвитку обдарованих, талановитих вчителів може слугувати діяльність і особистість педагога-новатора Є.М. Ільїна.

В педагогічній діяльності *реалізація сутнісних сил педагога можлива тільки для тих учителів, які обрали педагогічну діяльність за покликанням, а любов до дитей стала невід'ємною рисою їх особистості.* Крім того, ці вчителі усвідомлюють унікальну ситуацію, яку разом з многовидом, багатством зв'язків і відносин педагога з іншими людьми: учнями, батьками, колегами, надає їм власна педагогічна діяльність. Остання, в своєму сутнісному розумінні, дійсно, є невичерпним джерелом постійно виникаючих все нових і нових людських зв'язків, а усвідомлення їх глибин, як відомо, умова істинного людського, творчого багатства особистості.

Складниками способу буття вчителя повинна стати свобода і відповідальність. *Вчитель повинен сприймати себе як потенційне джерело змін і бути відповідальним за наслідки своїх дій.*

Головний результат творчої педагогічної діяльності

Таким є, *по-перше, здатність її суб'єктів до постійного переосмислення суб'єктно-об'єктних відносин з метою розвитку і саморозвитку суб'єктів педагогічної діяльності. Другим результатом є людиномірність всіх знань, навичок, які отримують суб'єкти педагогічної діяльності.*

Творча педагогічна діяльність представляє собою систему суб'єктно-суб'єктної взаємодії вчителя і учнів в цілісному навчально-виховному процесі. *Творча педагогічна діяльність – це діяльність по розвитку і саморозвитку її суб'єкта – вчителя.* Це педагогічна діяльність, у якій під час її здійснення на правах цілі та результату та за рахунок її засобів твориться її суб'єкт – вчитель.

Основними етапами творчого процесу творчої педагогічної діяльності ми вважаємо: цілепокладання, віртуальний полілог, рефлексивний етап.

для їхнього самотворення, коли вчитель стає” здатним до фіксування сутнісної єдності між людьми, до більш повного розуміння себе як особистості, тобто до глибинного занурення у себе, до вияву себе нового, до пізнання своєї суті. *Це явище ми називаємо віртуальним полілогом, а саму здатність до віртуального полілогу (див. вріз на с.95) вважаємо показником опанування людиною найефективнішим механізмом самотворення.*

Отже, лише творча педагогічна діяльність в представленні розумінні, віртуальний полілог (як її складова) – шлях до творення та самотворення всіх суб'єктів цієї діяльності. *Вчитель у ній не лише дбає про умови для розвитку своїх вихованців, а й виявляє себе як особистість, здатну до саморозвитку.*

ЦІЛЬ І РЕЗУЛЬТАТ У ПТД

Творча педагогічна діяльність – процесуальна і тому не має нерухомих точки відліку і проходить “без наперед встановленого масштабу”. Останнє твердження вимагає більш детального пояснення через те, що для педагогічної діяльності, як і для інших видів діяльності, традиційно прийнято *вважати ціль точкою її відліку, тоді як її масштаб задається відповідністю цілі до результату.* У випадку ж творчої педагогічної діяльності *її ціль не може, по-перше, ким-небудь бути заданою, фіксованою, бо її творці, на відміну від “нетворців”, розв'язують власні цілі, а, по-друге, результат повинен бути відкритим та не бути жорстко детермінованим метою (ціллю) діяльності, бо люди, за будь-яких умов, не можуть бути об'єктами діяльності, а є тільки її суб'єктами.* Зауважимо, що *вимога відповідності цілі і результату є прогресивною для видів діяльності предметно-матеріального характеру, тоді як для педагогічної, яка не є такою, вона є збуною.*

СУТНІСТЬ ВІРТУАЛЬНОГО ПОЛІЛОГУ.

Практика

Щоб збагнути сутність віртуального полілогу (див. вріз на с.), механізм його здійснення, давайте відчемо атмосферу саме особистісно орієнтованого навчання на конкретному уроці. Повторюємо, її створення залежить, передусім, від позиції самого вчителя, від його поваги до учня як особистості, бачення в ньому людини, рівноправного партнера в педагогічних стосунках. Дитина гармонійно розвивається лише у значущій діяльності для неї, тому формулюємо завдання так, щоб вони й стали для неї особистісно значущими. Важливо створити на уроці ситуацію вільного вибору ролі, яку кожен учень буде виконувати. Це дає можливість вчителю, з'ясувати рівень домагань кожного, характер пізнавальної спрямованості учнів, особистісні ускладнення у прояві себе.

Стан віртуального полілогу — це не просто надзвичайна активність. Вона трансформується в натхнення, бажання всіх висловлюватись, захоплення результатом власної та групової діяльності, глибокі переживання від результату своєї праці та співпраці. Це результат сприймання себе як особистості, що є чинником формування позитивної “Я-концепції” у кожної дитини. Учні проявляються своїми новими, невідомими гранями, а вчитель пізнає актуальну та найближчу зони їхнього розвитку. Він має змогу оцінити не тільки предметні знання своїх вихованців, їх глибину, усвідомленість, а й динаміку їхнього зростання як особистостей.

У вчителя формується порівняння до підняття “планки” розвитку кожної дитини, класу в цілому та себе як творця їхньої життєдіяльності. Він відчуває радість від спілкування з учнями, від пізнання їх як індивідуальностей та пізнання себе нового, від здатності зануритись у власні глибини, щоб побачити новий виток перспективного розвитку суб'єктів особистісно орієнтованого навчання. Подумайте, шановні колеги, яка ж ще професія надає стільки можливостей для людського розвитку як наша? Ми ж одночасно працюємо з обдарованими дітьми й тими, які потребують особливого піклування — з різними: сумними і радісними, добрими і не дуже, лідерами і пасивними, сміливими і боягузами, впевненими у собі та іншими — усі вони наші діти, наше майбутнє. Любимо ми їх такими, які вони є, цікавимося ними, пізнаємо їхню природу й у такий спосіб збагачуємось у геометричній прогресії самі: розширюємо власні уявлення про людську природу, стаємо терплячішими, розумнішими, мудрішими.

Не потребує доведень теза, що людина

стає Людиною тільки в людському середовищі. Тому, від його якості, різноманітності залежить те, якими виростуть люди, громадяни нашого суспільства. Вчитель одночасно є повноправним членом декількох колективів людських індивідуальностей — дитячих та дорослих. Підкреслю, хоч це твердження буде несподіваним, дивним, а може й неприємним для більшості педагогів, що чим ці колективи складніші, тим більше створюється можливостей для власного особистісного зростання педагога. Останні являють собою безмежне й бездонне джерело для власного розвитку. Такого не має жодна професія. Такі переваги вчителям для їхнього розвитку надає лише педагогічна професія. Тож пишайтесь, колеги, бо нам з Вами випала честь пити з цього джерела й одночасно оберігати його, не забруднити його самим і не дозволити іншим. Це компенсація за матеріальні нестатки педагогів.

Віртуальний полілог сутнісно і органічно здійснюється у лоні особистісно орієнтованого навчально-виховного процесу, в той же час є його квінтесенцією, кульмінацією, механізмом його здійснення. Тому ми й вважаємо його основним засобом на шляху до педагога-творця, педагога-майстра, педагога-професіонала.

ВІРТУАЛЬНЕ СПІЛКУВАННЯ. ТЕОРІЯ

Закон розвитку творчої педагогічної діяльності конкретизується через введення психологами глибинного, *віртуального спілкування*. На відміну від традиційного розуміння спілкування як кількісного збагачення інформацією, суттєвою ціллю глибинного спілкування “є переживання суб'єктом власної глибини, фіксування глибинної подібності суб'єктів, з'ясування їх “серцевинної” єдності, що приводить до негласної констатації загального характеру таких їх взаємовідносин і спільного будівництва, яке трансформується в духовний синтез (4, 204). Діалог, як форма спілкування по відношенню до глибинного спілкування — є вторинним. “Справа в тому, що це онтокомунікативне звертання до інших неможливо створити на рівні засобів мовного самовираження чи мислення, його не можна створити ні вербально, ні ідейно-літературно, його не можна видумати і ввести в реалію навіть при максимумі широти, його можна лише виявити назовні символічно, якщо воно вже є в бутті, якщо саме дійсне буття людини вже вироблено таким”.

Саме резонування віртуальних станів відчувається суб'єктом як гармонія людських відносин, завдяки чому ми відносимо його до суттєвих ознак ідеала педагогічної діяльності.

ЗАКони розвитку творчої педагогічної діяльності

Розвиток творчої педагогічної діяльності визначається розв'язанням протиріч між накопиченим багатством соціальних сил, які знаходяться у зв'язках і відносинах суб'єктів педагогічної діяльності, та можливістю їх привласнення за умов віртуального, глибинного спілкування.

Зростання творчого потенціалу суб'єктів педагогічної діяльності проходить у відповідності до зростання потреб людини. У такий спосіб *розвиваються творчі потреби суб'єктів педагогічної діяльності, що приводять до цілісного розвитку людини.*

ГОЛОВНА ВІДМІННА ОЗНАКА ТПД

Визначаючи головною відмінною ознакою творчої педагогічної діяльності те, що в ній розвиваються особистість як вчителя, так і учня, розглянемо деякі психологічні аспекти даної проблеми, а саме, *принцип єдності свідомості і діяльності*, сформульованого С. Л. Рубінштейном. Отже, в своїх діях, в актах своєї творчої самодіяльності він не тільки виявляється і проявляється; в них він створюється і визначається. *“В творчості створюється і сам творець, — продовжує розвивати свою думку автор [1, 106].*

Закон підняття потреб як закон цілісного розвитку людини також повинен бути пов'язаним з психологічною концепцією людини. Концепція людини ґрунтується на ідеї А. Маслоу про жорстку послідовність задоволення потреб, які він розбиває на п'ять рівнів.

Навпаки, В. Франкл вважає, що *“... потреби і питання про сенс життя виникають саме тоді, коли людині живеться далі нікуди”*. З вдаваного протиріччя про те, що питання про сенс породжується фрустрацією нижчих потреб, а також і їх задоволенням, В. Франкл приходить до підтвердження своєї гіпотези, згідно з якою прагнення до сенсу є мотив ..., який не зводиться до інших потреб і не може бути виведеним з них. *Цей феномен являється фундаментальним для розуміння людини — це самотрансценденція існування людини.* *“За цим поняттям, — пише В. Франкл, — стоїть той факт, що людське буття завжди орієнтоване назовні на дещо, що не являється ним самим, на щось або на когось на сенс, який необхідно здійснити, або на іншу людину, до якої ми тягнемось з любов'ю. В служінні ділу або любові до іншого людина створює сама себе.*

СУТНІСТЬ АВТОРСЬКОЇ КОНЦЕПЦІЇ

Сутністю концепції творчої педагогічної діяльності є синтез філософських законів про розвиток творчої діяльності і зростання людських потреб, соціологічних і психологічних положень про творчість:

- творча діяльність передбачає розвиток творчих потреб в різних галузях: суспільної, наукової, технічної, мистецької;
- в основі творчості лежить продуктивна активність свідомості, яка відображає, пізнає і створює світ і себе в цьому світі;
- творча педагогічна діяльність — перетворювальна діяльність, яка здійснюється як співдіяльність, в основі якої лежить самосвідомість людини;
- суб'єктом творчої педагогічної діяльності є бінарна система “вчитель-учень”;
- творча педагогічна діяльність є умовою реалізації і розвитку творчого потенціалу вчителя і учнів;
- творча педагогічна діяльність — процесуальна і тому не має фіксованої точки відліку; результат передбачається на етапі цілепокладання і не завжди адекватний йому.

ПОКАЗНИКИ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ творчої педагогічної діяльності

Показниками результативності творчої педагогічної діяльності в цілісному навчально-виховному процесі є позитивні зміни в способах взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу; адекватне розуміння ними себе; виникнення інтересу до себе і до інших; готовність і здатність до постійного переосмислення всебічних суб'єктно-суб'єктних відносин, своєї позиції; здатність до багатоконтекстного образного сприйняття і мислення; володіння механізмами анаксіоматизації і гіпераксіоматизації (коли немає жодного авторитету і навпаки); сформовані властивості суб'єктів цілісного навчально-виховного процесу як дослідників.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Абульханова-Славская К.А., Брушлинский А.В. Философско-психологическая концепция С.Л.Рубинштейна: К 100 — летию со дня рождения. — М.: Наука, 1989. — 248 с.
2. Виговська О.І. Підготовка сучасного вчителя до творчої педагогічної діяльності: концепція, технологія. — К.: НПУ, 1997. — 19с.
3. Франкл В. Человек в поисках смысла: Сб-к. (Пер с англ. и нем.) /Общ. ред. Л.Я. Гозмана и Д.А.Леонтьева; Вступ. ст. Д.А.Леонтьева. — М.: Прогресс, 1990. — 366 с.

МОНІТОРИНГ ДІЯЛЬНОСТІ КЕРІВНИКА ШКОЛИ

Управління
школою

Важливою складовою впровадження інноваційних та інформаційних технологій у роботу загальноосвітнього навчального закладу є професійна підготовка не тільки вчителя, але й директора школи. Тільки керівник, який розуміє необхідність природо-відповідного розвитку закладу освіти, може забезпечити відкритість школи для нової інформації і створити умови для введення інновацій у навчально-виховний процес.

Функціональна діяльність керівника потребує постійного удосконалення шляхом усвідомленого саморозвитку.

Будь-який усвідомлений розвиток неможливий без супроводжуючого відслідкування для спрямування процесу на бажаний результат. Таке відслідкування проводиться за допомогою моніторингових процедур

Моніторинг складає самостійну функцію адаптивного управління, яке виникло за потреби спрямованої самоорганізації людини. Якщо спрямована самоорганізація реалізує саморозвиток людини в ustalених межах усвідомлених нею вимог, то адаптивне управління забезпечує умови для саморозвитку шляхом сполучення потреб людини і організації, де вона працює.

Будь-яка організація є ко-мірною суспільства. Суспільство створює державні управлінські органи. Виходячи з цього, можна зазначити, що адаптивне управління сполучає потреби людини, суспільства і держави. Особливістю такого управління є те, що воно взаємоприспосовує та органічно поєднує мету керівника і домагання виконавця, створюючи гнучкі моделі діяльності.

Сутність моніторингу заключається у синхронності процесів спостереження, замірювання, вироблення на цій основі нових знань про стан об'єкту з подальшим моделюванням, прогнозуванням та прийняттям відповідного управлінського рішенням. Моніторинг функціонально зв'язаний з усіма етапами управління, утворюючи з ними замкнений цикл регулювання. Виходом моніторингових процедур є база показників нового, більш високого рівня організації керованого об'єкту.

Моніторинг будь-якого процесу в освіті називається освітнім моніторингом. *Об'єктом освітнього моніторингу є динаміка змін в освітній системі. Предметом — діяльність (функціо-*

**Галина
СЛЬНИКОВА**

Професор кафедри менеджменту освіти ЦІППО АПН України, кандидат педагогічних наук

Директор школи, дітяю, гімназії № 12003

нування) суб'єктів освітньої системи як основа й розвитку. Метою освітнього моніторингу є спрямування розвитку освітньої системи на бажаний результат.

Освітній моніторинг має : інформаційну, діагностичну, адаптаційну та коригуючу функції і здійснюється у три етапи:

1. вироблення інформації про стан керованого об'єкту на "вході";
2. поточна діагностика та спрямування процесу на заданий результат;
3. вироблення інформації про стан керованого об'єкту на "виході". Особливістю моніторингу, є перетворення його інформаційної бази, яке заключається в тому, що "вихідна" інформація, яка отримана після завершення певного процесу, стає "вхідною" для нового процесу, більш високого рівня організації. Кожна "порція" інформації є підставою для вибору певних засобів взаємоприсотування дій суб'єктів процесу, що відслідковується, і відповідної додаткової інформації для поточного скеровування цього процесу на запланований результат.

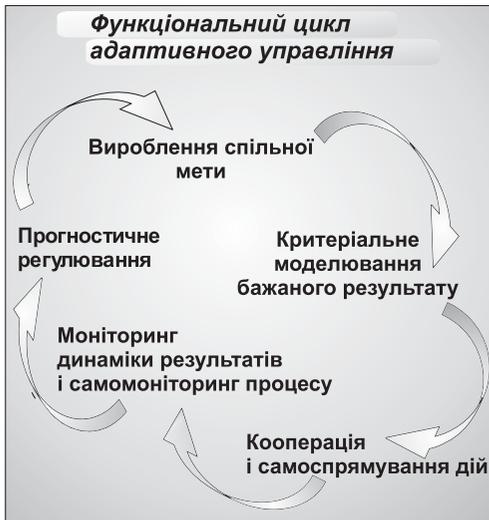
Освітній моніторинг має свою специфіку: він покликаний не тільки надавати інформацію про стан освітньої системи, але й включати меха-

нізми поточного регулювання. При цьому не тільки відстежується динаміка змін в освітніх процесах, але й, враховуючи можливість виникнення ситуацій випадковості та ймовірності і не допускаючи регресивних перетворень, підтримується розвиток цих процесів у межах заданих параметрів. Таким чином, освітній моніторинг спрямований на виявлення та регуляцію деструктивних впливів зовнішніх і внутрішніх факторів освітньої системи і націлений на досягнення бажаних результатів її розвитку.

Виходячи з викладеного вище, зазначимо, що *моніторинг* – це *інформаційно-регулятивний супровід розвитку системи*. Особливістю освітнього процесу є спрямований розвиток людини. Тому, на наш погляд, для освітнього моніторингу буде вірним твердження, що це векторне відслідкування динаміки розвитку суб'єктів діяльності освітньої системи. Для такого відслідкування створюється комплекс інформуючих і діагностуючих заходів з поточним регулюванням розвитку системи у відповідності з розробленою моделлю бажаного результату.

Якщо освітньою системою є загальноосвітній навчальний заклад, то суб'єктами її діяльності будуть: учні, вчителі, батьки, адміністрація школи, громадськість, – всі, хто причетний до навчально-виховного процесу. Розвиток кожного суб'єкту діяльності сприятиме розвитку загальноосвітнього навчального закладу, і, як кінцевий результат, позитивного розвитку учнів. Саме тому в управлінській діяльності керівника школи важливе місце посідають процеси відслідкування і спрямування, а також забезпечення умов для самоспрямування розвитку всіх суб'єктів діяльності загальноосвітнього навчального закладу, в тому числі особистого розвитку.

Таким чином, здійснення моніторингових процедур передбачає залу-

чення людини до управління своєю діяльністю через розвиток процесів самоаналізу та саморегулювання.

Центральною ланкою у здійсненні освітнього моніторингу є створення нормативної моделі об'єкту оцінюван-

ня (стандарту, еталону або норми-зразка). Стандарт, еталон або норма-зразок – це модельне уявлення ідеалу об'єкту, де зібрані всі унормовані вимоги до його цілей, завдань, структури діяльності, продукту цієї діяльності

Базова кваліметрична модель діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу.

<i>N</i> <i>п/п</i>	Фактор діяльності – (Ф)	Вагомість фактору – (М)	Змістові критерії діяльності	Вагомість критерієв – (р)	Коефіцієнт проявлення критерію – (К)
1.	<i>Безперервна Освіта</i> БО – Ф₁ $\Phi_1 = M_1(p_1K_1 + p_2K_2 + p_3K_3 + p_4K_4)$	$M_1 = 0,24$	1.1. Кваліфікаційні вимоги 1.2. Поповнення фахових знань з управління ЗНЗ 1.3. Розвиток фахових умінь з управління ЗНЗ 1.4. Рівень фахової культури	$p_1 = 0,30$ $p_2 = 0,25$ $p_3 = 0,25$ $p_4 = 0,25$	$K_1 =$ $K_2 =$ $K_3 =$ $K_4 =$
2.	<i>Особистісні якості керівника</i> ОЯК – Ф₂ $\Phi_2 = M_2(p_5K_5 + p_6K_6 + p_7K_7)$	$M_2 = 0,22$	2.1. Комунікативні здібності 2.2. Організаторські здібності 2.3. Особистісні якості	$p_5 = 0,33$ $p_6 = 0,35$ $p_7 = 0,32$	$K_5 =$ $K_6 =$ $K_7 =$
3.	<i>Посадові обов'язки</i> ПО – Ф₃ $\Phi_3 = M_3(p_8K_8 + p_9K_9 + p_{10}K_{10} + p_{11}K_{11})$	$M_3 = 0,23$	3.1. Знання та використання законодавчо-нормативних актів про освіту 3.2. Реалізація держаної політики освітянської галузі в роботі ЗНЗ 3.3. Здійснення системного підходу до управління на високому рівні фахової компетенції 3.4. Рівень реалізації управлінських функцій	$p_8 = 0,2$ $p_9 = 0,2$ $p_{10} = 0,2$ $p_{11} = 0,4$	$K_8 =$ $K_9 =$ $K_{10} =$ $K_{11} =$
4.	<i>Забезпечення соціального розвитку ЗНЗ</i> ЗСР – Ф₄ $\Phi_4 = M_4(p_{12}K_{12} + p_{13}K_{13} + p_{14}K_{14})$	$M_4 = 0,16$	4.1. Запровадження соціальних інновацій в роботу ЗНЗ 4.2. Розвиток організаційної культури ЗНЗ 4.3. Забезпечення і підтримка позитивного психологічного клімату у ЗНЗ	$p_{12} = 0,31$ $p_{13} = 0,36$ $p_{14} = 0,33$	$K_{12} =$ $K_{13} =$ $K_{14} =$
5.	<i>Розвиток соціальної активності керівника</i> РСАК – Ф₄ $\Phi_5 = M_5(p_{15}K_{15} + p_{16}K_{16} + p_{17}K_{17} + p_{18}K_{18})$	$M_5 = 0,15$	5.1. Особиста участь у професійних конкурсах 5.2. Виступи з питань управління ЗНЗ через засоби масової інформації, в т.ч. участь у педагогічних ярмарках 5.3. Представлення ЗНЗ на конференціях, нарадах, у державних органах управління ЗСО 5.4. Робота з громадськістю, формування позитивної громадської думки щодо діяльності ЗНЗ	$p_{15} = 0,22$ $p_{16} = 0,27$ $p_{17} = 0,26$ $p_{18} = 0,25$	$K_{15} =$ $K_{16} =$ $K_{17} =$ $K_{18} =$

тощо. Для вимірювання у моніторингових процедурах використовується кваліметричний метод. Він передбачає кількісний опис якості предметів або процесів і дає кількісну оцінку якості. Норма-зразок об'єкту з якісно-кількісними характеристиками, які дають змогу в математизованій формі відбити ступінь реального розвитку цього об'єкту, утворюють його кваліметричний еталон, або стандарт. Враховуючи те, що людська діяльність не може бути жорстко стандартизованою, ми будемо говорити не про стандарти, а про моделі діяльності. Загальновідомо, що природна діяльність людини є багатофакторною і різноспрямованою. Вона може змінюватися за складністю, структурою, напрямком, зусиллями тощо в залежності від умов і обставин, в котрих вона здійснюється. Тому доцільно говорити про варіативну модель діяльності суб'єктів управління будь-якими процесами, в тому числі освітніми. Основу створення варіативних моделей діяльності складає моделювання її структури як частковий випадок відомого в науці факторно-критеріального моделювання соціальних процесів. Ми пропонуємо такий порядок дій при факторно-критеріальному моделюванні в освітніх системах:

Визначення місії суб'єкта освітньої діяльності. Це його (суб'єкта) глобальна мета, загальне призначення, що ґрунтує його загальну цільову функцію.

Декомпозиція глобальної мети на основні компоненти (напрямки професійної, посадової, функціональної, соціальної діяльності тощо).

Визначення змістових компонентів виділених напрямків діяльності.

Встановлення вимог до здійснення кожного змістового компоненту та кожного напрямку діяльності.

Визначення вагомості кожної складової факторно-критеріальної моделі.

Визначаючи глобальну мету діяль-

ності суб'єкту освітньої системи, ми усвідомлюємо його основну цільову функцію, яка має інтегративний характер і є системоутворюючою для всіх напрямків і компонентів діяльності цього суб'єкту. Декомпозуючи глобальну мету, ми визначаємо основні фактори діяльності. Виділяючи зміст кожного напрямку діяльності, ми визначаємо змістові критерії цієї діяльності. Встановлення вимог до здійснення діяльності і вагомості кожної її складової забезпечує модель кваліметричним апаратом вимірювання, який будується на основних принципах кваліметрії. Вагомість факторів відповідає ранжуванню їх пріоритетності у межах одиниці. Кваліметричні оцінки визначаються шляхом порівняння результатів вимірювання якості діяльності з її еталоном. Комплексна оцінка складає середньовиважену арифметичну залежність вигляд: $K_{заг} = M_1 K_1 + M_2 K_2 + M_3 K_3 + \dots + M_n K_n$, де M_1, M_2, \dots, M_n – вагомість факторів у частках одиниці; K_1, K_2, \dots, K_n – ступінь проявлення критерію у діяльності, яка оцінюється. Таким чином, методичним інструментарієм освітнього моніторингу є кваліметричні варіативні моделі, які дозволяють заміряти якість різних напрямків діяльності суб'єкта в межах одиниці (див. таблицю на с.99).

Комплексна оцінка діяльності керівника ЗНЗ (загальноосвітнього навчального закладу) дорівнює:

$$\Phi_{заг} = \Phi_1 + \Phi_2 + \Phi_3 + \Phi_4 + \Phi_5,$$

якщо загальна сума балів у таких межах:

0,5 – рівень діяльності керівника критичний;

0,5 – 0,75 – рівень діяльності керівника відповідає нормі (допустимий);

0,75 – 1,0 – рівень діяльності керівника оптимальний (режим саморозвитку).

Ця модель пропонується для оцінки діяльності керівника загальноос-

вітнього навчального закладу (ЗНЗ). Вона створена на основі діючих нормативів і може використовуватися як для поточного моніторингу з боку самого керівника, так і для зовнішнього моніторингу з боку вищестоящих управлінських структур. (Модель розроблена разом з А.А. Петренком).

Особливістю цієї моделі є те, що для оцінки кожного фактору розроблені спеціальні картки, які розкривають кожний критерій цього фактору і можуть доповнюватися або коригуватися, враховуючи місцеві умови та реагуючи на зміни обставин, а у зв'язку з цим і появою нових вимог. Можливість адаптації моделі на "кожного керівника" забезпечує її варіативність. Це досягається шляхом включення нормативних вимог місцевих органів управління до діяльності керівника школи у відповідні пункти оцінних карток. Позитивним є також те, що кожний критерій виділяється на основі нормативного документу, що потребує удосконалення нормативної основи діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу на місцях.

Розглянемо деякі можливості використання моніторингових процедур для саморегулювання управлінської діяльності, для "вирівнювання" управління загальноосвітніми навчальними закладами у районі (регіоні) та для атестації керівника школи.

У процесі самомоніторингу керівник загальноосвітнього навчального закладу проводить співставлення своєї діяльності з нормативними вимогами до нього, які "закладені" в оцінних картках, і визначає ступінь проявлення цих вимог у своїй діяльності. Наприклад, з п'яти вимог він продуктивно виконує три. Тоді ступінь проявлення дорівнюватиме $3 : 5 = 0,75$. Отже у цьому випадку $K=0,75$. Так само проводиться оцінка діяльності за всіма критеріями. При цьому керівник отримує

інформацію про резерви покращення своєї управлінської діяльності і проводить її поточне коригування. Це допомагає "включити" механізми рефлексії, що підвищує вимогливість до себе і формує критичне ставлення до своїх успіхів, а все разом сприяє професійному саморозвитку керівника.

У роботі районних (міських) органів освіти модель доцільно використовувати для співставлення якості управління загальноосвітнім навчальним закладом з боку керівників різних шкіл району (міста). **При цьому можна диференціювати потоки інформації за такими даними:**

Управлінська діяльність "молодих" директорів шкіл (ті, які працюють на цій посаді до 3-х років);

Управлінська діяльність директорів гімназій, ліцеїв, комплексів, ін.;

Фактори, за якими отримані найкращі показники управлінської діяльності серед директорів усіх шкіл району (міста);

Фактори, які вказують на резерви розвитку професійної діяльності всіх директорів шкіл району (міста) або окремих директорів;

Критерії діяльності, які вимагають регулювання нормативної бази управління загальноосвітнім навчальним закладом з боку місцевих органів загальної середньої освіти;

Визначення найбільш сильних боків роботи окремих директорів шкіл району (міста) для організації обміну управлінським досвідом.

Цей список можна продовжувати, оскільки інформація, яка отримується в процесі моніторингу, може "фільтруватися" за будь-яким напрямком в залежності від конкретної потреби. На основі аналізу цієї інформації можна проводити індивідуальний або груповий консалтинг (управлінське консультування), можна організувати роботу управлінських майстерень, де готувати резерв керів-

Інтернет для закладів освіти

Компанія "УкрСат" безкоштовно надає закладам освіти:

адресу електронної пошти;

розміщення web-сторінок на сайті

<http://edu.ukrsat.com;>

доступ до мережі Internet.

Співробітники компанії виконують роботи щодо підключення закладів освіти до мережі Internet, проводять навчання та надають консультації з питань роботи в Internet.

Додаткова інформація:
04070, м. Київ-70,
вул. Борисоглібська, 12

тел.: (044) 238-2555,
238-2565, 238-2565.

E-mail: sales@ukrsat.com
www.ukrsat.com
<http://edu.ukrsat.com>

ників шкіл або стажувати молодих директорів. Співставляючи рівень діяльності різних керівників за різними факторами можна "вирівнювати" управління загальноосвітніми навчальними закладами в районі (місті). В цілому, здійснення зовнішнього моніторингу з боку районних (міських) органів управління загальною середньою освітою спрямовує діяльність рай(міськ)ВО не на жорсткий контроль, а на допомогу керівнику і координацію управління загальноосвітніми закладами в районі.

Деякі думки про атестацію керівника школи. У Законі України "Про загальну середню освіту" наголошується на тому, що керівник загальноосвітнього навчального закладу повинен мати спеціальну професійну підготовку з управління закладом освіти. Будь-яка професійна підготовка з часом застаріває і потребує оновлення. Крім того, професійні знання та уміння первинно засвоюються неоднаково. Тому на кожному робочому місці проводиться періодична оцінка діяльності працівника для наступного поповнення знань або подальшого просування по службі. Оцінка є функціональною складовою кадрового менеджменту. Отже, якщо ми хочемо мати справжнього професіонала-управлінця в особі керівника школи, необхідно вводити його періодичну оцінку – атестацію. Мініс-

терство освіти і науки України видало проект Положення про атестацію керівних працівників загальноосвітніх навчальних закладів. Цей проект обговорювався на рівні наукових, методичних служб Міністерства та практиків, але доробка і впровадження цього документу за якихось причин затримується.

Ще раз висловлюючи думку про доцільність введення атестації директора школи, відмітимо, що **подана кваліметрична модель діяльності керівника ЗНЗ може скласти основу атестації.** Для цього на державному рівні розробляється шкала, у межах якої виділяються категорії керівника. Наприклад, якщо загальна оцінка директора у межах від **0,5** до **0,65**, йому присвоюється *категорія "керівник"*; якщо у межах від **0,65** до **0,8** – *"керівник першої категорії"*; якщо у межах від **0,8** до **1,0** – *"керівник вищої категорії"*. Присвоєння останньої категорії доцільно при обов'язковому освітньому рівні – "магістр" за спеціальністю 8.000009 – управління навчальними закладами.

Таким чином, *освітній моніторинг* з використанням даної моделі відслідковує і *спрямовує діяльність керівника* загальноосвітнього навчального закладу *на результат, який поєднує можливості керівника з вимогами до нього і відповідає державній політиці в галузі загальної середньої освіти.*

ОСОБИСТІСНО ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У ПІДВИЩЕННІ КВАЛІФІКАЦІЇ ПЕДАГОГІВ

Управління
школою

В статті аналізується особистісно орієнтований підхід у підвищенні кваліфікації педагогічних кадрів, що будується за рефлексивно-творчою методологією.

Пріоритетним напрямом у підвищенні кваліфікації педагогічних працівників є перепідготовка освітян до переходу на особистісно орієнтовані технології навчання і виховання. В основі оновлення системи освіти покладено такі ідеї, як самовизначення, самонавчання, самовиховання дитини, гуманістичні відносини та спільна життєдіяльність учнів і вчителя, єдність індивідуальної та колективістської спрямованості, пошук і творчість учнів та педагогів.

Ідеалом освіти стає людина різнобічного розвитку, людина, яка у згоді співіснує з іншими, освічена, сильна, здатна до зміни свого і перетворення суспільного життя, визнає пріоритет духовних цінностей.

Особистісно орієнтований підхід в підвищенні професійної майстерності педагогів полягає в тому, що педагог оволодіває знаннями тоді, коли він бачить доцільність цих знань для своєї професії.

Значне місце в навчальній діяльності підвищення кваліфікації займають тренінги, ігри, практикуми, дискусії, виконання індивідуальних і групових завдань, організація колектив-

ної мислительської діяльності, рефлексії.

Особистісно орієнтований підхід в освіті потребує володіння вмінням займати рефлексивну позицію, тобто вміти дивитись на себе і свою діяльність як би зі сторони — очима інших людей. Ставлячи себе в рефлексивну позицію, викладач створює умоглядний зворотній зв'язок зі слухачами, а це підвищує адекватність педагогічного спілкування (див. схему на С.105).

Якщо педагог володіє рефлексивним мисленням, то навчить і своїх вихованців дивитись на себе зі сторони, прислухатися до себе, пізнавати себе, активно використовувати рефлексію у навчально-виховному процесі.

Комплекс психолого-педагогічних технологій, що будується за рефлексивно-творчою методологією, забезпечує особистісне зростання педагогів у процесі освітньої діяльності.

У підвищенні кваліфікації педагогічних кадрів створюються такі розвивальні ситуації, які дозволяють учасникам навчального процесу познайомитися з

**Лідія
НІКОЛЕНКО**

Старший викладач кафедри теорії і методики післядипломної педагогічної освіти ЦППО АПН України, кандидат педагогічних наук.

Директор школи, дитячої гімназії № 12003

групою слухачів, пізнати себе та інших, вміти вивчати індивідуальні особливості, які допомагають педагогам любити й поважати себе та своїх колег, які дають змогу слухачам шукати в самих собі мобілізуючих факторів для виходу зі складних ситуацій, формують адекватну самооцінку і впевненість в собі, позбавляють від різних “комплексів”, сприяють самопізнанню, самодіагностуванню, саморозвитку, перетворенню знань в особистісно значимі знання.

Наведемо кілька вправ, що залучають слухачів до інтелектуальної роботи - розв'язування проблем, випадки з практики, ділові та рольові ігри, обговорення. *Цікаво проходить самопрезентація – техніка подачі самого себе.* Самопрезентація найкраще виходить у тих педагогів, які мають відповідні здібності, комунікабельність, емпатичність, рефлексивність і самоволодіння.

Допомагає самопрезентації вправа “*Власне ім'я*”, що сприяє зосередженню уваги на імені слухача, адже ім'я – символ особистості, утвердження її ім'я – це стан, який відчуваемо у вигляді позитивних емоцій. Слухачі на перші букви свого імені записують свої позитивні риси характеру. Після виконання таких вправ педагоги можуть бачити один в одному реальних людей з їхніми проблемами, бажаннями, минулим і теперішнім. Адже, довіряючи один одному, вони можуть вільно ділитися своїми думками і розповідати про себе.

Підвищенню ефективності навчального процесу сприяють методи діагностування, тестування, активні методи навчання – тренінги, метод наукового штурму, метод вирішення проблемних ситуацій, метод тестового самоконтролю, метод практичних завдань.

Таким чином, *становлення педагогічної майстерності проходить успішно, якщо зміст і методи навчання орієнтовані на розвиток рефлексивних позицій педагога, основаних на самосвідомості та самовизначенні в професійній діяльності.*

Завдяки рефлексивним вправам, тренінгам, дискусіям формуються

здібності, необхідні освітянам для реалізації професійного самовизначення, забезпечують усвідомлення і звільнення від стереотипів непродуктивного досвіду навчання і виховання.

Самопізнання ефективніше тоді, коли в навчальному процесі використовуються особистісно-орієнтовані ситуації, сучасні психологічні технології, які допомагають адекватно оцінювати себе, сприяють виробленню впевненості в собі, набутті здатності здійснювати вибір, виховувати новий тип мислення.

Як відомо, лише 15% успіху керівника залежить від професійних якостей, а решта – від його умінь працювати з людьми, персоніфіковане спілкування, безоціночні стосунки та підтримки саморозвитку колег. Особливо цінними якостями педагогів є самостійність, дисциплінованість, відповідальність, ініціативність, працьовитість, системність дій, їх результативність. *Керівник не повинен критикувати підлеглих, адже, відомо: ніщо так не вбиває людську гідність як критика зі сторони керівництва. Критика нікому не приносить користь. Вона ставить людину в позицію оборони і лише стимулює пошуки оправдуватись.*

Отже, завданням підвищення кваліфікації – навчання керівників бачити в людині кращі риси. Для цього необхідно виховувати позитивне мислення щодо себе, інших, освіти.

Такому світосприйняттю допомагає вправа: “Як поліпшити своє життя”. Ральф Улдо Емерсон говорив, що кожна людина, яка зустрічалась йому, в якомусь відношенні була кращою за нього, і цьому можна навчитись у цієї людини. Але більшість педагогів не поспішають погодитись з цим міркуванням.

Щоб виробити *доброзичливе ставлення до праці*, проводяться практичні заняття, які допомагають слухачу помітити позитивне в роботі того чи іншого вчителя, методиста, керівника, цілому закладу, вміти визнати чиясь перевагу, або просто робити “компліменти” один одному. *Адже лише обмежена людина думає, що вона є ета-*

Порівняльна характеристика традиційного і особистісно орієнтованого навчання

Етапи навчально-го процесу	Авторитарно-дисциплінарне навчання (Традиційна система навчання)	Особистісно орієнтоване навчання
Мета	Всебічний і гармонійний розвиток підростаючого покоління.	Загальна середня освіта має створити оптимальні умови для розвитку особистості як суб'єкта діяльності і суспільних відносин.
Завдання	Особистість розумілась як типове явище, усереднений варіант як продукт навчальних впливів. Визнавалось навчання як головне джерело розвитку особистості. Формувалась особистість з попередньо заданими якостями за певним зразком. Розумівся розвиток дитини як збільшення кількості знань, умінь і навичок, збільшення їх об'єму, ускладнення змісту і оволодіння соціально значущими еталонами у вигляді понять, ідеалів, зразків поведінки.	Основа реалізації цілей – багатокомпонентний зміст, формування особистості учня, розвиток його здібностей і обдарувань, наукового світогляду. Визнання індивідуальної самобутності, самоцінності кожної дитини, її розвитку не як колективного суб'єкта, а перш за все як індивіда, наділеним своїм неповторним досвідом.
Зміст	Одноманітні уніфіковані програми, навчальний план єдиний, підручники для всіх учнів однакові, школа уніфікована.	Функціонування різних типів навчальних закладів (ліцей, гімназії, школа мислення, школа добра, краси, школа родини і т.д.). <i>Новий зміст наповнення:</i> - любов до рідного краю і відкритість до сприйняття культурного світу; - освоєння духовних цінностей людства: гуманізму, свободи, справедливості, толерантності, культури миру, національного примирення, збереження природи.
Провідні принципи	Навчання велось здебільшого через колектив. Орієнтація на середнього учня. Затеротизованість навчання.	Індивідуалізація навчання. Максимальне наближення навчального матеріалу до реального життя. Принцип спіралевидної будови навчального матеріалу (дозволяє повертатись до раніше вивченого). Принцип постійної самооцінки учнями власної навчальної діяльності. Принцип реалізації цілісного навчально-виховного процесу.
Методи	Репродуктивні (пояснення, розповідь, бесіда)	Продуктивні (евристичні, дослідницькі).
Вектор розвитку особистості	Відбувається від навчання до учіння.	Навпаки, від учіння до визначення педагогічних впливів, що сприяють подальшому розвитку.
Спосіб спілкування	Повчання, вимога, роз'яснення, погроза, нотація, заборона, заохочення, покарання, схвалення. Дитину можна принизити.	Звернення до самосвідомості зростаючої особистості. Задіяння механізмів рефлексії, саморегуляції, совісті.
Тактика спілкування	Дорослий над дитиною. Переважають диктат, логіка. Існують дві несумісні логіки: педагог та учень.	Дорослий разом з дитиною. Він прагне "стати" на її місце, зрозуміти її позицію, співробітничать з нею. Виробляється єдина логіка.
Позиція педагога	Реалізує формальні настанови. Орієнтується на знеособлені циркуляри.	Орієнтується на конкретну особистість (вік, стать, типологію, індивідуальні, біографічні можливості, прагнення та реальну життєву ситуацію).
Учень	Особистість як засіб. Об'єкт навчання. Соціально-пасивний виконавець вимог учителя.	Особистість виступає як ціль освіти. Суб'єкт навчання. Рівноправний партнер учителя в нагромадженні і поширенні культурного досвіду.
Учитель	Трансформатор наукового знання. Переважає монологічна діяльність учителя.	Професіонал у галузі освіти, який уміє організувати навчання одночасно на різних рівнях складності, виконує ряд соціальних ролей, організатор, консультант, рецензент, вихователь.
Контроль	5-бальна система. Поточний, підсумковий контроль. Контролюються знання, уміння, навички.	12-бальна система. <i>Контролюються:</i> • знання; • досвід умінь; • досвід творчості; • досвід емоційно-ціннісного ставлення до навколишнього світу
Результати	Формалізовані взаємини. Відчуження дитини від дорослого, боязнь помилки. Негативне емоційне напруження. Залежність дитини від настанов та приписувань дорослого. Неврози. Звичка жити за подвійними стандартами.	Відкритість стосунків. Довіра один одному. Самостійність дитини, її звільнення від страху перед помилкою. Розкріпачення поведінки. Розвиток творчих здібностей. Конструктивна життєва позиція. Духовно-душевний розвиток особистості.

лоном розуму, моралі, досконалості. Найперше, людина повинна звільнитися від негативних думок про себе, полюбити себе і схвалювати свої вчинки, дії, адже **самосхвалення і самоприйняття** — це ключ до позитивних змін у житті.

За твердженням психологів *регулятором людської поведінки* в звичайних умовах є *психологічні установки*. Діагностування слухачів дає змогу відбирати ті навчальні проблеми, які вказують на протилежність установок слухачів і викладачів.

У процесі навчальної діяльності слухачів переконуємо відмовитися від низки попередніх поглядів і внутрішньо погодитись з іншою думкою, тобто визнати правоту цієї думки перед самим собою. Для цього необхідно показати не тільки об'ек-

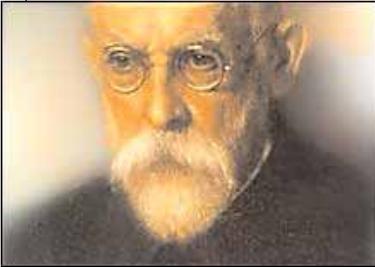
тивну цінність нового, але й суб'єктивну, тобто досягти не тільки розуміння, але й прийняття включення слухачами цього нового у власну систему ціннісних орієнтацій.

Цьому сприяють лекції-дискусії, "круглі столи", візні практичні заняття. Так, наприклад, надається можливість слухачам самостійно порівнювати дві системи освіти: авторитарно-дисциплінарну та особистісно-орієнтовану — слухачі самі приходять до висновку, яка система має переваги на сучасному етапі розвитку. В результаті проблемно-пошукової діяльності слухачів одержуємо порівняльну характеристику двох систем освіти.

Отже, слухачі самі дійшли висновку, що смислом і ціллю освіти є людина у постійному розвитку. Завдання в освіті, пов'язані з формуванням таких якостей, які дозволяють молоді самореалізуватися. Кінцевий результат в особистісно-орієнтованій освіті — внутрішній стан людини на рівні потреби пізнавати нове, здобувати знання, виробляти матеріальні, духовні цінності, допомагати бути добротворцем.

Як бачимо, саме особистісний досвід є психологічною основою самореалізації учня на уроці. Вчитель здійснює функцію проектування процесу інтелектуального розвитку особистості, розробляє індивідуальну стратегію учіння, сприяє формуванню в учнів компетенції, ініціативності, творчості, унікальності, розумових здібностей.

ПРЕМІЇ ІМЕНІ ВЕРНАДСЬКОГО — ОСВІТЯНАМ

У середу, 26 березня, у Києві відбулася церемонія вручення премії імені Володимира Вернадського за видатний інтелектуальний внесок в соціально-економічний і духовний розвиток України.

На церемонії, яка відбулася в Національній філармонії, премії були вручені, зокрема, академікам Національної академії наук України Петру Толочко, Миколі Шкілю, Мирославу Поповичу і Борису Малиновському.

Премії заснував фонд інтелектуального співробітництва "Україна - 21-ше століття".

Розмір премії ім. Володимира Вернадського становить 10 тис. грн., щомісячна довічна стипендія - 200 грн.

На церемонії вручення були присутні голова Верховної Ради України Володимир Литвін і посол Росії в Україні Віктор Черномірдин.

Корреспондент.net

НОТАТКИ ДИРЕКТОРА: ПРО НАБОЛІЛЕ

Управління
школою

ПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТ- НІСТЬ КЕРІВНИКА

Сучасні проблеми потребують і сучасних методів розв'язання, тому якість роботи керівника школи визначається не віком, і не досвідом, а ступенем ініціативності, самостійності та адекватності рішень реаліям життя.

Головним в управлінні навчально-виховним процесом я вважаю педагогічну компетентність – глибокі знання основ розвитку школи та професійну грамотність учителя.

ШКОЛОЮ ТРЕБА УПРАВ- ЛЯТИ, А НЕ КЕРУВАТИ

Навколо цих двох аспектів я розвиваю інші підсистеми, які сприяють успішному управлінню навчальним закладом. Давно усвідомив, що школою треба не керувати, а управляти. Дуже скрупульозно готую першу серпневу педагогічну раду. На підставі рішення цього колегіального органу готую перший організаційний наказ про чіткий розподіл функціональних обов'язків в адміністрації школи. Одночасно доводжу до відома розподіл громадських доручень між учителями.

Першу педагогічну раду і проект першого наказу на новий навчальний рік готую особисто – щороку починаю 31 травня і закінчую до 10 серпня.

В школі відлагоджено систему планування всього навчально-виховного процесу. Річний план школи – з 1 вересня по 29 серпня –

доводиться до кожного вчителя; на серпневій педагогічній раді колеги затверджують його як основний програмний документ. Він у нас дієвий. Адміністрація школи аналізує його кожного понеділка. Раз у квартал хід виконання плану розглядається на розширеній виробничій нараді вчителів.

На базі річного плану проводиться планування всіх ділянок роботи школи. Щоб не допустити перевантаженості учнів і вчителів, усі плани погоджуються із заступником директора школи.

ЖИТТЄВЕ КРЕДО КЕРІВ- НИКА

Моє життєве кредо: “Себе оцінити, себе зупинити, для всіх справедливості одну зберегти. Якщо ти не здатен інших любити, ніколи ніхто не полюбить тебе”.

Розумію, що “добро – карається”, що “добрий – дурному брат”, але без добра, доброти – не можна. Не люблячи кожного члена колективу, не враховуючи характеру кожного свого підлеглого, не створити хорошого морально-психологічного клімату в колективі.

Тому до становлення особистості кожного вчителя – постійна увага, до особистості кожного вихованця – незмінна повага. Я зрозумів одне: ремісником у школі бути не можна; в педагогічній майстерності все більше шанується людяність.

**Богдан
ШЕЛІГА**

Директор
Козівської
середньої
загальноосвітньої
школи № 2
Тернопільської
області

Директор школи, ліцею, гімназії № 12003

**Девізи початку
робочого дня**

“Освіта не задля освіти, а заради людини”, – так думаю я, так вважають мої колеги-вчителі. Впевнений, що управління школою починається з подвір'я навчального закладу. Девіз педагогів: “Кожен день починаємо з радістю, закінчуємо – миром”. Девіз учнів: “Ми вчимося не для школи, а для себе, для життя”. Ці гасла зустрічають кожного, хто входить до школи.

**Що найбільше
цікавить батьків
у роботі
школи?**

Абсолютно переконаний: *тих, хто віддає дитину в школу, цікавлять не лише знання педагога, а і його ставлення до дітей.*

Слід не тільки поважати вихованця, важливо вбачати у ньому хазяїна завтрашнього дня. На зауваження Фелікса Крола (у праці “Вимагати, а не балувати”) – “якість освіти може стати нижчою, якщо не буде вимогливості і дисципліни, якщо говоримо лише про теплі взаємини між учителем і учнями” – Міністр освіти і науки Василь Григорович Кремень відповів: “Нам потрібні і якість освіти, і дисципліна, і співпраця, тобто культурна вимогливість”.

**Головний критерій
роботи
вчителя**

Орієнтація особистості учня на розкриття природних здібностей, розвиток інтелекту та формування духовності – ось головний критерій роботи вчителя. Це і є педагогіка співробітництва, а вона можлива лише у співпраці вільних людей – учня та вчителя. Відомий педагог Дистервег говорить: “Намагайтеся викликати інтерес до навчання всією своєю особистістю”.

Слід змінити позицію “учитель-учень” плюс “предмет-знання” на позицію *“співпраця-створчість”* плюс *“індивідуальна освіта на основі зацікавленості”*.

Типовим завданням в управлінні школою є підвищення професійної майстерності кожного педагогічного працівника. Високий інтелект, розумний консерватизм, розуміння дитячої психології – ось що потрібно сучасному вчителю, адже за будь-яких реформ в освіті основною фігурою в школі був і буде вчитель – навіть комп'ютеризації не відбудеться, якщо учня не навчить педагог.

**Прийом учнів у
перший клас**

Визначальним у роботі педагогічного колективу є прийом учнів у перший клас, коли розпочинається педагогізація батьків – “Перший раз у перший клас прийшли батьки”. Психолог школи проводить з ними навчальні заняття, досконало опрацьовує “Дитячі заповіді для мам, тат, бабусь та діусів”, а 1 вересня разом із дітьми, учнями перших класів, вручає “Пам'ятки батькам першокласника”.

В Японії учень не вступить у перший клас, якщо не проспівує дванадцять японських пісень. У Польщі символом знання слугує вірш Белзи:

*“Хто ти такий – поляк малий,
який знак твій – орел білий,
де ти мешкаєш – між своїми...
... Хто ти для неї (держави) – вдячне дитя,
що ти їй винен – віддати життя”.*

Пропоную: при прийомі в перший клас діти обов'язково повинні знати й співати гімн “Ще не вмерла Україна”, 2-3 молитви та вірш В.Сосюри “Любіть Україну”.

Шлях до громадсько-державної форми управління навчальним закладом

Запровадження такої управлінської системи, коли дієво працюють рада школи, батьківський комітет і піклувальна рада, дає нам право вважати, що ми вибрали правильний шлях – шлях, який веде до *громадсько-державної* форми управління навчальним закладом.

Дуже важливо організувати, залучити кожного вчителя до методичної, науково-пошукової роботи. В нашій школі під керівництвом заступника директора школи на високому рівні працює методичний кабінет, який має свій підрозділ у корпусі початкової ланки. При кабінеті створено творчу групу вчителів. Вона постійно в пошуку, в дії. Це і підготовка та проведення предметних тижнів, і участь у роботі педагогічних рад у формі творчих диспутів, круглих столів.

На педагогічні ради запрошуємо працівників районного методичного кабінету, працівників педінституту ім. В.Гнатюка, Інституту післядипломної освіти. Проте методична робота в школі була б не дієюю, коли б ми не забезпечили шкільний методичний кабінет усією фаховою літературою видавництва “Шкільний світ” та “Педагогічна преса”.

У школі створено умови для плідної праці та відпочинку вчителя:

- працює кімната педагога, де можна випити чаю, з’їсти бутерброд;
- систематично надається відповідна професійна інформація;
- підтримується здоровий психологічний клімат;
- відлагоджено систему моральних заохочень усіх працівників школи (занесення подяк у трудові книжки, вручення грамот на лінійках і зборах колективу).

Враховуючи стан здоров’я наших вихованців, а також пропозиції віце-президента АПН Олександри Яківни Савченко – “треба повернути в школи проведення на якісно новому рівні єдиного рухового режиму, фізичних вправ з музичним супроводом” – плануємо вже цього року організувати рухову діяльність на перервах по зняттю перевантаженості учнів.

Ми удосконалили систему роботи з охорони праці та виконання вимог правил безпеки. Весь контроль за охороною праці та дотриманням техніки безпеки в школі здійснюємо через адміністративно-громадський контроль, який включає 4 ступені:

I – щоденний; його здійснюють усі вчителі та працівники школи.

II – здійснюється раз у два тижні завідувачами шкільними навчальними кабінетами, майстернями.

III – здійснюється раз у три місяці заступниками директора школи згідно зі своїми функціональними обов’язками.

IV – здійснюється один раз у півріччя директором школи.

Кожної другої середи в школі проходить “День охорони праці”. Результати адміністративно-громадського контролю фіксуються у спеціальному журналі.

Важливим залишається контроль за навчально-виховним процесом. Керівники повинні бути організаторами шкільного виробництва, фахівцями управлінської справи.

Не шукати недоліків, а помічати в роботі вчителя цікаві новинки, оригінальні прийоми – контроль має бути гнучким, моніторним. Слід уникати жорстокого контролю та обов’язкового покарання підлеглих.

Керівник школи повинен наперед прогнозувати помилку педагога, наперед консультувати, створити умови, щоб вчитель не помилявся: “Хто хоче зрушити світ, той нехай почне із себе” (Сократ).

Науково-пошукова робота, методичний кабінет, умови для відпочинку

Здоров’я дітей: роль внутрішнього контролю

Директор-вчитель: контроль

ВАШІ ЗАПИТАННЯ — ВІДПОВІДІ МОНУ

Ексклюзив

Чи можна в середній загальноосвітній школі навчати дітей-першокласників окремою групою у складі 5 учнів за індивідуальною формою навчання, якщо це діти з підвищеною втомлюваністю? Чи можна таке навчання вважати платною освітньою послугою, яку надає навчальний заклад?

(Машковська Л.Є., м. Севастополь)

Ведуча рубрики

**Людмила
БОГДАНОВА**

Начальник відділу прогнозування та нормативного забезпечення департаменту розвитку загальної середньої, дошкільної та позашкільної освіти Міністерства освіти і науки України.

Право учнів на індивідуальну форму навчання врегульоване Положенням про індивідуальну форму навчання в загальноосвітніх навчальних закладах, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки від 20.12.02 № 732 та зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 08.01.03 за № 9/7330, згідно з п.1.7 якого *таке право мають учні, які:* а) за станом здоров'я не можуть відвідувати навчальний заклад; б) мають пройти лікування у лікувальному закладі протягом більше як одного місяця; в) мають високий навчальний потенціал і можуть прискорено закінчити школу; г) проживають у селах і селищах (коли кількість учнів у класі становить менше 5 осіб); д) не встигають протягом двох років навчання у школі I ступеня; є) потребують корекції фізичного та (або) розумового (психічного) розвитку (у разі, якщо батьки або особи, які їх замінюють, відмовляються направити дитину до відповідної спеціальної загальноосвітньої школи (школи-інтернату).

Тож, для організації індивідуального навчання уч-

нів треба мати відповідну підставу та документи, що підтверджують право на таке навчання.

Стосовно оплати за навчання з боку батьків, треба вказати, що відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 20.01.97 № 38 "Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися державними навчальними закладами", такого виду платних послуг, як навчання груп дітей початкової школи в обсягах, встановлених навчальними планами, взагалі не існує.

Тож, у складний період адаптації першокласників до навчання в школі можна порекомендувати вчителю застосовувати індивідуальний підхід, насамперед, до дітей, які швидко втомлюються, впроваджуючи різноманітні форми роботи та види тимчасового відпочинку на уроці, активні дії під час перерви, а батькам порекомендувати перед тим, як віддавати дітей до школи, зокрема, дітей 5-6 років, ретельно обдумати і визначитись, чи готові діти до чималого шкільного навантаження.

Чи забезпечуються безкоштовним проїздом у приміському залізничному транспорті діти сільської місцевості, які відвідують міську школу, долаючи відстань 25 км?

(Подмаркова Т.А., Луганська обл.)

Відповідно до п.3 статті 53 Закону України “Про освіту” від 23.05.91 № 1060-ХІІ, для учнів, які проживають у сільській місцевості на відстані понад 3 кілометри від школи, забезпечується регулярне підвезення до школи і зі школи рейсовим транспортом або транспортом підприємств, установ та організацій.

Але, згідно з Указом Президента України “Про додаткові заходи щодо забезпечення розвитку освіти в Україні” (п.1.7) від 09.10.01 № 941/2001 та Законом України “Про загальну середню освіту” (ст.21, п.1, третій абзац) від 13.05.99 № 651-ХІV, регулярним підвезенням до місця навчання, роботи і додому забезпечуються учні (вихованці) та працівники загальноосвітніх і професійно-технічних навчальних закладів у сільській місцевості.

Тож, мається на увазі, що учень проживає у сільській місцевості і відвідує навчальний заклад сільської місцевості.

Чи може бути інша, ніж визначена чинним законодавством про освіту, наповнюваність класів гуманітарного та природничого профілів ліцею, розташованого у селищі міського типу?

Згідно із пп.1 і 2 ст.14 Закону України “Про загальну середню освіту” від 13.05.1999 р. № 651-ХІV, наповнюваність класів загальноосвітніх навчальних закладів не повинна перевищувати 30 учнів. У загальноосвітніх навчальних закладах, розташованих у селах, селищах, кількість учнів у класах визначається демографічною ситуацією, але повинна становити не менше п’яти осіб.

Оскільки, відповідно до п.3 ст.43 зазначеного Закону, утримання та розвиток мате-

рально-технічної бази загальноосвітніх навчальних закладів здійснюються за кошти засновників (власників) цих закладів, то за рахунок додаткових асигнувань рішенням ради ліцею може встановлюватись менша наповнюваність класів і груп (див. п.14 Інструкції про організацію та діяльність ліцею, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 20.07.95 №217 та зареєстрованої у Мін’юсті України 05.01.96 за №8/1033).

На запитання відповідає

Файна ЯСИНСЬКА

Головний спеціаліст відділу

Надсилайте свої запитання на адресу редакції

Директор школи, ліцею, гімназії № 12003

Управління
школою

Стаття підготовле-
на за матеріалами
книги

**“100 Способов
чесно заробити
деньги, на-
чав с нуля. Опыт
Украины!”** – К.,
2003.

Директор школи, ліцею, гімназії № 1'2003

ЯК ЗАРОБИТИ УЧИТЕЛЮ ШКОЛИ

Розповідь про те, як отримувати додатковий прибуток, працюючи шкільним учителем.

Чим тільки не займаються школярі на уроках праці: випилюють, клепають, кроють, вишивають... Політ фантазії – необмежений, якщо справді бажаєш чомусь корисному навчити. Звісно, за нинішньої зарплатні бажання вчити у багатьох учителів пропадає. Тому діти частенько просто метуть шкільне подвір'я або миють підлогу. *Жebraцька оплата вчительської праці постає непереконливим муром на шляху до творчості.* Та чи насправді все так безнадійно?

Нещодавно познайомився з учителем праці, який чудово поєднує улюблену справу з хорошим заробітком. Його уроки надзвичайно цікаві – за його авторською методикою дитина досить швидко і майже професійно навчається і меблі робити, і спідничку шити, і глек ліпити, і кошик плести...

Довго вчителя мучила проблема, з якою, напевно, стикаються всі “трудовики” та керівники гуртків: як забезпечити уроки необхідними матеріалами? Не так багато їх потрібно, але ж вони такі різноманітні, і більшість із них неможливо купити. Раніше допомагали шефські підприємства; тепер би їм самим хто допоміг.

У місті близько п'ятдесяти шкіл, чотири центри дитячої творчості, чимало різних гуртків. У всіх ті самі

проблеми. Тож і зайнявся вчитель праці заготівлею матеріалів. Тканини, нитки, папір, клей, фарби – закуповує за низькою оптовою ціною. Глина, лоза для плетіння, дерево для різьблення, відходи меблевого виробництва, пластик від пляшок – дістаються практично за безцінь, проте вимагають додаткової обробки, підготовки, придання товарного вигляду. Потім все це продається в школи та гуртки.

Важко повірити, але ця діяльність приносить людині прибуток, що набагато перевищує вчительську зарплату (тепер він її, як зізнається, на сигарети витрачає).

Справа надійна, оскільки заготівля матеріалів – заняття досить складне, часом складніша, ніж їх наступна обробка. Для моделістів, скажімо, лише паперу потрібно сортів сорок, ще п'ятнадцять сортів клею, та й фарби – в жодному магазині не знайдеш. А тут – будь ласка. Не кажучи вже про спеціально підготовлену гончарну або скульптурну глину, чи лозу для плетіння. Встигає забезпечувати всі школи та гуртки міста, конкурентів немає.

Ось так вчитель праці зумів *посидати улюблену справу з високими статками.*